

BERİVAN MOHAMAD

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH
ANABİLİM DALI

YÜKSEK
LİSANS TEZİ

İRAK'TAKİ SİYASİ FAALİYETLERİNİN
(1954-1958)

BERİVAN MOHAMAD

TARİH
ANABİLİM DALI

2019

HAZİRAN 2019

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

IRAK'TAKİ SİYASİ FAALİYETLER (1954-1958)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
BERİVAN MOHAMAD

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. BEKİR KOÇLAR

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

<p>Berivan MOHAMAD tarafından hazırlanan Irak'taki Siyasî Faaliyetler (1954-1958) adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Başkan: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek LisansTezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI AnabilimDalı,ÜniversiteAdı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	.....
<p>TezSavunmaTarihi:</p>	<p>22/07/2019</p>
<p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.</p> <p style="text-align: center;">Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 21.06.2019

Berivan MOHAMAD

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	I
ETİK BEYAN SAYFASI	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖZET	V
ÖN SÖZ	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	20
1. 1954-1956 YILLARI ARASINDA İRAK'TAKİ SİYASÎ GELİŞMELER	20
1.1. 1954 Parlamento Seçimleri ve Hükümetin Siyasî Partilere Yaklaşımı	21
1.2. Siyasî Partilerin Seçime Yaklaşımları	23
1.3. Seçimlerden Sonra Ülkenin Durumu	25
1.4. Irak'taki Eylem ve Grevler	27
1.5. 1956 Ayaklanması ve Mısır'a Üç Koldan Saldırı	28
1.6. Kuzey Irak Bölgesinin 1956 Ayaklamasındaki Rolü	32
İKİNCİ BÖLÜM	36
2. İRAK'TA DEVRİM HAREKETLERİ	36
2.1. 1957 Yılında Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Kuruluşu ve Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Ortaya Çıkışı	36
2.1.1. Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Kuruluşu	36
2.1.2. Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Faaliyetleri	38
2.2. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Kuruluşu ve Rolü	41
2.2.1. Irak'ta Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Kuruluşundan önce Asker ve Siyaset	41
2.2.2. Mısır ve Suriye Arasındaki Birliğin Kurulmasında Irak Halkının Rolü	43
2.2.3. Lübnan Halk Devrimi ve Irak'ın Devrimini Boşa Çıkarma Girişimleri	44
2.2.4. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Ortaya Çıkışı	46
2.2.5. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Amaç ve Hedefleri	48
2.2.6. Özgürlükçü Subaylar Hareketine Bağlı Önemli Oluşumlar	49
2.2.7. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Parti ve Siyasî Güçlerle İlişkileri	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. İRAK CUMHURİYETİ	56
3.1. Irak Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve 14 Temmuz 1958 Devrimi	56
3.1.1. 14 Temmuz 1958 Askerî Darbesi	56
3.1.2. Devrimin Amaç ve Hedefleri	57
3.1.3. Devrime Hazırlık	58

3.1.4. 12 Temmuz 1958 Yılında Irak Komünist Partisi	60
3.1.5. Sıfır Saati	61
3.1.6. Devrimin İlk Sabahı	62
3.1.7. Rihab Köşkü'ne Saldırı ve Kral Ailesinin Öldürülmesi	63
3.1.8. Devrim ve Gelişim Süreci	67
3.1.9. Arapların ve Uluslararası Güçlerin Devrime Dair Tutumu	69
3.1.10. Devrimin İlk Gününde Yayınlanan Bildiriler	73
3.1.11. Irak Cumhuriyeti'nin Kuruluşu	75
3.1.12. Geçici Yasalar Metni	76
3.1.13. Geçici Anayasa Hakkında Görüş	78
3.1.14. Devrim Hükümeti ve Otoriterleşme Girişimi	81
3.1.15. Tarım Reformuna Yönelik Çıkarılan Yasalar	83
3.1.16. Tarım Reformuna Yönelik Çıkarılan Kanuna Dair Bir Değerlendirme	85
3.1.17. Irak Cumhuriyeti Hükümeti (Abdulkerim Kasım Hükümeti) Tarafından Sivillere Yönelik Çıkarılan Kanunlar	86
3.1.18. Devrim Hükümetinin Toplumsal ve Ekonomik Alanda Yaptığı Çalışmalar	87
TARTIŞMA	90
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	94
EKLER	104
ÖZGEÇMİŞ	112
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	113

(Yüksek Lisans Tezi)

Berivan MOHAMAD
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2019

(IRAK'TAKİ SİYASİ FAALİYETLER 1954-1958)

ÖZET

Bu araştırma temel olarak Irak'ta 1954-1958 yılları arasında gerçekleşen rejim değişikliğine ve siyasî faaliyetlere odaklanacaktır. Bu dönemde gerçekleşen siyasî, toplumsal ve ekonomik gelişmelere zemin hazırlayan ulusal ve uluslararası 1954 öncesi koşullara odaklanılmıştır. Bunun yanında Irak'ın 1954 yılındaki seçim denemesinin ülke içinde ne tür siyasal gelişmelere sebebiyet verdiği de ele alınmıştır. Buna göre rejim değişikliğinin meşruluğunu gösteren seçimler hem siyasal hem de toplumsal yeni örgütlenmelerin önünü açmıştır. Bu bağlamda hem Arap Birliği Projesi hem de ulusal birlik meseleleri gibi tartışmalar bu gelişmeler ışığında ele alınmıştır. Gelişen Yurtseverler Birliği ve gibi yeni oluşan siyasal-toplumsal hareketlerin krallık rejimi için ne tür sonuçlara sebebiyet verdiği de değinilmiştir. Son olarak bu tür hareketlenmelerin protesto gösterileri, bunun akabinde darbe ve 1958 yılında krallık rejimin yıkılmasına yönelik etkileri ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Irak Rejimi, Toplumsal Hareketler, Pan-Arabizm, Darbeler, Irak'ta Etnisiteler

Sayfa Adedi: 107

Tez Danışmanı: Doç.Dr Bekir KOÇLAR

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
(INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES)

JUNE 2019

(POLITICAL ACTIVITIES IN IRAQ 1954-1958)

SUMMARY

This research will mainly focus on the regime change and political activities between 1954-1958 in Iraq. This period focuses on the national and international pro-1954 conditions that paved the way for political, social and economic developments. In addition, the political developments in the country caused by the election attempt of Iraq in 1954 were discussed. According to this the elections that show the constitutional monarchy of the regime change paved the way for social and social organizations. In this context, both the Arab Union Project and the discussions on national unity issues have been handled with these developments. The effects of the newly formed political and collective movement such as the Developing Union of Patriots and the Free Officers Movement for the kingdom regime were explained. Finally, the demonstrations of such movements and impact of the coup and subsequent collapse of the kingdom regime in 1958 s are discussed.

Key words: Regime of Iraq, Social Movements, Pan-Arabism, Coups, Etnisties in Iraq.

Page: 108

Thesis Assistant: Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

ÖN SÖZ

Irak'ta 1954-1958 yılları arasındaki siyasî faaliyetlerin ele alındığı araştırmada Modern Irak tarihine ait önemli tarihsel olaylar ele alınmıştır. Krallık rejimi ile yönetilen Irak'ta, krallık hükümeti tamamen dış güçlere bağlı ve ülke sermayesi sömürgeci güçler tarafından kontrol edilmekteydi. Halkın ve yurtsever kesimlerin, arda arda gelen hükümetlerin baskılarına ve ülke sermayesini sömürgeci güçlere peşkeş çekmelerine karşı oluşu belirtilen dönemin özelliğidir. Hükümetin bu yaklaşımı, halk ile arasındaki sorunların derinleşmesine, aradaki tüm bağların kopmasına ve farklı iki kutup haline gelmesine sebep olmuştur. İki taraf arasındaki çatışmalar bazen duruluyor, bazen de rejim tüm gücüyle halka şiddet uygulayıp halkı susturup sindirmeye çalışıyordu. Bunun için halka karşı her türlü baskı şiddet yöntemlerini kullanıyordu. Ancak işgal hükümetine karşı yürütülen kurtuluş ve özgürlük mücadelesi uzun sürmüştü. Irak halkı bu süre içinde birçok defa İngilizlerin kurduğu hükümete karşı ayaklanarak devrim girişiminde bulunmuştu. Siyasî partilerin ve yurtsever ulusalcı kesimlerin dayanışma ve ilişkileri bu dönemde daha da gelişerek farklı bir boyut kazanmıştır. Gelişen bu ilişkilerin sonucunda 1957 yılında Yurtseverler Birliği Cephesi kurulmuştur. Bu Cephe 14 Temmuz 1958 devriminin gerçekleşmesinin temel yapı taşı olmuştur.

Araştırma önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç, kaynak ve eklerden oluşmaktadır. Araştırmanın giriş bölümünde 1918 ve 1954 yılları arasında Irak'ın toplumsal, siyasal ve ekonomik durumu ele alınmıştır. Bu yıllar arasında bölgede yaşanan tarihsel olaylar kral rejimi döneminde ve sonraki süreçte yaşanan gelişmelerin temelini oluşturmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde 1954 yılında yapılan seçim sonuçları, hükümetin tutumu, siyasî partilerin seçime karşı tepkileri ve seçimlerden sonraki Irak'ın durumu ele alınmıştır. Ayrıca Irak'ta hükümete karşı gerçekleştirilen ayaklanmalar ve eylemler, 1956 yılında Mısır'ın 3 koldan işgal edilmesi ve işgale karşı Irak'taki ayaklanmalar sebep gösterilmiş, Arap Birliği projesi, hükümetin öne sürdüğü vergi sistemine karşı toplumsal eylemleri ve ulusal birlik konuları değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ilk etapta Irak'ta bulunan siyasî partiler ve örgütlerden bahsedilmiştir. 1957 yılında beş gizli partinin bir araya gelerek kral rejimine karşı Yurtseverler Birliği adında bir cephe kurması, bu cephenin siyasî çalışmaları, Abdulkerim Kasım başkanlığındaki Özgür Subaylar Hareketi'nin kuruluşu, Cephe ile birleşmeleri ve 14 Temmuz 1958 devrimine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde Irak halkının Suriye ve Mısır arasında oluşturulan Arap Birliği projesi desteği değerlendirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise siyasî partiler ve Abdulkerim Kasım başkanlığındaki Özgür Subaylar Hareketi tarafından krallık rejimine son verilmesi ve 14 Temmuz 1958 devrimin ortaya çıkmasını konu almaktadır.

Konu araştırması aşamasında olaylara bilimsel yöntemlerle yaklaşmıştır. Yapılan araştırmada orijinal kaynaklar, tarihsel belgeler, röportajlar ve konu ile ilintili farklı düşüncelere yer verilmiştir. Ayrıca son dönemlerde modern Irak tarihiyle ilgili yazılmış ve birçok bilimsel araştırmaya kaynak olmuş hikâye, anı ve araştırmalardan da istifade edilmiştir. Araştırmamda Irak tarihinin 1954-1958 yılları arasında yapılan seçimler, olaylar, iktidarlara karşı gerçekleşen ayaklanmalar, siyasî parti faaliyetleri, protesto gösterileri ve 1958 yılında kral rejiminin yıkılmasına kadarki süreç geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir.

Kuşkusuz her tarihsel dönemin kendine has özellikleri ve önemi vardır. 1954-1958 yılları arasındaki dönemi diğer dönemlerden ayıran, siyasî faaliyetlerin ve halk tepkilerinin zirveye çıktığı ve 37 yıllık monarşinin yıkıldığı bir dönemdir.

Seçtiğim konulara dair araştırma esnasında birçok engelle karşılaştım. Şüphesiz bunun tezim üzerinde de etkisi oldu. Siyasî parti ve hükümet arşivlerine ulaşmak kolay değildi. Bazı siyasî parti ve oluşumlar kendi özel arşivlerini açtırmadılar. Bilinen bazı kaynaklara ulaşmak istedim ancak gerekli izin verilmedi. Belli ki bu kaynaklar şimdiye kadar gizli tutuluyor.

Araştırma esnasında en çok zorlandığım diğer bir mevzu dil konusuydu. Araştırma konusu Araplar olduğundan dolayı kaynakların geneli Arapça yazılmıştı. Tezin dili ise Türkçe olmak zorundaydı. Ana dilim ve eğitim aldığım dil Kürtçeydi. Bu sorunlara rağmen büyük bir uğraş ve titizlikle bilimsel yöntemlerle araştırmamı tarafsız, doğru ve zengin kaynaklardan yararlanarak sonuca ulaşılmaya çalıştım.

Ayrıca araştırmam da, Irak tarihinin bu dönemine dair yapılan farklı analiz ve yorumlar karşılaştırılarak olayların bilinmeyen tarafları da netleştirilmiştir.

Bu araştırmanın önemi; Irak'ın kuruluş sürecinde yani 87 yıl önce Irak halkı devletin kuruluş sürecini uygun görmemiş, devletin kurum ve kuruluşlarında yer almamıştır. O dönemden günümüze kadar halk bu tutumunu sürdürmüştür. Irak halkı özellikle Padişahlık döneminin sonlandırılması ve sonrasında haklarını elde etmek, bağımsız yasalar ve parlamento seçimlerinin özgürce yapılması, toplumsal ve siyasal istikrarın sağlanması için mücadeleye devam etmiştir. Bu dönemi 1950'lerden ayıran etken ise siyasî partiler ve yurtsever şahsiyetlerin ortak hareket etmeleridir. Bu işbirliği gelişerek 1956 yılında "Ulusal Birlik Cephesi" nin kurulmasına vesile olmuş ve cephe 14 Temmuz 1958 devriminin temeli olmuştur.

1954-1958 yılları Irak tarihinde önemli ve hassas bir dönemi kapsamaktadır. Özellikle 1958 devrimiyle Irak'ta rejim değişikliğine gidilmesi yani Irak monarşisine son verilip yerine cumhuriyetin getirilmesi Irak tarihinde önemli bir dönemi ifade etmektedir. Ama tarihçiler bu dönemi değerlendirirken buna gereken önemi vermedikleri görülmüştür.

Tez konumun tespitinde ve çalışma sürecinde engin bilgi ve deneyimleri ile bana desteğini sunan çok değerli tez danışman hocam Sayın Doç. Dr. Bekir KOÇLAR'a, Tarih Ana Bilim Dalının değerli hocalarına, tezimin her aşamasında bana rehberlik eden değerli Yüksek Lisan öğrencileri Abdulhamit DENİZ, Mehmet AKDENİZ'e, Selahaddin Üniversitesi'ndeki hocalarıma, Eşime ve Kızım Warvın'e ayrıca teşekkür ederim.

Berivan MOHAMAD

2019

GİRİŞ

1921 yılında kurulan Irak Devleti, günümüzde Irak devletinin üzerinde kurulduğu topraklar en eski medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve insanlığın üretime başladığı topraklardır. Irak'ın bulunduğu Mezopotamya bölgesi dünyanın ilk önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Irak gerek farklı kültür ve toplumsal kimliklerle gerekse yeraltı ve yerüstü zenginliği bakımından eskiden olduğu gibi şimdide aynı zenginliğini korumaktadır. Topraktaki çeşitlilik ve toplumsal zenginlik Irak'ın bu güne gelmesini sağlamıştır. Irak'ın bu zenginliği başka toplumsal gruplarında ilgisini çekmiş ve dışardan göç almıştır. Dışardan gelen topluluklar nehir ya da su kaynaklarının olduğu bölgelere yerleşerek orada yaşamlarını sürdürmüştür. Zamanında Irak'ın bu zenginliğini doğru yönetenler, Irak'ı bir medeniyet merkezi haline getirmişlerdi. Bu gelişmiş zengin medeniyetten herkes nasibini almıştır. Dünyanın birçok ülkesi bundan kazanç sağlamış ve dünya ticaretinin yapıldığı en önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. Ancak bu zenginlik doğru yönetilmediği zaman iç savaş ve kargaşa merkezi haline gelmiştir.¹

Irak zengin ve güçlü bir tarihsel mirasa sahiptir. Bugünkü Irak o tarihsel mirasın sonucudur. Irak'ın 21. yüzyıldaki önemini 3 tarihsel nedene bağlayabiliriz. Birincisi; Irak, mezopotamya medeniyetinin merkezidir. Mezopotamya uygarlığı insanlık tarihine birçok yeni şey katmıştır. Yazının gelişmesi, çakmağın icadı, maddelerin işlenmesi, edebiyat ve bilim, sümerler ve o dönemde yazılan şiirler, destan bilimi ve dünyanın ilk destanı olan Gılgamış destanı bu uygarlığın mirasıdır. Ayrıca tarım ve ziraat konularında dünyanın en eski uygarlığıdır. Bu dönemde ilk şehirler Fırat ve Dicle nehirleri arasında kurulmuş ve Matematik ilk olarak bu uygarlıkta kullanılmıştır. Sumerler karekök ve cebiri kullanan ilk uygarlıktır. İkincisi Irak, İslâm uygarlığıdır. Bu uygarlık 7. yüzyıldan günümüze kadar devam etmişti. Bu uygarlığın yayılmasıyla Arap dili Mezopotamya bölgesinin resmi dili olurken, İslâm dini de bölgenin dini olmuştur. Üçüncü sebep ise Osmanlı Devleti'nin mirasıdır. Osmanlı Devleti, Irak'ta dört asır hüküm sürdü. Irak'ın bütün sisteminde, kurum ve kuruluşlarının işleyişinde bu imparatorluğun izleri vardı.

---

¹ Edgar Oballance, *The Kurdish Revolt 1961-1970*, Landan, 1973, 12.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin Irak'ı işgalinde Osmanlı Devleti'nin kültürel ve siyasal izleri gözle görülür hale gelmişti. Osmanlı Devleti Mithat Paşa döneminde Irak'ta yaptığı reformlarla üç alanda kalıcı hale gelmiştir. İdarî düzenleme ve yürütme, mülkiyet sistemi ve eğitim-öğretim alanlarında kalıcı reformlar yapmıştı. 1914 yılında karşılıksız öğrenci alan bazı okullar mezun vermişti. Mezun olanlar tersane, ordu ve halk mahkemelerine görevli olarak atamaları yapılmıştı. Bu mezunlardan bazıları 14 Temmuz 1958 darbesinde de yer almıştı².

Irak Coğrafyası

Irak Devleti, 1920 yılında İngilizlerin Osmanlı eyaleti olan Musul, Bağdat ve Basra'yı yeni bir politik oluşum olarak değiştirmeleri sonucu, Fırat-Dicle havzasını kontrolü altına almıştır. Irak'ın yüzölçümü 437.072 km² dir. Irak Altın (bereketli) Hilal denilen bölgenin en büyük ülkesidir. Irak, kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneydoğuda Basra Körfezi ve Kuveyt, güneyde Suudi Arabistan, batıda Ürdün ve Suriye ile çevrilidir. Suriye ve Basra Körfezi arasında bir köprü konumundadır. Tarihin başlangıcından bu yana Batı ve Doğu arasında bir geçittir. Irak sınırlarının büyük bir bölümü sınır oldukları devletlerle sorunludur. Bu sınırlar Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda Irak devlet egemenliği dışında daha çok sömürgeci güçler tarafından belirlenmiştir. Irak kuruluşundan günümüze kadar sınırları konusunda sorun yaşamıştır. 1980 yılında İran'la olan savaşın temel sebebi yine iki ülke arasındaki sınırlardır. İki ülke arasındaki bu sorun hâlâ çözülememiştir. Irak ile Kuveyt arasındaki sınırlar ise 1993 yılında Birleşmiş Milletler'in baskısıyla tekrar çizildi. İki ülke arasındaki sınır krizi günümüzde de devam etmektedir. Irak doğusunda İran körfezi ile sınırdır ve burada Irak'ın sınırı Şattülarap'ın kuzeyine doğru gitmekte ve diyala suyuna kadar uzanmaktadır. Diyala suyu Bağdat'ın kuzeyindeki en önemli su yatağıdır. Burdan da sınır Kürt sıra dağlarına kadar uzayarak Halepçe sınırından Kuzeye doğru Urmiye Gölü'nün batısında Türkiye ile olan sınırla birleşmektedir.³

---

² Oballance, *a.g.e.*, 27.

³ Phebe Marr, *The Modern History Of Iraq*, Landan, 2012, 68.

Kuzey batıda ise Türkiye ile olan sınırdan Suriye çöleri boyunca Kaim bölgesi yakınındaki Fırat nehrine kadar uzanır. Sınır Fırat nehrinden batıya doğru Ürdün sınırına oradan da kuzeye doğru Suudi Arabistan'a uzanır. Buradan ise Elbatın vadisinde Kuveyt sınırıyla birleşir. Om Kasır bölgesinde Hor Abdullah kanalı üzerinden Körfeze kadar uzanır. Irak toprak çeşitliliği bakımından çok zengin bir ülke Şattülarap bölgesi su kaynaklarıyla bilinir ve burada köylüler tarım ile uğraşır. Hurma ağaçları bu bölgede meşhurdur. Şattülarap havzasının kuzeyinde geniş bir alanda sulak ve verimli tarım arazileri bulunmaktadır. Fırat nehri civarındaki köyler ise pirinç ekerler. Bu bölge aynı zamanda kamış bitkisiyle tanınıyor, çok geniş bir bölge büyük kamış bitkileri tarafından kaplanmıştır. Burası yasa dışı kişi ya da grupların gidip saklandığı bir bölgeydi. Ancak hükümet 1990 yılında büyük bir proje ile bu bölgedeki suyu kanallar yoluyla taşımıştır. Taşıma sonucunda bölgenin ekolojisi değişmiş, verimli olan topraklar doğal özelliklerini kaybetmiştir. Bağdat ve Hor bölgesi arasında bulunan Lite deltası büyük bir yerleşim merkezidir. Bu bölge daha önce Sümerler, Babiller ve Mezopotamya'nın eski uygarlıklarına ev sahipliği yapmıştır. Bölge sert ve düz bir ovaya sahiptir. Bölgede büyük köyler bulunur ve insanlar genelde suyun geçtiği yerlere yerleşmiştir. Evler kerpiçlerden yapılmış halk geçimini ziraat ve tarımla sağlamaktadır. Bağdat'ın kuzeyinde ise her iki nehir arasındaki mesafenin uzamasından dolayı bir ada bölgesinin oluşmasına sebep olmuştur. Musul kenti bu adanın en önemli kentidir ve bir ticaret merkezidir. Kent kendi içinde farklı toplumsal kesimleri barındırır. Kültürel zenginliğe sahip bir şehirdir. Kent sakinleri Arapça ve Kürtçe konuşurlar. Bölgede Türkçe konuşanlar da vardır bunlar Musul Türkmenleri olarak bilinir. Bölge sarp dağlara ve derin vadilere sahiptir. Dağ yükseklikleri 1200 ile 3600 metre arasında değişmektedir. Bu dağlar içinde bir kaç büyük su yatağı bulunur ve bunlar Dicle nehri ile birleşir.⁴

Irak'taki toprak çeşitliğinin yanında iki büyük nehrin olması da ayrı bir önem arz etmektedir. Fırat ve dicle nehirlerinin oluşu bölge için coğrafik bir zenginliktir. İnsanlığın üretime geçmesiyle bu iki nehir tarım arazilerinin sulanmasında kullanılmıştır. Ülkenin kuzey ve güneyinde yaşayan halk bu iki nehirden aynı amaçlar

---

⁴ Çalz Trip, *Çend Lapereyek Le Mêjuy Êraq*, (Çev. Muhammed Husên Abdulqadır Kelhur), Erbil, 2011, 59-60.

için yararlanmıştır. Tarihte her iki nehir de bölgede ticaretin şah damarı niteliğindedir ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bu nehirler olmasaydı bölgede birçok kent gelişemezdi. Bu nehirler aynı zamanda Rafedeyn vadisinin varlık sebebidir.⁵

Dicle Nehri ilkbaharda nehrin yukarı çığırındaki dağlardaki karların erimesiyle suları çoğalır ve en yüksek seviyesine ulaşır. Nehrin rejimi düzenli değildir. Bu bakımdan çoğu defa haddinden fazla taşarak birçok zararlara sebep olmuştur. Özellikle ülkenin güneyinde suların taşmasını engelleyebilecek set sistemleri zayıf olduğundan dolayı ekilen topraklar taşan su ve sellerden büyük zarar görmüştür. Ülkenin genelinde sağlam set sistemlerinin olmayışı ekilen tarım arazilerinin verimliliğini de öldürür.⁶

Günümüzdeki Irak, iyi ya da kötü koşullarda yönetilse bile gelirleriyle zengin bir ülkedir. Eğer Irak sahip olduğu su yataklarını doğru bir şekilde kullanabilirse tarım ve ziraat alanında da ciddi gelire sahip olur. Çünkü çeşitliliği bol olan bir toprak yapısına sahip olmakla beraber birçok tarımsal üründen faydalanabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelden faydalanmak halkın ve ülkenin çıkarıdır. Vatandaşın yaşam kalitesi bu üretim sistemiyle daha ileri bir seviyeye götürülebilir. Ancak son dönemlerde ziraat ve tarım daha da geri planda tutulmuş ve bu yüzden tarım alanındaki gelirler düşmüştür. Var olan su kaynaklarından bu anlamda istenildiği şekilde yararlanılamamaktadır. Bunun açık sebebi petrolden gelen gelirdir. Irak 2000 yılına kadar 112 milyar varillik petrol rezervine sahipti. Ancak iddia edilenlere göre Irak topraklarında daha çıkarılmamış yedekte tutulan 200 milyar varillik petrol rezervi bulunmaktadır. Irak bu petrol rezervleriyle Suudi Arabistan'dan sonra dünyada ikinci sıradadır. 1980 yılında ambargo ve savaşa rağmen Irak'ın yıllık petrol geliri 51 milyar dolara ulaşmıştı. Eğer Irak, bu sermaye ile ülkeyi geliştirmek için yolsuzluklardan uzak doğru bir şekilde yönetilirse bütün projelerini hayata geçirebilecek bir güçtedir. 21. yüzyılda Irak vatandaşları ekonomik krizleri yönetebilmek için birçok modern teknikle tanıştılar. Lakin Irak'ın 21. yüzyılın başlangıcında karşılaştığı sorunlar, geçmişteki sorunlara benzer özellikler taşımaktadır.⁷

---

⁵ Anstas Mari Alkarami, *Puhtayak La Mejui Irak*, (Çev. Şemal Ahmed), Sülaymaniye, 2017, 35, 55.

⁶ Trip, *a.g.e.*, 64.

⁷ Marr, *a.g.e.*, 10.

Irak Demografisi

Irak sınırları içinde birçok farklı ulus yaşamaktadır. Bu sebeple Irak denince tek bir etnik kimlikten bahsedilemez. Irak'ta şüana kadar iktidara gelmiş bütün hükümetler tekleştirme siyaseti yürütmüş ancak başarılı olamamıştır. İngilizler, Irak işgaliyle bu farklı kültürlerle yeni bir ulus yaratma girişiminde bulunmuştu. Lakin Irak'ta böyle bir girişimden sonuç alamazdı. Çünkü Irak zaten sorunlar yumağı haline gelmişti.⁸

Irak'ın demografik yapısı hakkındaki bilgiyi konuşulan dil üzerinden de elde edebiliriz. Buna göre Irak'ta Arapça konuşanların oranı % 75, Kürtçe konuşanların oranı % 15'tir. Araplar batı Irak ovaları, Fırat-Dicle nehirleri civarları, Basra ve Musul bölgelerinde yerleşiktir. Kürtler ise Irak'ın kuzey ve doğusundaki dağlık bölgelerde yaşamaktadır. Araplar dışında Irak'ta birçok toplumsal kimlik de varlığını devam ettirmektedir. Bunlardan birisi olan Türkmenler genel olarak Irak'ın kuzeyindeki şehir merkezleri ve civarında hayatlarını sürdürmektedir. Daha çok ticaretin yapıldığı ve eski ticari yolların geçtiği bölgelerde ikamet ederler. Anadolu'dan, Zağros dağları eteklerine ve Bağdat'a doğru uzayan ticaret yolları civarlarında yerleşiktirler. Irak'ta Türkmen konuşanların oranı % 3'tür. Türkmenler nüfus olarak Kerkük ve Erbil şehirlerinde yoğunluktadırlar. Irak'taki Türkmenlerin Selçuklular döneminde yani 12. yüzyılda Irak'a göç ettikleri kanaati hâkimdir. Diğer bir kanaate göre ise bunların 14-15. yüzyılda Türkmen beylikleri döneminde aşiret olarak Irak'a yerleştikleri görüşüdür. Türkmenler yıllardır Irak'ta sakin vatandaşlar olarak hayatlarını sürdürüp, orta sınıfı temsil etmekte ve devletin birçok kurumunda memur olarak çalışmaktadırlar.⁹

Irak nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan Araplar, Sünni Araplar ve Şii Araplar olarak mezheplere ayrılmıştır. Nüfus olarak Şii Araplar, Sünnî Araplara göre çoğunluktadır. Günümüze ayak uydurma konusunda sünni Araplar, Şii'lere göre bilime daha yatkın ve moderndirler. Kürt ve Türkmenlerin çoğu Sünnîdir.¹⁰

---

⁸ Fibi Mar, *Mejui Nueyi Irak*, (Çev. Hama ŞarîfHama Ğarib-Şerko Ahmed Hawez, Çapi Yakam), Erbil, 2010, 20, 22.

⁹ Ğanım Muhmameed Alhafu-Abdul Fatah Ali Yahyiye, *Kurd Vel Ahdab Vatanya Fil Irak Hilal Alhahed Meliki(1921-1948)*, Bağdad, 2005, 34, 39.

¹⁰ Alkarami, *a.g.m.*, 67-68.

Irak'ta Arap, Kürt ve Türkmenlerin dışında farklı etnik ve dinî azınlıklar da bulunmaktadır. Irak'ın güneyinde bulunan bir toplumsal kesimin de farsça konuştukları görülmektedir. Şîî olan bu kesimin oranı ise % 1,5'tir. Ancak Irak-İran savaşında bu toplumsal kesim Irak'tan çıkarılmıştır. Başka bir toplumsal kesim ise Lorlardır. Lorlar Kürt ve Şîî mezhebine mensup olup ve Kürtçenin Lorca lehçesiyle konuşurlar. Aynı zamanda kendilerini Feyli Kürt olarak da adlandırırılar. Bağdat ve çevresinde yaşarlar. İran-Irak savaşında, dönemin Irak hükümeti tarafından Şîî olduklarından dolayı binlercesi katledilmiş ve ülkeden çıkartılmıştır. Irak'ta Lorca konuşanların oranı ise % 1'dir.¹¹

Irak'ta Müslüman olmayan azınlıklar da bulunmaktadır. Bunlar İslâmiyet'ten önce de bu topraklarda yaşıyorlardı. 1951 yılına kadar bunların Irak'taki oranı % 6'dır. Bu azınlıkların çoğu Hıristiyan ve Yahudî'dir. Tarihçiler eskiden beri bu topraklarda yaşayan Yahudîlerin varlığını Babillere kadar götürmektedirler. Babiller tarafından Yahudîlerin tutuklanarak Irak topraklarına getirildiği belirtilmektedir. Babiller M.Ö. 6. yüzyılda yaşamıştır. Irak'lı Yahudîlerin çoğu Bağdat'ta yaşıyordu. Bunlar genelde ticaretle uğraşan çok zengin kimselerdi. 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasından sonra büyük bir kesimi İsrail'e göç etmiştir. 1951 yılına kadar Irak'ta çok az Yahudî kalmıştır.¹²

Bir diğer önemli dinî ve etnik azınlık ise Süryanîlerdir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizler yaklaşık 2000 Süryanî'yi Irak'ın kuzeyinde bulunan Duhok ve Zaho bölgelerine yerleştirmiştir. Bunların bu bölgelere yerleştirilmesi yabancı bir güç tarafından olduğu için bölge halkı tarafından hoş karşılanmamıştır. Bölge halkının Müslüman oluşu ve onların Gayrimüslim olmaları halk tarafından büyük tepkilere sebep olmuştur. Ancak daha sonra beraber yaşamayı kabul etmişlerdir.¹³

Irak'ta Süryanîler dışında diğer etnik ve dinî azınlıklar ise şunlardır; Ermeniler, Yakubî, Greek Ortodoksları, Greek Katolikleri ile Latin Katolikleridir. Ancak Fellahlara

---

¹¹Marr, *a.g.e.*,19-20.

¹²Mar, *a.g.e.*, 29-30

¹³ Aram Mecid, "Paiwandi ve Haluesti Abdulkarim Kasım Barambar Ba Kurd", *Mejü*, XXVIII, Sülaymaniye, 2013, 45, 47.

kıyasla bu azınlıkların sayıları çok azdır. 19. yüzyılın başlarında Bağdat'ta çok az sayıda Protestanlar da yaşamaktaydı. Diğer iki dinî azınlık ise Ezidî Kürtler ve Sabîîler'dir. Kürtçe konuşan Ezidîler Musul ve çevresinde yaşamaktaydılar. Ezidîlik eski bir inanış olup inancın teması düalizmdi ve Zertüştlük'ten etkilenmişti. Sabîîler ise Irak'ın güneyindeki ovalarda hayatlarını sürdürmekteydi. Sabîîlik eski bir inanış olup Pagan özellikler taşır. İnancın ana teması saflık ve sadeliktir. Manizm inancından etkilenmiştir.¹⁴

İngiliz İşgali 1920-1932

Birinci Dünya Savaşı'nda (1914-1918) Osmanlı Devleti'nin geri çekilmesiyle İngilizler ilk olarak Musul'u işgal etmiştir. Osmanlı Devleti'nden sonra İngilizler yeni Irak'ta en etkili güç haline gelmişti. Musul'dan sonra İngilizler bütün Irak kentlerini işgal etmişti. Irak halkı ise bu haksız işgale karşıydı.

Koalisyon ülkeleri, uluslararası durumu ve Osmanlı Devleti ile barış konularını görüşmek amacıyla Şubat 1920'de Londra'da bir kongre düzenlemişti. Nisan 1920'de ise İtalya'nın San Ramo kentinde başka bir kongre düzenlediler. Tarihe bu kongre San Ramo kongresi olarak geçmiştir. Bu kongrenin sonuçları Sevr Antlaşması'nın temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920'de koalisyon devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanmıştı. Bu antlaşmada İngilizlerin manda sistemi kabul edilmişti. Antlaşmanın kararlarına göre Irak artık İngiliz mandasıydı.¹⁵

Ancak Irak halkı bu kararı kabul etmeyerek sokaklara dökülmüş ve kararı protesto etme eylemleri ülkenin dört bir tarafına yayılmıştı. Bu eylemler Irak tarihine 1920 devrimi olarak yazılmıştı. Çünkü eylemler 2 Haziran 1920'de başlamıştı. İngilizler eylemleri bastırdıktan sonra Irak'ı bu şekilde yönetemeyeceklerinin farkına varmıştı. Bu sebeple Irak'a dair strateji değişikliğine gittiler. Yeni siyasî strateji için Sir Percy Cox Ekim 1920'de Bağdat'a gelmişti. Cox'un öncelikli görevi yeni ulusal bir hükümet

---

¹⁴ Aleadin Sıcedi, "Fılestin Almut Alfain Hımatha", *Nzar*, III, 1947, 76.

¹⁵ Marr, *a.g.e.*, 29, 32-33.

kurmaktı. Bunun için çalışmalara başlamıştı. Abdulrahman El Nakib (1845-1927)'in rızasıyla 27 Aralık 1920'de ilk geçici ulusal hükümeti kurmuştu.¹⁶

Yeni Irak ordusu 6 Ocak 1921 yılında kuruldu. Orduda yer alan asker ve subayların çoğu Osmanlı ordusunda yer alıyordu. Bazıları da daha önce Hicaz'da çeşitli hizmetlerde bulunmuştu. Irak hükümetinin ilk savunma bakanlığı Cafer Askerî (1883-1933)'ye verildi. Mart 1921'de Kahire Kongresi'nde Hüseyin oğlu Faysal (1883-1933) Irak Kralı seçildi ve Irak'ın ilk kralı oldu. Irak genelinde yapılan bir anket çalışmasında halkın % 96'sının Faysal'ın Kral olmasını istemiştir. Fakat gerçekte hiç bir yerde böyle bir oranla desteklenmemiştir. 23 Ağustos'ta taç takma töreninde halk temsilcileri, askerî yetkililer ve siyasî kişilerin hazır bulunmasıyla Faysal Krallık tacını takmıştır. Bu törene Kerkük ve Süleymaniye tugayları dışında ülkedeki bütün askerî tugaylar katılmıştır.¹⁷

İngilizler Lozan Antlaşması'na kadarki sürede Irak halkının tepkilerini düşürmek için halka temkinli yaklaşıyordu. 16 Ekim 1925'te Musul sorunu çözülerek, Irak ve Türkiye sınırları belirlendi. Haziran 1926 yılında Irak, Türkiye ve İngiltere arasında üç taraflı anlaşma imzalandı.

İşgal yılları (1920-1932) esnasında Irak hükümeti ve İngilizler kendi aralarında birçok anlaşma imzaladılar. Bu anlaşmalardan biri de Kasım 1922'de yapılan anlaşmadır. Anlaşma Faysal Kral olduktan kısa bir süre sonra yapıldı. Bakanlar kurulu ise yapılan anlaşmayı onayladı. Anlaşmada İngilizlerin Irak üzerindeki hâkimiyetinin daimi olmasına dönük maddeler vardı. Rejimin çıkardığı yasalar ise anlaşma maddeleri ile bağlantılıydı. Çıkarılan yasalar tamamen İngilizlerin Irak'ta hüküm sürmesini onaylayan yasalardı. Temel amaç bu yasalarla Irak'ın tüm yetkilerini Kral Faysal ve İngiliz büyükelçiliğine vermektir. Bu yasalarla Faysal ve büyükelçi dokunulmazdı, ülkeyi istedikleri gibi yönetebilirlerdi. 1924 yılında çıkarılan bu yasalar ülkenin anayasası olarak kabul edildi. 14 Temmuz 1958 devrimine kadar ülke bu yasalarla kral ve işbirlikçileri tarafından yönetildi.¹⁸

---

¹⁶ Zahir Ali Alnasih, "Al Tamuin Fi Al Irak 1939-1948", *Kilia Adab Camiha*, Musul, 1989, 23,30.

¹⁷ Sicedi, *a.g.e.*, 79-80.

¹⁸ Mar, *a.g.e.*, 31, 33.

Ayrıca İngilizler ve Irak hükümeti 1929 yılının sonlarına doğru yeni bir anlaşma için görüşmelere başlamışlardı. Bu anlaşmayı, Irak'ın bağımsızlığını ve Milletler Cemiyetine üye olması bahanesiyle yapmaya çalışacaklardı. Anlaşmanın imzalanmasına yakın bir sürede Nuri Sait (1888-1958) anlaşmayı kabul edebilmek için ülkede yeni bir seçimin yapılması şartını öne sürerek ve bu seçimi kendisinin kazanacağını beyan etmiştir. Böylelikle Nuri Sait muhalefeti de susturmayı başarmıştır. Nuri Sait yaptığı bu taktikle ülkede adını duyurmuştu. İngilizler Nuri Sait'in bu taktiğini önemsiyordu. Nisan 1930 yılında anlaşmanın imzalanması için çalışmalar başlamıştı. Anlaşma çerçevesinde Haziran 1930 yılında Irak'ın Milletler Cemiyeti'ne üye olunması bekleniyordu. Ancak Nuri Paşa, 16 Kasım 1930'da ülkede hileli bir seçim gerçekleştirdi. Anlaşma metnini meclise sundu ve 12 oya karşılık 69 oyla anlaşma imzalandı. Ekim 1932'de Irak, Milletler Cemiyeti'ne üye olarak alındı. Bununla ilk defa işgal altındaki bir ülke Cemiyete üye olarak bağımsızlığını almıştı.¹⁹

İngiliz İşgalinin Son Bulması (1939-1945)

İngilizlerin geri çekilmesi ve işgalin son bulmasından sonra, Irak yeni, güçlü ve ulusal bir hükümetin kurulması için çalışmalara başlamıştı. Kral Faysal muhalefeti yeni hükümette yer alabilmeleri için ikna etmeye çalışıyordu. Ancak ülkede çok büyük sorunlar vardı. Yurtseverler Birliği bu sorunlar yumağından dolayı yeni hükümette yer almaktan çekiniyordu. Bu sorunlar 1933 yılının yazında başlamıştı. Diğer taraftan 1935 yılında orta fırat bölgesinde halk hükümete karşı ayaklanmıştı. Bu bölgede hükümet, halkın içinde yaşadığı koşulları iyileştirebilmek için birçok alanda çalışmalara başlamıştı. Ancak başlatıldığı bu çalışmaların hepsini ya yarıda bırakmış ya da birçok projeye hiç başlamamıştı. Vatandaş hükümetin bu tutumlarından bıkmıştı artık. Hükümetin bu uygulamalarına karşın birçok aşiret ayaklanmıştı. Bu ayaklanmalar Irak tarihine devrim hareketi olarak yazılmıştır. Bunlar Remise devrimi ve Sek El Şiveğ devrimleri olarak bilinmektedir. Bu ayaklanmalar başladığında hükümet ayaklanmaları bastırmak için orduyu kullanmıştı. Daha sonra hükümet 14 Mayıs 1935'te örfi

¹⁹ Baqır Yasin, *Rişekêşkrdn U Diktatori U Takbaweri Le Êraq*, (Çev. Sebah İsmail), Süleymaniye, 2015, 222.

hükümlerin uygulanması, hak ve özgürlüklere yönelik maddelerin ortadan kaldırılmasına dair bildirimler çıkarmıştı.²⁰

Irak'ın ilk askerî darbesi 29 Ekim 1936'da Bekir Sıtkı (1890-1937) tarafından yapıldı. Bekir Sıtkı bu darbe ile Yasin Haşimi hükümetine son vermiş ve Hikmet Süleyman başkanlığında yeni bir hükümet kurarak Melik Gazi'ye onaylatmıştır. Hükümet içinde Irak'da bilinen birçok şahsiyet ve reformist yer almıştı. Yeni hükümet de Cafer Ebu Temen ve Kamil Çadırcı gibi bilinen kişiler de yer almıştı. Darbeciler tarafından kurulan bu hükümet toplumsal reformlar yapmak istiyordu. Ayrıca Irak'ı Arap dünyasında en etkili güç haline getirmeyi hedefliyordu. Ancak darbe hükümetinin bu hedefleri gerçekleşmedi. Nuri Sait 9 Ağustos 1937'de Musul'da planladığı bir suikast girişimiyle Bekir Sıtkı'yı öldürerek darbe hükümetine son vermiştir.²¹

Bekir Sıtkı'nın öldürülmesinden sonraki yıllarda, Irak siyasetinde üç tür anlayış ortaya çıktı. Birincisi, önceki hükümetler döneminde hükümet çalışmalarında yer alan birçok siyasetçinin yeni kurulan hükümette de görevlerine devam etmeleriydi. Özellikle Nuri Sait toplumsal sorunlar, bireysel intikamlar ve İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı oluşan yeni uluslararası dengelere dair çalışmalarını sürdürüyordu. İkincisi, Filistin sorununun ortaya çıkışıydı. Filistin sorununun ortaya çıkmasıyla, İngilizlere karşı ortak ve güçlü bir tutum gelişti. Bununla beraber Arap ulusalcılığı da farklı bir boyut kazandı. Özellikle öğrenci hareketi, aydınlar ve subay grupları içinde etkili oldu. Üçüncü ise ordunun siyaset üzerinde daha etkili hale gelmesiydi. Ordu İngilizlerin Irak'ta kurduğu sistemin ortadan kalkmasını istiyordu.²²

1940-1941 yılları arasındaki savaş kısa sürmüştü. Ancak sonuçları ağır olmuştu. Irak ikinci defa İngilizler tarafından işgal edildi. Haziran 1941'de İngilizlerin ilk birliği Irak'a gelerek işgale başlamıştı. İngilizler, Irak'ı ikinci kez işgale geldiklerinde açık bir şekilde şunu söylüyorlardı; bu durum geçicidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı buraya geldik, savaş bittiği gibi güçlerimizi Irak'tan çekeceğiz. İngilizler, Irak'ta yeniden etkili olup hüküm sürmek için Nuri Sait ve Veysi Abdullilah'ı kendilerine bağlamıştı. İngilizlerin Irak'a gelmelerinden bir ay önce Irak'ta bir hareket vardı. Reşit Ali Geylani

²⁰ Yasin, *a.g.e.*, 229-228.

²¹ Muhammed İsmail Muhammed, *İnkılabi Bekr Sıdqi Le 29,10,1936*, Erbil, 2007, 15.

²² Muhammed, *a.g.e.*, 29,20-21.

Hareketi'ydi. Bu hareket Mayıs 1941'de başkaldırmıştı. Geylani hareketi o dönemde Irak'ta art arda kurulan hükümetlerin İngiliz emperyalizminin çıkarlarına hizmet etmelerini kabul etmiyordu. Bu hizmetin Irak halkına ihanet olduğunu savunuyordu. Hareket, Geylani'nin başbakan olmasına sebep olmuştu. Veysi Abdullilah ise yerine Şerif Şeref adında bir kişiyi koyarak, Irak dışına çıkmıştı. İngilizlerin Irak'ı tekrar işgal etmelerine iyi bir zemin hazırlamışlardı. İngilizler Geylani hareketine karşıydı. Çünkü Geylani Irak'ta yabancı hiç bir gücü kabul etmiyordu. İngilizler Nuri Sait ve Veysi'yi Irak'ta yeni hükümetin başına getirmişlerdi. Halk bu duruma tepkiliydi. İngilizler Geylani hareketine yardım edenlerin peşine düşmüş ve 6 Ocak 1942'de Geylani, ona yardım eden dört subayı ve Ekonomi Bakanı Yunus Sıbavi'yi idam etmişti.²³

15 Ocak 1945'te "Özgürlük Kurulu" adında bir oluşum kuruldu. Özgürlük kurulu, hükümet ve halk arasında çıkacak herhangi bir çatışmayı engellemek amacıyla kurulmuştu. Kurul, Irak hükümetine halkın isteklerini yerine getirmeleri konusunda bir mektup göndermişti. Kurul aynı şekilde Irak'ta bulunan yabancı ülke elçiliklerine de halka haksızlık yapmamaları ve hükümeti halka karşı kullanmamaları için bir mektup göndermişti. İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) son bulmasıyla, Irak Kurtuluş Hareketi ve Nuri Sait hükümeti arasında yeni bir süreç başlamıştı. Bu yeni dönemde ulusalcı siyasî partiler hükümete karşı çalışmalara başlamıştı. Bu çalışmalar 14 Temmuz 1958'de Nuri Sait hükümeti ve krallık rejiminin yıkılmasına kadar devam etti. Bu çalışmalar sonucunda Cumhuriyet hükümeti kuruldu.²⁴

İkinci Dünya Savaşı'nda Irak Ekonomisi (1939-1945)

Savaş yılları, toplumsal ve ekonomik yaşamı derinden etkiler. Savaş döneminde genelde her şeyin değeri yükselir, fiyatlar artar. Özellikle tahıl ürünleri tükenecek duruma gelir. Zenginler ve fakirler arasındaki uçurum giderek derinleşir. Zenginler daha da zenginleşir, fakirler ise daha da fakirleşir. Durumun böyle olmasında iktidar olan kesimin yolsuzluk, hırsızlık ve sermayeyi kendi dar çevresiyle paylaşmasından

---

²³ *Raperinekani Barzan Le Belgename Nihêniyekani Herdu Hukumeti Fransa u Britanya 1931-1949*, (Çev. Necati Abdulla), Erbil, 2010, 92.

²⁴ *Raperinekani Barzan Le Belgename Nihêniyekani Herdu Hukumeti Fransa u Britanya 1931-1949*, 100, 102.

kaynaklıdır. Savaştan sonra meydana gelen ekonomik krizin en önemli sebeplerinden biri İngilizlerin Irak'ı işgal etmeleri ve Irak sermayesinden faydalanmalarıydı. İkincisi ise savaş ihtiyaçları için yapılan harcamalardır. Savaş döneminde 1939 yılında fiyatı 100 olan herhangi bir ürün 1942 yılında fiyat 650'ye çıkmıştı. 1939 yılında tahıl ürünlerinde fiyat göstergesi 100 iken, 1943 yılının sonlarında 773'e çıkmış. Kumaş ise 1287'ye çıkmıştı. Savaş durumundan faydalananlar Tahıl üreticileri ve ticaretçilerdi. Aynı zamanda devlet memurları çok az miktarda maaş alıyordu ve bu maaşla yaşamlarını açlık ve sefalet için sürdürüyordu. Her şey pahalalmıştı aldıkları maaş hiç bir şeye yetmediği gibi maaşlara da zam yapılmıyordu. Bu durum 1958 devrimine kadar devam etti.²⁵

Savaş, ekonomik anlamda açık bir şekilde hükmeden bir grubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ekonomik olarak çökmüş bir toplum içerisinde kendine bağlı bir grup oluşturup hükmetmek daha kolaydır. Savaş, Siyasî bakımda da tam anlamıyla İngilizlere bağlı bir rejim oluşmasına iyi bir zemindir. Savaş döneminde muhtaç bir rejim ortaya çıkar ve daha bağlı olur ki İngilizler oluşturduğu hükümetin yetkililerine toprak ve mülk vererek zenginleştiriyordu. Kendine bağlı olanlara sermaye veriyordu. İngilizler yurtsever ve ulusalcıların elinden aldıklarını kendi işbirlikçilerine veriyordu. İngilizler yurtseverleri bertaraf ederek kendi işbirlikçilerine bütün yolları açmıştı. Rejim tamamen İngiliz işbirlikçileri olan Nuri Sait ve Veysi Abdullilah gibilerin eline geçmişti.²⁶

Irak'ta 1945-1953 Yılları Arasında Siyasî Durum

Irak'ın bu dönemdeki siyasî durumu genel anlamıyla siyasî partilerin faaliyetlerinden oluşuyordu. Siyasî partiler bu dönemde hükümetin baskılarından dolayı çalışmalarını açık ya da gizli bir şekilde yürütüyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Irak Başbakanı Tevfik Suveydi'nin ikinci hükümeti 5 yeni partinin kurulmasına izin verdi. Kurulan partiler:

1- Özgürlükçüler Partisi

²⁵ Salih Aideri, "Lımhat Mn Altarih", *Atihad*, VIII, Sına Avel 19i Kanun Avel 1993, 22.

²⁶ Mar, *a.g.e.*, 67-69.

- 2- Bağımsızlık Partisi
- 3- Demokratik Yurtseverler Partisi
- 4- Halk Partisi
- 5- Yurtseverler Birliği Partisi

İçişleri Bakanlığı, kurucuları komünist olduğu gerekçesiyle Yurtsever Özgürlükçüler Partisi'nin kurulmasına izin vermedi. Buna rağmen Yurtsever Özgürlükçüler Partisi eylem ve çalışmalarına birçok Irak hükümeti döneminde gizli bir şekilde devam etti.²⁷

Partiler Irak'ta bazı alanlarda siyasî özgürlüklerin olması konusunda ısrar ediyorlardı. Bu istekler iktidara gelen hükümetler tarafından reddedilip, bu isteklerin hayata geçmemesi için ve partilerin bu isteklerden vazgeçmesi için ölüm ve işkencelerle partileri susturuyordu. Hükümet tarafından yapılan bu baskılar, partilerin fikir yapısında değişimlerin olmasına sebep olmuş ancak siyasî partilerin üye ve kadrolarında ise bu değişimler tepkiyle karşılanmıştır. Hükümet baskıları aynı zamanda siyasî, ekonomik ve toplumsal yaşama da etki etmiş, toplumsal tepkileri zayıflatmıştır. Art arda gelen hükümetler baskı ve kanla, kendisine muhalif olan sesleri susturarak iktidarını sürdürmeye çalışılmıştır. Bu baskılarla 29 Eylül 1947 yılında Yurtseverler Birliği Partisi ve Halk Partisi'nin izinleri iptal edilmiştir.²⁸

Aynı zamanda Özgürlükçüler Partisi siyasî çalışmalarını durdurarak sebeplerini uzun bir metin ile deklare etmiştir. Bu partinin en önemli iki amacı vardır. Birincisi Irak'ın bağımsızlığıdır. İktidar olup, Irak halkının siyasî, sosyal ve ekonomik haklarının korunmasını amaçlar. İkincisi ise, demokratik bir sistem istiyorlardı ve bu sistem seçimlerin özgürce yapılmasına sahne olurdu. Bu da kötülüklerin ve cehaletin sonu olurdu.²⁹

Partiler kuruluşları itibariyle şu gerçeği biliyorlardı. İktidarda olan hükümet, hiç bir zaman siyasî partilerin çalışmalarına izin vermeyecek ve siyasî partilere düşman

---

²⁷İbrahim Halil Ahmed, *Teteur Al Tahlim Al Vatani Fi Irak (1896-1921)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Tabih Aval, Camiha Basra, 1982, 23,66.

²⁸ Ahmed, *a.g.e.*, 71,73.

²⁹ Mummed Abdulla Kak Sur, *Roli Siyasî Ve Kültürî Efsarani Kürd La Bzafî Kurdayati Kürdüstani Başûri (1921-1945)*, Çapi Yakam, Erbil, 2002, 34.

gözyle bakılacaktı. Hükümet, parti fikirlerinin halk arasında yayılıp halkın uyanıp hükümete karşı örgütleneceğinden ve olası başkaldırlardan korkuyordu. O dönemde iktidarda olan hükümet bu gerçeği bilerek, Irak'ın birçok bölgesinde siyasî partilerin faaliyetlerini yasaklayarak, parti üyelerine işkence ediyorlardı.³⁰

Demokratik Yurtseverler Partisi de baskılardan kaynaklı siyasî bir metinle faaliyetlerine son verdiklerini duyurmuşlardır. Partinin merkezi yöneticileri siyasî faaliyetlerini durdurmalarının sebebini, hükümetin baskıları ve ülkedeki iç sorunlardan kaynaklı olduğunu söylemişlerdir.³¹

Arap Baas Partisi 1947 yılının başlarında kurulmuştur. Baas Partisi kuruluş aşamasında iken Suriye'nin Şam kentinde okumakta olan bir grup Iraklı öğrenci bu partiyle ilişkilendirilmiştir. Bu öğrencilerden Abdulhalık Samerani 7 Nisan 1947'de Lübnan Park Kahvesi'nde kongrenin kurucusu olmuştur.³²

Sadun Hemadi ise Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde öğrenciydi. 1948 yılında Irak'ın Kerbela kentinde bağımsız bir Baas örgütünü kurdu. Bu örgüte posta yolu ile her hafta Baas bildirimlerini gönderip bilgilendiriyordu. Abdulrahman Zamin da Bağdat'ta partinin ilk danışmanlığını yapıyordu. 1950 yılında Şam'da parti yöneticisiydi. Baas Partisi'nde bilinen şahsiyetlerden Zeki Ersuzi 1940'ların sonlarında Bağdat'ta Arap milliyetçiliği ve Arap birliğinin özgürlüğüne dair eğitimler veriyordu. Verdiği eğitimler içerik olarak açıktan da olmasa kapalı bir şekilde Baas Partisinin fikirleriydi. Ersuzi Arap gençlerine, arap milliyetçiliğine dair söylediklerini uygulamaları çağrısı yapıyordu.³³

1948 yılında Baas Partisi'nin ilk komitesi Bağdat'da kuruldu. Gizli bir oluşum olmasına rağmen 1949 yılında parti komiteyi genişleterek, parti şemsiyesi altında Bağdat'ın Doğu Kerade bölgesinde Risale Kütüphanesi'ni açtılar. Halk Baas Partisi'ni gizli siyasî bir güç olarak biliyordu. Özellikle "Bağdat Haber Gazetesi'nin 20.12.1952 gününde yayınlanan sayısında "gizli bir partinin üyeleri Arap Baas Derneği için faaliyet

³⁰ Fuadarf, *Anılarım*, I, Tabh Aul, Dhok, 1999, 12.

³¹ Şeh Ata Talabani, *Zikrayat Ayam Nazl Fil Kürdüstan*, Tabh Aual, Sülaymani, 2010, 55-56.

³² Talabani, *a.g.e.*, 67.

³³ Hasen Ali Abdulla, "Al Vakif Al Resmi Ve Al Şahbi Al Iraki Mn Tur Ahdas Alsiasya Fi Mıır 1952-1956", *Kilia Adab Camiha Besra*, Besra, 1986, 34.

yürütmelerine izin verilmedi” başlığıyla bir yazı yazıldı. 1953 yılında partinin ilk polüt bürosu kuruldu. Fuad Rukabi partinin ilk gizli başkanı oldu. Partinin ilk gizli gazetesi Ekim 1953 yılında “El Arabi El Cedid” adıyla çıktı.³⁴

O dönemde Irak’taki sorunlar sadece siyasî partilerin faaliyetleri ile sınırlı değildi. Krallık sisteminin oluşu ve bu sistemin doğrudan emperyalist sömürgeci güçlerin hizmetinde olması halkta büyük tepkilere yol açmıştır. Bu tepkiler birçok devrim ve başkaldırı hareketlerine sebep olmuştur.³⁵

Kerkük’teki Kanlı Garubaği Olayı

Garubaği olayı, 7 Temmuz 1947’de gerçekleşti. Kerkük Neft Şirketi’nde çalışan işçiler kötü koşullar altında çalıştırıldıklarına dair greve gitmiş ve işçilerin başlattığı bu grev ölüm ve kanla sonuçlanmıştı. Hükümete bağlı polisler grevi basarak, işçileri silahlarla tarayarak 16 kişiyi öldürmüş onlarca kişide yaralanmıştır. Mustafa El Emri hükümetinin bu tutumu, eylemcileri daha da kızdırmış ve tepkilerini dahada derinleştirmiştir. Eylemciler daha sonra eylemlerini Bağdat’a bağlı bölgelere yaymıştır. Bu olay halk ile hükümet arasındaki sorunları daha da derinleştirmeye sebep olmuştur.³⁶

Ocak 1948 Ayaklanması

Bu ayaklanma halkın, Nuri Sait ve Salih Cebri’nin İngiliz yanlısı tutumlarına ve hükümete karşı olan tepkilerinden doğmuştur. İngilizler, 16 Ocak 1948’de Portsmouth Antlaşması’nı imzalayarak 1930 antlaşmasını yenilemek istedi. Ancak bu yeni antlaşma Irak halkını memnun etmedi ve Bağdat’ta, İngiltere ve hükümet karşıtı gösteriler yapıldı. İngilizler bu antlaşmayla Irak’taki hâkimiyetini sürdürüp, petrol ve doğal kaynaklara sahip olmak istiyordu. Her ne kadar ayaklanmanın sebebi İngilizlerle yapılan antlaşma olarak görülse de, gerçeğinde halkın hükümette karşı birikmiş bir öfkesinde vardı. Irak halkı, İktidarın İngilizlerle olan kirli planlarını, iktidarın Filistin sorunu ve İsrail devletinin kuruluşuna olan tutumunu kabul etmiyordu. Halk eylemlerini Irak’ın geneline

---

³⁴ Kak Sur, *a.g.e.*, 38.

³⁵ Alnasih, *a.g.m.*, 39.

³⁶ Xamis Ahzam, *Vali Ve Bia Kanun Vatania Fi Irak 1948*, Yayınlanımış Yüksek Lisans Tezi, Kılıa Kanun Bağdad Üniversitesi, Bağdad, 1979, 23, 28.

yayarak her yerde hükümeti protesto ediyordu. Hükümet eylemleri bastırmak istiyord ama o gücü kendisinde bulamadığından dolayı diplomatik yollardan eylemcileri durdurmaya çalışıyordu. Protestocular sonunda hükümet güçlerini yenilgiye uğratarak, bakanlıkları yıkmış, Nuri Sait ve Salih Cebri'nin yaptığı antlaşmayı hükümsüz kılmıştır. Her ikisinde halkın eylemlerinden korkarak kaçmıştır. Veysi Abdulillah mecbur kalıp Şeyh Muhammed Sedır'den yeni bakanlığın kurulması için yardım istedi. Şeyh Muhammed Sedır, Akil İnsanlar Kurulu başkanı, dini lider ve devrim öncülerindedir. Ayaklanmada özellikle Komünist Parti öncü parti misyonunu alarak büyük rol oynamıştır.³⁷

Ekim 1952 Ayaklanması

Muhammed Sedır hükümeti toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda hiç bir değişim yapmamış, sadece krallık sistemine hizmet edip halkı susturmak istemiştir. Her ne kadar Muhammed Sedır Temsilciler Kurulu'nda direkt seçim yasasını çıkarsa da, seçimler daha çok krallık kurallarına göre işleniyordu. Bu da seçimlerin demokratik olmayacağını ve anlamsız olduğunu gösteriyordu. O dönem halk ekonomik ve toplumsal çöküş yaşıyordu. Toplumda kargaşa hâkimdi. Daha sonra hükümet Nuri Sait'i 6 Ocak 1945'te iktidara getirdi. Nuri Sait iktidara geldikten hemen sonra Komünist Partisine ayaklanma ve olaylara öncülük ettiği gerekçesiyle şiddetli saldırılar düzenledi. Daha önceden Komünist Partinin lider kadrosundan Yusuf Selman, Hüseyin Muhammed Şebibi ve Zeki Besim'e müebbet hapis cezası vermişlerdi.³⁸

Sonradan bu cezayı idam cezasına dönüştürdüler. İdam edilmemeleri için birçok uluslararası kurum ve kuruluş girişimde bulunmuştu. Fakat hükümet 3 lideri de idam etmekte kararlıydı. 14-15 Şubat 1949 günü Bağdat şehri meydanında üçü de idam edilerek gün boyu meydanda asılı kaldılar. Bu durum yine halkın tepkisini çekmiş, hükümetin yasa, hak ve özgürlüklerle dalga geçtiğini, ciddiye almadığını ortaya çıkardı.³⁹

---

³⁷ Ahmed, *a.g.e.*, 77,79.

³⁸ İsmail Ahmed Yağiz, *Tetur Hereket Vatenia 1941-1952*, Bağdad, 1979, 22, 44.

³⁹ Salih Aideri, "Lımhāt Mn Altarih", 25.

Nuri Sait, daha sonra Komünist Partisi'nin 370 üye ve kadrosunu tutuklayarak birçoğunu hapisanede çeşitli işkencelere tabi tutup psikolojik ve fiziksel acı çekmeleri için bunları krallık mahkemesine sevk etmişti. Ayrıca özgürlüklerin kısıtlanması, halkın susturulması ve siyasî partilerin zayıflatılması için yasadışı kararlar çıkarmıştı.⁴⁰

Bu şekliyle halk ve hükümet arasındaki çelişki ve sorunlar giderek derinleşiyordu. Ulusal partiler ise siyasî durumların normalleşmesi ve hükümetin genel haklar konusunda tutumunun değiştirmesi için girişimlerde bulunuyordu. Örneğin Demokratik Yurtseverler Partisi ve İstiklal Partisi halkın içinde bulunduğu durumun anlayabilmesi için Veysi'ye yazılı bir Anı (hatıra) vermişlerdir. Veysi ise nasihatleri red ediyordu. Bunlarla sınırlı kalmayıp kongrede Irak eski başbakanı Taha Haşimi'ye hakaret etmiştir. Hükümetin bu tutumundan dolayı durumların barışçıl bir şekilde çözülmesine dair halkın umudu kalmamıştı. Halkın önünde devrim ateşini yakmaktan başka bir çare yoktu. Halk iktidara karşı eylemleri başlattı ve üniversite öğrencileri dersleri bırakarak protestolara destek verdi. Öğrencilerin eylemlere katılmasıyla eylem alanı dahada genişleyerek ülke geneline yayıldı. Mustafa hükümeti eylemcileri dağıtıp susturmak için şiddete başvurup halka silahla cevap verdi. Tüm bu şiddete rağmen halk eylemlerinde kararlıydı ve geri adım atmadı. Hükümetin ağır silahlarla eylemcilerin üstüne gitmesi sonucunda 8 kişi hayatını kaybetmiş ve 84 kişi ise yaralanmıştır. 3000 vatandaş tutuklanarak krallık mahkemesine yargılanmaları için sevk edilmiş ve 2 kişiye idam cezası verilmiştir. Diğer taraftan yaklaşık 858 kişiye hapis cezası, 294 kişiye ise keyfi cezalar verilmiştir.

Hükümet 1952 yılındaki ayaklanmayı da boşa çıkarmak istiyordu ama devrim ateşini söndürmeye hükümetin gücü yetmedi⁴¹ Halkın tepkisi gidereke büyüyordu. Halkın sorunların siyasî yollarla çözüleceğine inancı kalmamıştı. Hükümet ise halka karşı baskı ve zulüm politikasında ısrar ediyordu. Bu dönemde bakan olan Cemil Medfii Bağdat hapisanesindeki tutuklu Komünist Parti üye ve kadrolarına karşı acımasızca katliamlar gerçekleştirdi. Sebepsizce yaptığı bu katliam sonucunda Bağdat hapisanesinde 8 kişi yaşamını yitirdi, 23 kişi ise yaralandı. Kut hapisanesinde ise 8

---

⁴⁰ Abulrazak Hüseyin, *Tarih Wazarati Irakia(1372-1953)*, II, Bağdad, 6.8.2017, 156, 200.

⁴¹ Ali Nur, "Afak Ttur Alfalahia Fi Al Irak", *Alsakefe*, CCLXII, 1974, 90.

kişi ölmüş 96 kişi de yaralanmıştı. Bu zulüm ve katliamlar halkı dahada öfkellendirmiştir. Irak halkı bu zulümkar ve despot rejimi yıkmaya kararlıydı.⁴²

1950'lerde Ekonomik Büyüme ve Petrol

Yaşanan tüm olaylar ve siyasî sorunlara rağmen, 1950'lerde ekonomik ve toplumsal değişimler gerçekleşti. Petrol alanında değişimlerin olması, diğer alanları da etkilemiştir. Bu tarihte ilk olarak Irak petrolünün geliri yükselmişti. Petrol gelirlerinin yükselmesi uzun süreli gelişmeler zemin hazırlamıştı. Irak petrolü firmaları (IPC) arasında yapılan yeni anlaşmalar sonucunda petrol geliri daha da artmıştı. 1950 yılının başlarında petrol üretimi, Irak ekonomisinin en önemli gelir kaynağıydı. 1952-1958 yılları arasında petrol gelirleri iki kat artarak 1958 yılında 4,86 milyon Irak dinarı yani 23,77 milyon Amerikan dolarına ulaşmıştı. 1949 yılında Zuber'deki büyük petrol kuyusu ve 1953 yılında Rumel'deki petrol kuyuları geliştirilerek daha çok petrol üretimi için elverişli hale getirildi. Bu büyük petrol kuyuları Basra kentinin güneyinde yer almaktaydı. Kısaca Irak yıllık geliri olan bir ülke haline gelmişti. Artık sırtını petrol gelirlerine bağlayan bir ülke vardı. 1959 yılının gelmesiyle petrolden gelen gelir Irak bütçesinin % 60'ını karşılıyordu.⁴³

Irak petrol gelirleri ilk defa uzun soluklu gelişmeler için kullanılacaktı. Petrol gelirlerinin % 70'i ülkenin gelişimi için ayrılmıştı. Ayrılan bu gelirin projelerde kullanılması için bir İmar Kurulu oluşturulmuştu. İmar Kurulu hükümete bağlı değildi. Irak bütçesi yıllar geçtikçe artıyordu. Nuri Sait, siyasî partileri ve muhalif toplumsal kesimleri susturmak için petrol gelirleriyle ülke için yaptıkları proje ve planları öne sürüyordu. Ayrıca doğal kaynaklardan sağladıkları gelirleri üretim ve yatırımlara harcadıklarını açıklıyordu.

İlk defa tarım ve ziraat için % 33 ile % 45 arasında bir bütçe ayrılmıştı. Ayrılan bütçenin büyük bir bölümü oluşan sellerin kontrolüne ve su ile ilgili projeler harcandı. 1958 yılına kadar bu projelerin bazıları tamamlandı bazıları ise tamamlanmaya yakındı.

---

⁴² Salih Aideri, "Lımhāt Mn Altarih", 35.

⁴³ Alhafu-Yahyiye, *a.g.e.*, 42-43.

Bu projeler arasında Sersar (pırpal) barajı projesi tamamlanarak 1958 yılında açıldı. Bu set Bağdat'ı olası sel baskılarından korumak için yapılmıştı.⁴⁴

Ayrıca Ramadi bölgesinin kuzeyinde Fırat nehrinin üstünde bir baraj ile Sülemaniye kentinde Dukan ve Derbendihan barajı yapılmıştı. Dukan barajı aşağı Zap Suyu, Derbendihan barajı ise Diyala suyu üstünde yapıldı. İkinci bir gelişme ise ulaştırma alanında yaşandı. Ulaştırma alanında birçok yeni proje hayata geçirildi. Yeni yol, liman, köprü ve havalimanları yapıldı. 1958 yılında 2000 km'lik ana yol, 1500 km yan ve ara yollar ile 20 yeni köprü yapıldı. Bu yıl içinde Basra limanı genişletildi Bağdat'da yeni bir havalimanı inşa edildi. Ayrılan bütçe sanayinin gelişimine yetmiyordu. Ancak İmar Kurulu 5 yeni elektrik üretim merkezi, arıtma sistemleri ve çimento fabrikasını yaptı. Sağlık ve Eğitim alanında herhangi bir bütçe ayrılmadığından dolayı bu alanlarla ilgili hiç bir şey yapılmamıştı.⁴⁵

Hayata geçirilen bu projelerden özellikle ziraat alanında yapılan projeler çok önemliydi. Tarıma olan ilgi daha da büyüdü. Yeni tarlalar ekildi ve yeni ürünler ortaya çıkmaya başladı. Bu alanda verimlilik arttı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan bir araştırmanın verilerine göre üretilen tahıl ürünleri İkinci Dünya Savaşı öncesine oranla % 50'lik bir artış göstermiştir. Bir ara tahıl ürünlerindeki artış %5 6'ya çıkmıştı. Irak'ta 1958 yılında buğday ve pirinç üretiminde çok ciddi bir artış vardı. Bu ürünlerin % 25'i Irak dışına çıkarılıyordu. O dönemde tarım alanında yaşanan gelişmeler özel sektörler tarafından yapılıyordu. Çünkü bu alanın üreticileri kişilerdi. Tarlalar su pompaları ve traktörlerle sulanıyordu. 1955 yılının gelmesiyle su pompasıyla sulanan tarlaların oranı % 20 civarındaydı.⁴⁶

---

⁴⁴ Abulrazak Hüseyin, *Tarih Wazarati Irakia(1372-1953)*, 201-202.

⁴⁵ Mecid, *a.g.m.*, 50-51.

⁴⁶ Cafer Abasamid, *Entifazal Irak 1956*, Bağdad, Şubat 1999, 90-103, 105.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1954-1956 YILLARI ARASINDA IRAK'TAKİ SİYASÎ GELİŞMELER

Ardı ardına gelen Irak hükümetleri halka ve siyasî partilere aralıksız şiddet, zulüm ve baskı yapmaya devam etmişti. İktidar 1954 yılından önceki ayaklanma ve devrim hareketlerini bitirmeye çalışıyordu. Ancak halk ve siyasî partiler tekrardan tüm güçleriyle hükümeti protesto eylemleri başlatılar. Yapılan bu eylemler sonuç itibarıyla bazı gelişmelere sebep olmuştur. 1954 yılındaki eylemler sonucunda Askerî Eğitim Akademisi kuruldu ve ilk Baas subayları Salih Mehdi Emmaş ve Munzir Elwendayi idi.⁴⁷

1955 yılında Arap Baas Partisi'nin bazı dosyaları polis güçleri tarafından ele geçirildi. Ele geçirilen bu belgeler arasında partinin üye ve kadrolarının isimleri, tüzük ve programları da mevcuttu. Polis bu belgeleri Bağdat'ın Eazemiye bölgesinde deşifre ederek 22 Baas Partisi üyesini yakalamıştı. Yakalananlardan 11 kişi serbest bırakılırken, geri kalanlar ise 15 gün ceza almış ya da kefaletle bırakılmıştır. Baas'ın o dönem üye sayısı sadece 208 kişiden ibaretti. Yakalanlar arasında Fuad Rukabi de bulunmaktaydı. Rukabi cezaevinden çıkar çıkmaz çekinmeden eski çalışmalarına devam etti. Aralık 1955 yılında ise 1. Kutri Kongresi'ni gerçekleştirdi.⁴⁸

Baas partisi daha sonra Yurtseverler Birliği Cephesi'ne katılmıştır. O dönem Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nde Baas Partisi'ne bağlı düşük rütbeli subaylar bulunuyordu. Baas partisi, Temmuz devriminden sonra General Abdulkerim Kasım'ın kurduğu hükümette yer aldı. Hükümete partinin gizli sorumlularından Fuad Rukabi de katıldı. Albay Abdulsalam Arif başbakan yardımcısı ve İçişleri Bakanı'ydı. Albay Arif ülke turlarında Fuad Rukabi'yi sözcüsü olarak yanında götürüyordu. Bunu yapmasının sebebi siyasî planlarının bir parçasıydı. Amaç Rukabi şahsında Baas Partisi'nden destek almaktı. Abdulsalam Arif'in yetkilerinin elinden alınmasından sonra, Fuad Rukabi ve bir grup destekçileri bakanlıktan ayrılmıştır.⁴⁹

⁴⁷ Salih Aideri, "Lımhāt Mn Altarih", 38.

⁴⁸ Arf, *a.g.e.*, 46,49.

⁴⁹ <https://www.aljazeera.net/knowledgegate/9.9.2013>.

Halkın ve siyasî partilerin yaptığı eylemler sonucunda elde ettiği kazanımlara rağmen, 1955 yılında Bağdat Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma, Bağdat ve İngilizler arasında yapılmış olup, bu antlaşma ile Irak halkı ve Krallık hükümeti arasındaki kriz daha da kaotik hale gelmiştir. Antlaşmadan sonra siyasî partilerin işleri daha da zorlaşmıştır. Çünkü bu antlaşma İngilizlerin halka ve siyasî partilere karşı desteklediği bir antlaşmadır ve tamamen krallık çıkarlarına hizmet edecektir. Aslında bu bir nevi Nuri Sait hükümetini halka karşı destekleme girişimidir. Ama siyasî partiler halkın desteği ve iş birliğiyle faaliyetlerine devam ederek 14 Temmuz 1958 devrimiyle Nuri Sait rejimini yıkarak İngiliz sömürgeciliğine son vermiştir.⁵⁰

1.1. 1954 Parlamento Seçimleri ve Hükümetin Siyasî Partilere Yaklaşımı

3 Ağustos 1954'te İngiliz Elçiliği "Anglo-Amerikan" sistemini Irak'ta uygulamak için Nuri Sait Paşayı* iktidara getirmiş ve Irak'ı "Cento Antlaşması"na askerî açıdan dâhil etmeyi amaçlamıştır. Antlaşmaya dâhil ülkeler; Türkiye, İran, Pakistan, Britanya ve Amerika'dır. Nuri Sait Paşa durumların düzelmesi ve iktidarını sağlama almak için Irak'ın bu antlaşmaya dâhil olmasını istiyordu. Bu antlaşma ile 1930 yılında yapılan Irak-İngiliz antlaşmasını yenilemek istiyordu.⁵¹

Daha sonra Nuri Sait Paşa şiddetli bir şekilde muhalif siyasî güçlere saldırarak Parlamenti feshetti. Parlamento kuruluşundan sonra sadece bir defa toplanmıştı. O da Yurtseverler Cephesinin 135 kürsüden 11'ni elde etmesinden kaynaklıydı. Nuri Sait Paşa, aynı zamanda partilerin kapatılmasına, gazetelere verilen tolarenslerin reddine ve yasaklanmasına başlamıştır. Diğer taraftan baskıyı arttıracak olan ipuçlarını veren 5 karar çıkardı. Bunlar:

---

⁵⁰ Abdulla, *a.g.m.*, 49-50.

*Nuri Sait, Sait Efendi'nin oğludur. 1888 yılında Bağdat'da doğmuştur. Dini medreselerde eğitim almıştır. 1903 yılında İstanbul'da Askerî Koleji'de eğitim almış, 1906 yılında Subay olarak mezun olmuştur. 1910 yılında Generallik Okuluna başlamıştır. 1915 yılında Mısır'a giderek İngilizler ve Araplarla beraber Osmanlılara karşı savaşa katılmıştır. Hayatı boyunca 14 defa Başbakan olmuştur. Irak'ta tanınmış büyük siyasetçidir. Bundan dolayı İngilizler Nuri Sait'i Ortadoğu'nu en tanınmış siyasetçisi olarak tanımlamaktadır. Amerika'lılar ise Nuri Sait'i kendi döneminin en zeki siyasetçisi olarak tanımlamaktadır. Bkz., <https://www.Marefa.Org/8-6-2009>

⁵¹ Ahmed Bani Xelani, *Yaduarikanım*, Süleymani, 2014, 120.

- 1-1954 yılı 17 sayılı karar: Komünistlerin cezalandırılmasını esas alan bir karardır. ⁵²
- 2-1954 yılı 18/1 sayılı karar: Sivil Toplum Kuruluşları ile sendika ve derneklerin kapatılmasına yönelik bir karardır.
- 3-1954 yılı 19 sayılı karar: Siyasî Partilerin kapatılmasına yönelik bir karardır.
- 4-1954 yılı 24 sayılı karar: Gazetelerin kapatılmasına yönelik bir karardır.
- 5-25 sayılı karar: Genel toplantılar, protesto ve eylemlerin yasaklanmasına yönelik bir karardır. ⁵³

Nuri Sait Paşa daha sonra Irak'ın Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini bozmak için çalışmalarına başladı. Ülke içinde ise şiddetle tüm özgürlükleri sınırlandırarak ülkeye hüküm ediyordu. Uygulamaya koyduğu sistemle, kendi iktidarını devam ettirmeye çalışıyordu. Bu da İngilizlerin çıkarlarına hizmet ediyordu. Nuri Sait, o dönemde sahte bir seçim kurulu kurarak yeni bir seçime gitti. Bu seçime ulusalcı ve yurtsever güçler katılmadı. Nuri Paşa'nın kurduğu seçim kurulu halk tarafından "Savunma Kurulu" adıyla anılıyordu. Seçimleri hile, korku ve baskı ile terör estirerek rakipsiz bir şekilde kazanmıştı. Partisi ise aynı yöntemle parlamentoda çoğunluğu yakalamıştır. Böylelikle Nuri Paşa bu yöntemle bütün muhalif partilerine yolları kapatmıştır. Yeni Seçim Kurulu'nun tamamen kendi denetimine almıştır. Tüm bunları Bağdat Antlaşması'nı uygulamaya koymak için kendisine zemin hazırlıyordu. Muhalefetin tepkilerine rağmen Nuri Paşa projelerini uygulamaya kararlıydı ⁵⁴.

---

⁵² Amid, *a.g.e.*, 109-110.

⁵³ Prof. Dr. Halil Ali Murat İle 1 Temmuz 2018'de Yapılan Ropörtaj. Prof. Dr. Halil Ali Murat 1958 yılında Kerkük kentinde doğmuştur. Irak Modern Tarihi Konusunda uzmandır. Irak Tarihi ile ilgili kitap çalışmaları vardır. Irak Tarihi ve Irak'taki Siyasî Partilerle ilgili birçok makalesi vardır. Şu an Erbil Selahaddin Üniversitesi'nde Tarih Bölümünde Öğretim Görevlisi'dir.

⁵⁴ Ahmed Karim Ahmed, *Birauarikanım*, (Çev. Celed Dabağ), Sülaymani, Temmuz 2006, 200, 206.

*Koşularından Dolayı Greve Gitmelerinden Sonra Bir Katliam Yapıldı. Yapılan Katliamın Baş Mimarıdır..... :Uahid Humer Muhayidin, *Danustanakani Sarkrdayati Bzutnauai Rzgrixuazi Natauui Kürd U Hükümatakanı Irak*, Yayınlanmamış Dkora Tezi, Koleji Zanste Mrovyatian La Zankoi Sülaymaniye, Sülaymaniye, 2009, 66-69.

* Erşed El Ömeri, Despot, zulümkar ve katliamcı kimliğiyle bilinmektedir. 1946 yılında Kerkük Neft Şirketinde Çalışan İşçiler Çalışma.

1.2. Siyasî Partilerin Seçime Yaklaşımları

Başbakan Fazıl Cemali'nin istifa etmesinden sonra, Erşed El Ömeri* yeni bir yönetim oluşturmuştur. İlk olarak parlamentoyu fes ederek yeni bir seçimin yapılmasını hedefliyordu. Erşed El Ömeri Irak hanedanlığına yakınlığıyla biliniyordu. El Ömeri'nin kurduğu yeni hükümet, yurtsever ve ulusalcı siyasî partiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tepkisel yaklaşımlarındaki en önemli faktör Erşed El Ömeri'nin kanlı bir geçmişe sahip oluşuydu. Siyasî partiler, yurtsever ve bilinen şahsiyetlerin yeni kurulacak hükümette yer almaları için Kral 2. Faysal'dan istekte bulundular. Yapılan bu girişim karşılık bulmadı. Yeni hükümet iktidara gelir gelmez ilk yaptığı iş parlamentoyu fes ederek, yeni seçim tarihini 9 Haziran olarak belirledi.⁵⁵

Bağımsız Parti ve Demokratik Yurtseverler Partisi seçimlere katılacaklarını deklare ettikten sonra partiler arasında yakınlaşmalar ve gizli toplantılar yapılmaya başlandı. Yapılan bu toplantılarda yeni hükümet değerlendirilmesi yapılıyordu. Ayrıca toplantılarda ulusal yurtsever bir cephenin kurulması ve cephe çatısı altında seçimlere gidilmesi fikri ön plana çıkmıştı.⁵⁶

Art arda yapılan toplantıların sonucunda partiler seçimlere ortak bir cephe altında girme kararı aldı. Partiler 2 Mayıs 1954'te Yurtseverler Cephesi adı altında seçimlere girme kararı alarak anlaşmayı imzaladılar. Yurtseverler Cephesi, seçimlerin özgürce yapılmasını, demokratik özgürlükleri, 1930 yılında Irak-İngiltere arasında yapılan anlaşmayı hükümsüz kılmayı, askerî anlaşmalardan uzak durmayı, yabancı şirket ayrıcalığını kaldırmayı, Arap halklarına yardım etmeyi, Arap devletlerinin bağımsızlığını, Filistin'in kurtuluşunu, Amerika'nın askerî yardım taleplerini reddetmeyi, gazeteci özgürüğünü ve vatandaşın haklarını savunmayı kendilerine amaç edinmiştir.⁵⁷

---

⁵⁵ Yağı, *a.g.e.*, 50-51.

⁵⁶ Ahmed Hamed Hamed Kader, *Anılarım(1947-2012) 65 Sal La New Karani Xabatgiri*, Süleymaniye, 1.3.2013, 98-99.

⁵⁷ Prof. Dr. Sırwe Abıd Esed ile yapılan 12 Haziran 2018 yılındaki röportaj. Prof. Dr. Sırwe Abıd Esed 1969 yılında Irak'ın Erbil kentinde dünyaya gelmiştir. 1991 yılında Bağdat Üniversitesinden mezun olmuş, yüksek lisansını Irak Tarihi, doktorasını ise Osmanlı tarihi üzerine yapmıştır.(28) Şuan Erbil Selahaddin Üniversitesinde çalışmalarına devam etmektedir.

Yurtseverler Cephesi bloğu seçim beyannamesinde tutukluların bırakılmasından bahsetmemiştir. Oysa çok sayıda Irak'lı cezaevinde tutuluyordu. Sayısal olarak Kürt tutsaklar çoğunlukta idi. Özellikle 1947 yılında Barzaniler'in Irak'a dönmesiyle krallık rejimi tarafından tutuklanarak cezaevlerine atılıyorlardı. Birçok muhalif cezaevlerinde tutuklu olduğundan bu durum muhalefette büyük bir boşluğa sebep olmuştu.⁵⁸

Yurtseverler Cephesi seçim bloğu dışında hükümete karşı bağımsız bir şekilde seçime katılan başka seçim blokları da vardı. Bu bloklardan biri de Kürdistan Demokrat Partisi (KDP)'ydi. Katılımı şahıslar üzerinde gerçekleştirdi. İbrahim Ahmet, Ömer Mustafa, Mesut Muhammed ve Maruf Berzenci KDP adına seçimlere katıldı. Böylelikle Yurtseverler Cephesi bloğuna ve KDP'ye bağlı bağımsız adaylar kendi propagandalarını yaparak seçim çalışmalarına başlamışlardı. El Ömeri hükümeti ise bu çalışmalara engel olabilmek için adaylardan hükümetten izin alarak seçim çalışmalarını yürütmelerini istedi.⁵⁹

Hükümet muhalefetin çalışmalarına engel olabilmek için daha ileriye giderek birçok adayı tutukladı. Erbil kentinde ise adayları tehdit ederek Avni Yusuf'u tutukladı. Adaylardan Salih Miran ise tehditlerden dolayı adaylıktan geri çekilmek zorunda kaldı. Erbil'e bağlı ilçe ve nahiyelerden aday olan Enver Cemil Beg ve Efras Caf adaylıktan çekilmeye mecbur bırakıldı. Nuri Ahmet Taha ise tüm tehditlere rağmen adaylıktan çekilmeyeceğini ısrar etmesi sonucunda Khormal bölgesine sürüldü. Irak'ın Süleymaniye kentinde ise İbrahim Ahmet ve Ömer Mustafa ile birlikte 16 kişi tutuklandı. Seçimler sonuçlanıncaya kadar tutuklananların hiçbiri bırakılmadı. Yurtsever Cephe seçim bloğu hükümetin bu tutumuna karşı sert tepki göstererek, tepkilerini yazı ile Yüksek Seçim Kurulu'na bildirmiştir.⁶⁰

Ulusalci partiler, Nuri Sait Paşa ve partisinin baskı ile korku yaratarak hilelerle seçimlere müdahale edeceğini biliyorlardı. Buna karşın ulusal yurtsever partiler birleşerek gizli bir şekilde hükümet ve seçimlere karşı çalışmalara başladı. Seçimler böylesi karışık kanlı bir ortamda 9 Haziran 1954'te hükümet ve ulusalci yurtseverler

---

⁵⁸ Ahzam, *a.g.e.*, 30,33.

⁵⁹ Ğsan Şırbıl, "Huar Mhe Celed Altalabani", *aluasıt*, CCCLVII, 30.11.1998, 49-50.

⁶⁰ Şırbıl, *a.g.m.*, 52-53.

cephesi arasında çekişmeli bir şekilde gerçekleşti.⁶¹ Seçimlerde Yurtseverler Cephesi büyük bir başarı ile 10 kürsüye sahip oldu. Bu sonuç temsilciler meclisine etki edecekti. Bu iktidarın baskıcı uygulamalarına rağmen muhalefetin başarısıydı. Mesut Muhammed ise seçildikten sonra yurtsever cephesi seçim bloğuna katıldı ve böylelikle kürsü sayısı 11'e çıktı.* Mesut Muhammed kendi anılarında bu konuya şöyle değinmiştir:

“O dönem seçimler için birleşik yurtsever bir cephe kurulmuştu. Ben seçildikten sonra sol partilerin temsilcisi bana hak odur ki birleşik yurtsever cephesine katılmalısın ve bende bu cepheye katılmaya ve destek sunmaya karar verdim. Sonra Bağdat'a telgraf çekerek, birleşik cephenin bir üyesi olduğumu yazdırdım”⁶².

Seçimlerden hemen sonra 17 Haziran'da Erşed El Ömeri hükümeti görevlerini yerine getirmediklerinden dolayı hükümetten çekileceklerini duyurdular. Seçim sonuçları Krallığın hoşuna gitmemişti. Özellikle Nuri Sait sonuçlardan hoşnut değildi. Bundan dolayı 14. Dönem Temsilciler Meclisinin ömrü iki ayı geçemedi.

Aşağıdaki Tabloda 1947-1954 Yılları Arasında Temsilciler Meclisi'nin çalışmaları hakkında detaylar verilmiştir.⁶³

Temsilciler Meclisi	1.Oturum Tarihi	Feshetme Tarihi	Yıl	Ay
11. oturum	Mart 1947	Şubat 1948	1	2
12.oturum	Haziran 1948	Ekim 1952	4	5
13.oturum	Ocak 1953	Nisan 1954	-	5
14.oturum	Temmuz 1954	Ağustos 1954	-	2
15. oturum	Eylül 1954	Mart 1958	3	7

1.3. Seçimlerden Sonra Ülkenin Durumu

Yurtseverler Cephesi seçimlerde başarılı çıkmıştı. Parlamento seçimlerden sonra 26 Temmuz 1954'te ilk ve son oturumunu yaptı. Kralın emriyle Kasım 1954 yılının sonuna kadar resmi tatil ilan edildi. Ülke bu süre zarfında tamamen hükümete kaldı. Kral 2.

⁶¹ Dışad Mahmmud, *Karkuk La Salani Duai Şorşi 14i Tammuzi 1958*, Erbil, 2010, 91, 93.

*Seçilen Temsilcilerin İsimleri: Kamil Çadırcı, Muhammed Mehdi Kıbe, Hüseyin Cemil, Muhammed Sadık Şınşılı, Faik Samrani, Abdulcebar El Cumırd, Hiduri, Jinun Eyup, Mesut Muhammed, Cafer El Beder Ve Muhammed Hadid.

⁶² Salih Aideri, "Limhat Mn Altarih", 41.

⁶³ Arf, *a.g.e.*, 199.

Faysal ülkeyi bu olağanüstü durumdan çıkartmak için, Nuri Sait'e yeni bir hükümet kurması için emir verdi. Nuri Sait ise hükümeti 3 Ağustos'ta kurdu. Nuri Sait hükümeti kendilerine görev edinmiş 2 yaptırımla çalışmalara başlamıştı. Birincisi temsilciler meclisini ve ülkedeki hizipçiliği (particilik) ortadan kaldırmak ikincisi ise hükümet partileri ülkedeki karışıklığın sebebi olarak görmekteydi. Nuri Sait, ilk olarak başkanlığını yaptığı Anayasal Birlik Partisi'ni kapatmış, Demokratik Yurtseverler Partisi ve Milli Cephe'nin çalışma izinlerini iptal ederek, gösteri, toplantı, yayınevleri, Irak vatandaşlığında çıkarma, ceza yasaları ve gazetecilikle ilgili bir kaç yeni yasa çıkarttı.⁶⁴

Bu baskı ve yeni yaptırımlar altında ulusal ve yurtsever güçler yeni bir ulusalcı yurtsever cepheye örgütlenerak 12 Eylül'de yapılacak olan seçimlere katılmaları imkânsızdı. Çünkü zaman yetmeyebilirdi. Bundan dolayı bazı partiler mecbur kalarak seçime katılmayacaklarına dair karar verdiler. Bu durum Nuri Sait'in işine yarıyordu ve böylelikle seçim rekabeti 37 aday arasında olacaktı. Bunların sadece 22'si Bağdat, Basra, Dilem ve Süleymaniye alaylarının adaylarıydı.⁶⁵

Süleymaniye alayı adayı Sait Kazazi'nin rakipleri İbrahim Ahmet ve Ali Kemal idi. Nuri Sait her zamanki gibi seçimleri şiddet, zulüm ve baskılarla tekrar kazanmış, 135 kürsünün 121'ni elde etmiştir.

9 Haziran ve 12 Eylül 1954 Yılında yapılan seçim sonuçlarında görülen oransal fark aşağıdaki tabloda verilmiştir.⁶⁶

Partiler	9 Haziran Temsilci Sayısı	12 Eylül Temsilci Sayısı	Katılım Oranı
Anayasal Birlik Partisi	56	45	%90
Omevi Birlik Partisi	14	6	%28,6
Gelenekçiler Cephesi	1		
Yurtseverler Cephesi	11	1	%10
Tarafsızlar	39	51	%73,6
Kararsızlar	2		
Birinci mecliste yer almayan adaylar	–	44	%32,6

⁶⁴ Röpörtaj, Yazar ve Gazeteci, Taha Sülayman, Sülaymani, 20.4.2018.

⁶⁵ Abdulla, *a.g.m.*, 56-57, 66.

⁶⁶ Bani Xelani, *a.g.e.*, 128-120.

Seçim sonuçları Irak'ta yaşayan Arap, Kürt ve diğer halklar tarafından tepkiyle karşılanmış ve tepkiler Irak'ın birçok kentine yayılmıştır. Özellikle Süleymaniye kentinde 13 Eylül günü halk seçim sonuçlarını ve yapılış tarzını protesto etmek amacıyla genel greve gitti. 16 Eylül'de ise eylemler Irak'ın geneline yayıldı. Hükümete bağlı polis güçleri eylemcileri bastırmak için halka ateş açmış birçok kişinin ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuştur. Bu hadiseler neticesinde birçok kişi tutuklanarak cezaevine atılmış, bazılarının idam cezası verilmiş ve birçok kişi de faili meçhule kurban gitmiştir.⁶⁷

1.4. Irak'taki Eylem ve Grevler

Irak'ta belediye müdürlükleri yaptırımlarla halkı sindirip yaşam olanaklarını vergi yasasıyla kısıtlamaya çalışmıştır. Halk tüm bunlara karşı tepkilerini 1956 yılının başlarında iş yerlerini kapatarak genel greve gitmekle göstermiştir. Grev ülkenin geneline yayılmış, Irak'ın bütün bölgelerinde halk mağaza, dükkân, lokanta, okul, eczane, hastahane ve yolları kapatarak yaşamı felç etmiştir. Hükümet halkı dağıtıp, grevi sonlandırabilmek için polis güçlerini halkın üstüne sürmüş, şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Ancak polis güçleri başarısız olunca hükümet destek için askerî güçleri de olayların yaşandığı yere göndermiştir. Buna karşın halkta tepkiler daha da artmış ve siyasî partiler çalışmalarına yoğunluk vererek yeni bir parti kurma çalışmalarına başlamıştır. Partiler 1957 yılında tek bir çatı altında toplanıp hükümete karşı daha güçlü olabilmek amacıyla gizli bir şekilde Ulusal Birlik Partisi'ni kurdular. Bu partinin çatısı altında birleşen partiler ise şunlardır; Bağımsız Parti, Komünist Parti, Demokratik Yurserverler Partisi ve Baas Partisi.⁶⁸

Aynı şekilde Basra'da da birçok eylem gerçekleşmişti. Ama Basra limanında bulunan İngiliz güçleri eylemlere engel olmuştur. Orta fırat bölgesinde, yaşam kalitesinin kötüye gitmesi, hükümetin her zamanki gibi halka sırt çevirmesi, reformların yapılmaması oradaki aşiretlerin hükümete karşı ayaklanmasına sebep olmuştur. Şevk El Şiveğ Ayaklanması o dönemde ortaya çıkmış ve hükümete bağlı polis güçleriyle birçok

⁶⁷Bahçet Kemal Yeşilbursa, "Bağdat Paktı (1955-1959)", *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, IV, 2011, 85, 100.

⁶⁸Ahmed, *a.g.e.*, 310.

defa çatışmıştı. Polis güçleri eylemcilere karşı başarılı olamayınca hükümet askerî güçleri destek amaçlı göndermiş ve ayaklanmayı bastırmıştır. Ayaklanma sonucunda onlarca kişi ölmüş ve yaralanmıştır.⁶⁹

Daha sonra hükümet, gelenek hükümlerinin uygulanması, hak maddesi, genel özgürlükler, iktidara zarar verebilecek bildirimler, acil durumların bildirilmesi ve halk fikir ve düşüncelerinin kontrol edilmesi ile ilgili bir kaç karar ve beyanname çıkartmıştır. Bunların dışında siyasî ve gümrüklerle ilgili onlarca karar çıkartmıştır.⁷⁰

Bu şekliyle hükümetin halkın gözünde hiçbir anlamı kalmamıştı. Buna karşın halk, İngiliz sömürgeciliğine, hükümetin zulüm ve baskılarına cevap olabilmek için aralıksız grev ve eylemler gerçekleştiriyordu. Yapılan direnişler sonucunda 14 Temmuz devrimiyle hükümet yıkılmıştı. Mısır'ın Nuri Sait destekçileri olan emperyalist İsrail, İngiltere ve Fransa tarafından üç koldan kuşatılmasını protesto eden halkın tepkileri her geçen gün daha da büyümüştür. Mısır'ın bu durumu Irak genelinde ve özellikle Arap halkında ciddi bir tepkiye yol açmıştır. Bunun sebebi ise Mısır halkı Arap kökenliydi. Onlarla soydaştı.⁷¹

1.5. 1956 Ayaklanması ve Mısır'a Üç Koldan Saldırı

Ayaklanma İsrail, Fransa ve İngilizlerin 3 koldan Mısır'a saldırmasıyla başlamıştır. O dönem Nuri Said Paşa hükümetinin en zayıf dönemi idi. İngilizlere sadece söylemleri ile destek verebiliyordu. Nuri Sait hükümeti güçsüz olduğundan İngiliz kuvvetlerine askerî yardımlarda bulunamıyordu. Bu sebeple Irak halkı özellikle Araplar Mısır'a olan saldırıyı kabul etmediler.⁷² Mısır'ın bir Arap ülkesi olduğunu kendileri ile aynı ırktan olduğu gerekçesiyle saldırıları kabul etmediler. Başlangıçta emperyalist devletlerin (Fransa-İngiltere) Ortadoğu'yu koruma ve Bağdat Antlaşması projesi dâhilinde Mısır'ı düşmanlaştırıp ona savaş açmaktı. Bu adımla Mısır'a ekonomik ve sert siyasî yaptırımlar

⁶⁹ Muhammed, *a.g.e.*, 53,55-56.

⁷⁰ <https://Archive.Org/Details/Memoirs19161918> 18.6.2018.

⁷¹ İbrahim Aleburi, *Snauat Mn Tarih Irak Alnşat Siyasî Almuşterek Alhzbî Istıklal U Uatamı Aldimuqratia Fi Irak 1952-1959*, Bağdad, 2008, 56-57.

⁷² Ahme D Fawzi, *Kasım Ual Akrad-Xnacır Ualcabar*, Kahira, 2006, 44.

*Süveyş Kanalı, 1869 Yılında açılmış, Akdeniz ve Kızıldeniz'i birleştiren bir kanaldır. Tarih boyunca kanalı Batılı güçlerden korumak için savaşlar yapılmıştır. Bkz., Arf, *a.g.e.*, 98.

uyguladılar. Bu yaptırımlarla uluslararası bankayı Mısır'dan çekerek Ali Barajı'nın (Sedd-ül Ali) gelirini kestiler. Mısır hükümeti bölgedeki bu askerî işgal ve siyasî yaptırımlara karşı ekonomiyi ayakta tutabilmek için yerli üretime geçmiştir. Mısır'ın bu süreçte gerçekleştirdiği en önemli adım, 26 Temmuz 1956'da (Süveyş Kanalı)*nın millileştirmesiydi. Kanalin millileştirilmesi dünyada siyasî ve ekonomik bir krizin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Süveyş Kanalı Batı ekonomisinin can damarlarındandı. Kanalin millileştirilmesi sonucunda özellikle batıda ekonomik ve siyasî krizlere sebep olmuştur. İngilizler de gerek siyasî ve gerekse ekonomik anlamda büyük bir darbe yemiştir.⁷³

Fransa, İsrail ve İngiltere, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden sonra ortaya çıkan ekonomik ve siyasî krizin önünü geçmek için, millileşme kararını ortadan kaldırmak ve engel olmak için birçok plan-proje çizmişlerdi. Bunlardan ilki İngilizler, Süveyş Kanalı'nın uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi için 24 ülkeye çağrı yaparak 16 Ağustos 1956'da London Kongresi'ni gerçekleştirdi. İngilizlerin buradaki amacı, kanalin millileşmesiyle ortaya çıkan krizi ortadan kaldırmaktı. Durumların normalleşmesi için bu planı bir çare olarak görüyorlardı. Mısır'ın bu kongreye katılmayıp çıkan kararları red etmesinden ötürü kongre sonuçsuz kalmıştır.⁷⁴

Emperyalist ülkeler kongreden sonuç alamayınca Mısır'a daha sert ekonomik ve siyasî yaptırımlar uygulamıştılar. Bu yaptırımlarla uluslararası bankayı Mısır'dan çekerek Ali Barajı'nın gelirlerini kestiler. Baraj projesi Mısır halkının ekonomi kaynağıydı. Mısır halkı için hayati önemdeydi. Mısır halkının işgal, baskı ve yaptırımlara karşı eli kolu bağlı değildi. Halk boyun eğmeyerek direniş ruhuyla tüm bunlara rağmen yerli üretime ağırlık vererek, 23 Eylül devriminin dördüncü yıl dönümü etkinliklerinde emperyalistlere cevap vermiştir. Cemal Abdunasır ise Süveyş Kanalı'nın millileştirme sürecini uygulamaya koyarak, gelirlerini Ali Barajı'nın yapılmasına ayırmıştır.⁷⁵

---

⁷³ Alcburi, *a.g.e.*, 88.

⁷⁴ Abdul Sıtar Tahir Şarif, *Alcamaai Ual Munazamat Ual Ahzab Alkurdia Fi Lnazıf Karan 1908-1958*, Al Tabb Auali, Bağdat, 1989, 66.

⁷⁵ Muhayıdın, *a.g.e.*, 71-72.

Sovyetler Birliği ise Ali Barajı'nın tamamlanması için Mısır'a yardım edeceklerini beyan etmişti. Yardıma karşılık bu barajın gelirlerinden pay almayı amaçlıyordu. Nasır, Sovyetlerin bu isteğini kabul ederek kararı imzalamıştır. Nasır bu anlaşma ile Batılı emperyalistlere bir tokat vurmuştu.⁷⁶

12 Ekim 1956'da İsrail askerleri Sina Çölü'nü aşarak Süveyş Kanalı'na kadar gelmişti. Fransız ve İngiliz uçakları da kanal yakınlarındaki özellikle Port Said kenti ve yerleşim yerlerini bombalıyordu. Daha sonra hava ve deniz kuvvetleri Süveyş Kanalı'na saldırmışlardır. Emperyalistlerin bu tutumu Arap dünyasında büyük bir tepkiye yol açmıştı. Bütün Araplar açık bir şekilde Mısır halkına destek vereceklerini belirterek, emperyalist saldırıları insanlık dışı olduğunu yorumlamışlardı. Araplar Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinin arkasında olduklarını, emperyalistlere karşı savunmak için gerekirse canlarını vereceklerini belirtmişlerdi. Bu durum savaşın etkisini ilk gününde Irak'a yansıtmıştı.⁷⁷

Birçok Arap ülkesinde halk sokaklara dökülerek etkili bir şekilde Mısır işgalini protesto ediyordu. Halk kendi soydaşlarına karşı, emperyalist güçler tarafından yapılan bu işgali kabul etmiyordu. Bu eylemlerin öncülüğünü Irak halkı yürütüyordu. Halk emperyalistlerin Mısır'daki plan ve projelerini reddederek, İngiliz yanlısı Nuri Sait hükümetine karşı ayaklanmaya başlamıştı. Halk Mısır işgaline karşı yapılan eylemleri ulusal bir adım olarak değerlendiriyordu. Halk London Kongresi'nin kararlarına karşı Irak'ın genelinde greve gitmişti.⁷⁸

Arap Kurtuluş Hareketi mücadelesinin güçlenmesi ve gelişmesi Kahire'de olmuştur. Bu sömürgeciler için büyük bir engeldi. Bunun yanında Irak Ulusal Kurtuluş Hareketi de yeni bir döneme geçmiş, Kral hükümeti ve sömürgecilere karşı yaptığı çalışma ve eylemlerle pek çok yol katetmiştir. Özellikle Demokratik Yurtseverler Partisi ve Bağımsız Parti'nin birleşmesi ile 16 Haziran 1956 yılında her iki partinin merkezi yönetimi, siyasî çalışmalarını açık bir şekilde yapabilmeleri için izin başvurusunda bulunmuşlardır. Bu o dönem için büyük gelişmeydi. Irak'ta sınıf mücadelesini yürüten

---

⁷⁶ Himda Hüsein Bakir, *Adabi Rojnama Nusi U Sardmi Komari Kurdustan(1947-1958)*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Koleji Zman Zankoi Sülaymani, Sülaymaniye, 2001, 19, 29.

⁷⁷ Şarif, *a.g.e.*, 70-71.

⁷⁸ Dler İsmail Aki Şausi, "Barudoxi Aburi La Kurdstani Irak", *Sentari Brayati*, XL, Ayari, 1999, 32, 33.

sol hareketlerin 1956 yılında birleşmesi, Eylül 1956 yılında Irak Komünist Partisi'nin ikinci konferansını yapması ve bu konferansa bütün tarafların katılımının sağlanması diğer bir önemli gelişmeydi.⁷⁹

Irak halkı yaptığı protesto gösterileriyle emperyalistlerin projelerini kabul etmiyorlardı. Buna karşın hükümet ise Irak halkı ve milletine engel olmak istiyordu. Kral hükümeti, ilk günden ülkenin genelinde grev ve protestoların yapılmasını yasaklamıştı. Bu yasakların uygulanması esnasında birçok defa her iki taraf arasında çeşitli çatışmalar yaşanmıştı. Hükümetin bu tutumu yani halkı susturma siyaseti, halkın özgürlük duygularını daha da alevlendirmiş ve sömürgecilerden kurtulmaya daha da yaklaştırmıştır.⁸⁰ İktidar halkı susturmak ve geri adım atılabilmek için birçok yola başvurmuştur. Bu dönemde Bağdat radyosu göstericilerin yaptığı eylemleri sonlandırmaları ve geri adım atmaları için karışık bir kaç şarkı çalıyordu. Hükümet bu yaptırımlarla da sınırlı kalmamıştı. Göstericilere geri adım atılabilmek için her yolu ve yöntemi kullanıyordu. İktidarın yaptığı bu zulüm birçok kişinin ölümüne, yaralanmasına ve tutuklanmasına sebep olmuştu. Nuri Paşa bazı yollarla tüm gücüyle emperyalist güçlere destek vermiş ve İngilizlere Bağdat hava sahasını açmıştı. Hastahanelerin kapılarını İngilizlere yaralıları tedavi edebilmeleri için açmış ve lojistik destek vermiştir. Savaşın devam edebilmesi ve patlayıcılarda kullanabilmeleri için İngilizlere petrol (gaz) verilmişti. Hükümetin bu tutumu Arap sokaklarında tepkilere yol açmış ve bu tepkiler yaygınlaşarak siyasî partiler ve ordu içindeki yurtsever güçleri de etkisi altına almıştı.⁸¹ Siyasî partiler daha önceki tecrübelerinden faydalanarak, eylemlere öncülük edebilmesi için ortak bir komisyon kurmaya karar vermişti. Siyasî partiler yaptığı çalışmalar sonucunda "Öğrenci Cephesi" adında bir cephe kurmuştur. Cephenin merkezi üyeleri, Irak Komünist Partisi'nden Sabet Habib El Eleni, Baas Partisi'nden Hazım Cevad, Kürdistan Birliği Partisi'nden Habib Muhammed Kerim, Yurtseverler Kongresi Partisi'nden Sadık El Hasani ve Rasim El Amil'dan oluşmuştur.⁸² Eylemleri koordine

---

⁷⁹ Abdul Fatah Yahya Albotani, "Altauratlı Siyasîa Daxlia Fil Irak,1958-1963", *Kulia Adab*, Camia Musul, 1993, 45, 46, 50.

⁸⁰ Nuri, *a.g.m.*, 99-100.

⁸¹ Talabani, *a.g.e.*, 98-100.

⁸² Röpörtaj, Halil Ali Murat, Zankoi Salahadin.

etmek öğrenci hareketine verilmişti. İlk protesto gösterisini öğrenciler yüksek okul ve üniversite kolejlerinde gerçekleştirmişti. Protesto gösterileri öğrencilerin öncülüğünde genişleyerek büyük halk kitlelerin desteğiyle de bir ayaklanmaya dönüşmüştü. Halkın her kesiminden insanlar yığınlar halinde eylemlere katılmıştı. Bu eylemlerin sonucunda siyasî partiler ve hükümet karşıtı yapılanmalar tek bayrak altında toplanarak özgürlükçü subaylar yüksek komisyonunu kurdular. Bu gelişmelerin sonucunda 14 Temmuz 1958’de gizli bir şekilde rejimi devirip ülkeyi batılı güçlerin elinden kurtarmıştır.⁸³

1.6. Kuzey Irak Bölgesinin 1956 Ayaklamasındaki Rolü

Kuzey Irak halkı 1956 yılında Mısır’ın işgaline karşı yapılan eylemlerde büyük rol aldılar. İlk olarak London Kongresi’ne karşı çıkarak Irak’ın kuzey kentlerinde greve başladılar. Erbil polisinin 1859 sayılı belgesine göre, 16 Ağustos 1956’da Erbil’de avukatlar toplanıp London Kongresi’ne karşı tepkilerini dile getirmiş, Süveyş Kanalı’nın millileştirilmesini ve Mısır halkını destekleyeceklerini deklare etmişlerdi. Kürdistan Demokrat Partisi ise eylemlerin başından beri Irak siyasî partilerine destekte bulunmuş ve eylemlerde yer almıştır. Kuzey Irak halkının katıldığı grevlerden biri de kanlı Musul greviydi. Bu grevin uzun sürmesi ve ülkede yarattığı etkiden dolayı, Irak Bakanlar Kurulu 8 Eylül 1956’da İçişler Bakanı Sait Kazaz’a 4238 sayılı bir yazıyı göndererek grevi sonlandırmasını istemiştir.⁸⁴

Irak’ta sınıf mücadelesini yürüten sol hareketler, 1956 yılında birleşmiştir. Aynı dönemde, Eylül 1956 yılında Irak Komünist Partisi’nin ikinci konferansı gerçekleşmiş ve konferansa bütün taraflar katılım göstermiştir. Kuzey Irak’taki siyasî ve toplumsal hareketler ise Hamza Abdullah’ın seçimle KDP’nin başına geçmesi ile yurtsever ve ulusalcı güçlerin birleşmesine etki etmiştir.⁸⁵ Kuzey Irak halkı, Irak halklarının özgürlükleri uğruna verdikleri mücadaleyi başarıya götürmede sonuç almaları için Arap,

---

⁸³ Balganamakani Hizbi Şii Irakı Ua Tawawi Nusinakai Haure Fath, I, Uargerani Calal Dabağ, Temmuz 2001, 22,23.

⁸⁴ Çayıd Aıdar, *Çand Laparaeak La Birawariakanm1946-1966*, ,Stockholm 1991, 147-149.

⁸⁵ Muhayıdın, *a.g.e.*,79,81-82.

Türkmen ve Kürt siyasî ve toplumsal hareketlerinin ortak ve tek çatı altında çalışma yürütmelerine dair uğraşlar vermiştir.⁸⁶

Ulusal güçler tarafından eylem ve protesto gösterilerini koordine etmek amacıyla kurulan öğrenci komitesinde çok sayıda kuzey Irak'lı öğrenci yer alıyordu. Öğrencilerin başlatığı eylemlerin uzun sürmesi ve ülkenin geneline yayılıp toplumun her kesiminden insanların katılması ile büyük bir siyasî ayaklanmaya dönüşmüştür. Bağdat'da bulunan Kuzey Irak'lı öğrenciler sadece bu eylemlere katılma ile sınırlı kalmayıp, eylem koordinasyon merkezinde yer alıp eylemcileri yönlendirmede büyük rol oynamıştır. Bunu da ulusal bir çalışma olarak görüyorlardı.⁸⁷

Kuzey Irak halkı, Mısır işgaline karşı yapılan bütün eylemlere katılmıştır. Hükümet, Kuzey Irak halkının bu tutumuna karşı KDP'nin bazı merkezi kadrolarını tutuklayarak krallık mahkemesine sevk etmiştir. Tutuklananlar arasında İbrahim Ahmed, Ömer Mustafa Debabe ve Hilmi Ali Şerif bulunuyordu. Ancak bunlar daha sonra kefaletle serbest bırakılmıştır.⁸⁸ KDP, Mısır'ın işgal edilmesinin kötü bir iş olduğunu, Kuzey Irak siyasî ve toplumsal hareketini etkiyeceği değerlendirmesini yapmıştır. KDP'ye ait Khabat adındaki gazete o dönem Mısır işgalini şu cümle ile değerlendirmiştir; “ *Mısır'a karşı yapılan düşmanlık, Irak'a karşı yapılmış düşmanlık olarak kabul ediyoruz. Mısır halkı düşmanlarının başarılı oluşu, , Kuzey Irak siyasî ve toplumsal hareketini de kötü etkiyecektir.*”⁸⁹

Mısır işgali, Irak'ın kuzeyinde de büyük tepkilere sahne olmuştur. Bölge insanı yaşadıkları bölgelerde sokaklara dökülüp, işgali protesto ederek, Mısır halkına desteklerini sunmuştur. Duhok kentinde, Saneviye öğrenci hareketi sokaklara dökülerek, “Yaşasın Mısır ve Başkanı Cemal Abdunasır, Yıkılın Nuri Sait Hükümeti ve Bağdat Antlaşması” sloganlarıyla tepkilerini dile getirmişlerdir. Eylemler esnasında polis güçleri eyleme katılan birçok öğrenciyi tutuklamıştır. Öğrencilerin tutuklanması okul müdürü Ayadi Cemil'in polis güçleriyle çalışması sonucu olmuştur.⁹⁰

---

⁸⁶ Aidar, *a.g.e.*, 166-167.

⁸⁷ Haşım Abdul Razaik Tai, " Sure Musl Kaumia 1959", *Kulia Adab*, Camiia Musul, 1999, 55.

⁸⁸ Cafer Abas Amid, "Tawrat Siasyia Fil Irak (1953-1958)", Bağdad, 2002, 45,48.

⁸⁹ Abdulla Muhamid Ali Alyaui, "Şrif Paşa Ve Daura Fi Kasia Kurdia 1919-1945", *Zankoi Sülaymani*, 200, 49.

⁹⁰ Alyaui, *a.g.m.*, 56-57.

Duhok kaymakamı Şakir Fettah da halkla beraber protesto gösterilerine katılmıştır. Bu durum hükümete yakın bir kişi tarafından belgelenip, İçişleri Bakanı Sait Kazaz'a gönderilmek üzere hazırlanmış ancak polis amirlerinden biri buna engel olmuştur.⁹¹

Bu da hükümet kurumlarında çalışanlar arasında yurtsever kişilerin var olduğunun bir göstergesidir. Hükümet tarafından bu kişilere sunulan imkânlar bu kişilerin ulusal duygu ve düşüncelerini değiştirmemiştir. Kerkük şehri ise Irak'ın dört büyük askerî üslerinden ikincisine ev sahipliği yapıyordu. Bundan dolayı Kerkük her zaman asker gözetimi altında tutuluyordu. Bir nevi abluka altındaydı.⁹²

Buna rağmen halk ablukayı kırarak, Irak Komünist Partisi sorumlularıyla eylemlere başlamıştı. Eylemlerin son bulmasıyla birçok kişi tutuklanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; Celal Abdullah Yahya (Celal Hoşnav), Kerim Azizi (Ebu Dara), Tevfik Ahmed, Abdulhalık Sait ve Muhammed Ali (Selam Türkmen)'dir.⁹³

Koya ilçesi ise krallığın hüküm sürdüğü bütün dönemlerde hükümetin baskı ve zulümlerine karşı direniş kalesi olarak bilinmektedir. Koya halkı Mısır'ın işgaline karşı sokaklara dökülmüş, "Yaşasın Mısır ve Başkan Nasır, Yıkılsın Nuri Sait Hükümeti ve Yıkılsın Bağdat Antlaşması" sloganlarıyla Mısır halkına desteklerini sunuyorlardı. Koya'da bu eylemlere öncülük eden kadınlardı. Gösterilerin sonunda eylemlere katıldıkları gerekçesiyle polis güçleri tarafından birçok kişi tutuklanmıştı. Tutuklananlardan biri de Mesut Ahmet idi.⁹⁴

Irak'ın Kuzeyinde, halkın Mısır işgaline karşı gerçekleştirdikleri protesto gösterileri sonucunda, Kerkük ikinci bölge askerî üs sorumlusu Sadi Ali 6 numaralı beyannamede halktan, protesto gösterileri başlamadan önce hükümet kurumlarını

---

⁹¹ Şarif, *a.g.e.*, 70.

⁹² Kralın emriyle Irak dört askerî bölgeye ayrıldı. Bu bölgelerde sadece Kral hükümleri geçerliydi. Kerkük kenti ise 4 bölgeden ikinciydi. Musul, Erbil ve Süleymaniye şehirleri İkinci Askerî Bölgeye yani Kerkük'e bağlıydı. 27 Ekim 2018'de Ali Çukıl Bırye ile Ropörtaj. Ali 1922 yılında Erbil'de doğmuştur. 1943 Yılında Bağdat Üniversitesi'nde Öğretmenlik Bölümünü bitirmiştir. Kırkların ortalarında Hiwa (Umut) Partisi ile ilişkilenecek ve siyasî sebeplerden dolayı birçok defa hükümet tarafından tutuklanmıştır. 1956 eylemlerine katılmış. Şuan Erbil kentinde yaşıyor.

⁹³ Abdul Fatah Yahya Albotani, "Altauratl Siyasîa Daxlia Fil Irak", 1958-1963, 58.

⁹⁴ Camal Nabaz, *Govari Komonistanai Yaketi Tekoşan 1944-1945 U Idolojiai Hudaraw Burjuuazi Markisini Kurdi Blaukrauai Akadimi Kurdi Bo Zanstu Hunar*, Stockholm, 1998, 65.

bilgilendirin çağrısı yapılmıştı. Hükümet bu çalışma ile halk içinde kafa karışıklığı yaratmaya çalışıyordu.⁹⁵

Bu durum, polis kurumlarının çalışmalarıyla sonuç vermiş ve eylem hazırlığında olan çok sayıda kişi tutuklanmıştı. Hükümetin ajanlaştırma politikaları birçok yerde tepki ile karşılanmıştı. Erbil vilayetinde, Irak Komünist Partisi üyeleri hükümetin bu politikalarını protesto etmek için Salih Haydar'ın evinde toplanmış ve eylem kararı almıştır. Irak kürtlerinin Mısır'ın işgaline yönelik protestolara katılmalarına öncülük eden KDP ve Irak Komünist Partisi idi. Her iki parti de Irak'ın kuzeyinde geniş bir kitleye hitap ediyorlardı. Her iki parti ortak siyasî kararlar alabilmeleri için bir heyet kurmuşlardı.. Heyet, Ziver Khebat, Muhammed Kheyat ve Mola Avla Hacı İsmail'den oluşmuştur. Daha sonra heyet Bağdat'a giderek gizli bir şekilde Mısır büyükelçisi yardımcısı Fethullah El Zeli ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Heyet görüşmede Kuzey Irak halkı adına bir hatıra sunmuştur.⁹⁶

Mısır halkı, 1956 yılındaki gerçekleşen işgalin son bulmasıyla ulusal kurtuluş mücadelesi tarihlerine önemli kayıtlar düşürmüştür. Irak'ta tüm toplumsal kesimler Mısır işgaline karşı eylemlerde yer almış ve desteklerini sonuna kadar sunmuştur. Kuzey Irak'ta yaşayan halkın bu tutumu takdire şayan görülmüş ve 1956 ayaklanmasında ulusal yurtsever güçlerle hareket etmesini, Irak Komünist Partisi şöyle dile getirmiştir:⁹⁷

*“Bilindiği gibi Irak'ta ulusal hareketler krallığa karşı tek başlarına başarılı olamazdı. Ancak Kürt ve Arap halkı aynı cephede mücadele ederek emperyalizm ve işbirlikçilerini yenebilirdi. Bu anlamda Irak'ta mücadele eden ulusal ve yurtsever partilerin bu gerçeği bilmeleri lazım. Kürt ve Arap yurtseverleri eğer bu gerçeğin hakkını vermeseler düşman bundan faydalanacaktır.”*⁹⁸

---

⁹⁵ Tai, *a.g.m.*, 68.

⁹⁶ Balganamakani Hizbi Şii Irakı Ua Tawawi Nusinakai Haure Fah, 30, 33-34.

⁹⁷ Röportaj, Kamel Mazhar, Süleymaniye, 1.6.2018.

⁹⁸ Nabaz, *a.g.e.*, 100-101.

İKİNCİ BÖLÜM

2. IRAK'TA DEVRİM HAREKETLERİ

2.1. 1957 Yılında Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Kuruluşu ve Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Ortaya Çıkışı

2.1.1. Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Kuruluşu

Yurtseverler Birliği Cephesi, Haziran 1954 yılındaki seçimlere katılmak amacıyla kurulmuştu. Ancak yasal siyasî partiler 22 Eylül 1954'te 19 sayılı kararname ile kendilerini feshederek cepheye katılmışlardır. Böylelikle Yurtseverler birliğinin açıktan yapılan çalışmaları da ortadan kalkmıştır⁹⁹

Cephe çatısı altındaki partiler, ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal sorunlara çözüm üretebilmek için gizli bir şekilde çalışmalarını yürütüyorlardı. Arap ve Kürtler arasından tanınan birçok siyasî şahsiyet, Nuri Sait'in yanlış politikaları sonucu ülkenin düştüğü durumu ve bu yanlış politikalarla ülkenin tamamen İngiliz himayesi altına girdiğine dair kral (2. Faysal)*'a bir kaç mektupla bildirmişlerdi. Ancak kral bu mektuplara cevap vermemiş ve yapılan bu girişimden de sonuç alınamamıştı.¹⁰⁰

Siyasal, toplumsal ve ekonomik kriz ve hükümetin reformlara karşı oluşu, ulusal partileri harekete geçirmiştir. Siyasî partiler, Nuri Sait'in sebep olduğu bu siyasal ve toplumsal krizler anı ve belgelerle açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. O dönemde

---

⁹⁹ Ali Kemal, *Mızakarat Ali Kemal Abdu Rahman(1900-1998) Takdim Ve Tahkik Cemal Baban*, Altbal Auli, Bağdat, 2000, 28-29.

*Kral 2. Faysal'ın Babası Ğazi'dir, Ğazi'nin babasının ismi de Faysal'dır. Faysal ise Hüseyin Haşimi'nin oğludur. Faysal Irak'ın ikinci ve üçüncü Kralıdır. 2 Mayıs 1935 ve 14 Temmuz 1958 yılları arasında Irak'ta Hüküm sürmüş, Haşimi Ailesi'ndendir. Babasının ölümünden sonra 1939 yılında Irak Kralı olmuştur. Yaşı Kralığa uygun olmadığından dolayı Mir Abdulillahi tarafından eğitiliyordu. 14 Temmuz 1954 yılında Kral Faysal ve akrabalarından bazıları Rihab Köşkü'nde öldürüldükten sonra Haşimi Ailesi'nin 37 yıllık iktidarına son verilmiştir. Ve Irak'ta Krallık Rejimi böylece çökmüştür.: Kemal, *a.g.e.*, 32.

¹⁰⁰ Kral 2. Faysal'a mektup gönderen şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Muhammed Baban, Arif Kaftan, Cemil Emin, Ahmet Arif Kaftan, Kamil Çadırcı, Muhammed Mehdi Kıbe, Hüseyin Cemil, Sıddık Şınşıl ve Muhammed Şınşıl: Beyat Hizbi Şiui Irakı Bil Nisba Asbuh Ahmar 23-3-1957,32.

ülkede iktidar olan parti aynı politikalarla halka yaklaşmaya çalışmıştır. Bunlar halkın isteklerini görmezden gelerek, Irak antlaşması ile İngiltere himayesinde iktidarlarını sürdürmek istemişlerdir. Arap dünyasındaki siyasî gelişmeler, Irak halkını da etkisi altına almıştır. 1952 yılındaki Mısır devrimi ve 1956 yılında Mısır'ın üç koldan işgal edilmesinin Arap dünyasında olduğu gibi Irak halkı ve siyasî partilerini de etkilemiştir. Irak halkının Mısır işgalinde, Nuri Sait hükümetine karşı olan sert tutumu da bu gelişmelerin bir parçası olmuştur.¹⁰¹

Ulusalcı siyasî partiler ve çalışmalarını gizli yürüten siyasî oluşumlar, hükümetin baskı ve zulümlerine karşı tek bir çatı altında toplanıp, ortak bir cephenin kurulması için toplantılar düzenliyorlardı. İktidara karşı olan bu oluşumlar, Irak'ı işgalcı İngilizler ve işbirlikçileri Nuri Paşa'dan kurtarmanın tek yolu ortak bir cephede mücadele etmek olduğunu görüyorlardı. Halkın refah ve huzuru ancak Nuri Paşa'nın gitmesiyle mümkün olacağına inanıyorlardı. Yapılan toplantılarda ülkenin içinde bulunduğu siyasal ve toplumsal durumlar değerlendiriliyordu. Toplantılarda çıkan sonuçlar temelinde yapılacaklar için yol haritaları belirleniyordu.¹⁰²

Yapılan toplantı ve görüşmeler sonucunda Bağımsız Parti, Irak Komünist Partisi, Demokratik Yurtseverler Partisi ve Baas Partisi, şubat 1957 yılında Yurtseverler Birliği adında ortak bir cephe kurdular.¹⁰³ Bu cephenin kurulması ile beraber birçok yeni devrimci güç rejimi yıkmak amaçlı ortaya çıkmıştır. Birçok ulusalcı şahsiyet, ulusal fikirler temelinde tiyatro yoluyla halkı yurtsever subaylara katılmaları için teşvik ediliyordu. Cephe tam anlamıyla rejime karşı olanlar için demokratik bir kapı haline gelmişti. Ortaya çıkan yeni devrimci örgüt ve oluşumlar, krallık rejiminin yıkılması ve sömürgeci güçlerden uzak ulusal bir hükümetin kurulması için Özgürlükçü Subaylar Yüksek Komisyonu ile birlikte çalışmak istiyorlardı.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ Hamd, *a.g.e.*, 21, 25-26.

¹⁰² Rahim Ajnebia, "Usba Kanun Mehreka Zafere Ve Zafha Hafila Bilticerib", *Alsafte Cedid*, XXI, Kanun Alsani 1971, 44,49.

¹⁰³ Tarafsız bazı kişiler, Ulusalcı Güçler ve Toplumsal Oluşumların temsilciliğini yapıyorlardı. Kaynaklarda bu kişilerin isimleri geçmiyor. Bu durumun arkasında siyasî sebepler olabilir. Örneğin, Iraklı Tarihçiler dönemin iktidarlarından korkmuş olabilirler. Bkz., Ajnebia, *a.g.m.*, 53-54.

¹⁰⁴ 11 Aralık 2018 Yılında Haydar Osman'la Bir Röportaj. Haydar Osman 1922 yılında Irak'ın Erbil kentinde doğmuştur. 1946 yılında Bağdat'da Öğretmenlik okumuş, 1950'lerde siyasî çalışmalara

2.1.2. Yurtseverler Birliği Cephesi'nin Faaliyetleri

Yurtseverler Birliği Cephesi gizli bir şekilde kurulmuştur. Aynı şekilde siyasî çalışmalarını gizli yürütüyordu. Cephe ilk olarak örgütlenme faaliyetleri için yüksek bir komisyonun kurulması kararını almıştı. Bu komisyon cepheye katılan parti temsilcilerinden oluşuyordu. Muhammed Hadidi Demokratik Yurtseverler Partisi'nden, Sıddık Şınşılı Bağımsız Parti'den, Fuad El Rıkabi Baas Partisi'nden ve Aziz Şeyhi Komünist Parti'den temsilci olarak komisyona katılmıştı. Daha sonra Komünist Parti'den temsilci olan Aziz Şeyhi tutuklanmış ve yerine Kemal Ömer Nezmi komisyona temsilci olarak geçmiştir. Verilen kararlar sadece cephenin onayıyla uygulanabiliyordu. Cephenin onaylamadığı hiçbir kararın geçerliliği yoktu. Kararlar bireylerin çıkarlarına göre şekillenmiyordu. Sadece halkın çıkar ve menfaatleri içindi.¹⁰⁵

Cephe, 9 Mart 1957'de ilk bildirgelerini yayınlamıştı. Bildirgede, Nuri Sait hükümetinin yıkılması, temsilciler meclisinin feshedilmesi, Bağdat Antlaşması'ndan çekilme, ülke siyasetinin bağımsız Arap ülkelerine göre şekillenmesi, emperyalist güçlere karşı tutum, dış siyasette tarafsız davranma, iç siyasette ise halkın çıkarları, demokratik hak ve özgürlükler, yasaların halk çıkarlarına ve gazetecilerin özgür bir şekilde çalışmalarını yürütebilmelerine göre değiştirilmesi, krallık mahkemelerine son verme ve siyasî tutukluların serbest bırakılmasına yer vermiştir.¹⁰⁶

Yüksek komisyon, 30 Mayıs 1957'de başbakanın açıklamalarına karşı bir bildirge yayınlayarak, bir direniş ve mücadele evresinde olduklarını, sorumluklarının sadece siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlar olmadığını, halk düşmanı feodal rejime son vermek için etnik kökene, farklı siyasî düşüncelere mezheb ve farklı inanç gruplarına bakmadan herkesi örgütlemek için çalışmanın ulusal bir görev olduğunu söylemiştir.¹⁰⁷

---

katılmıştır. Hiwa Partisi, Millet Partisi, Devrim Hareketi ve Irak Komünist Partisi çalışmalarında yer almıştır. Şuan Erbil (Hewler) kentinde yaşamaktadır.

¹⁰⁵ <https://www.azzaman.com/9Apr-2014-موقفها-من-ط-1957-الوطني-الاتحاد-الوطني>

¹⁰⁶ Ahmed Ösmen Abubekir, "Tesrihat Alkulunil (Mirlai) Auzade Mir Paşa Kabail Kırdıya", *Habet*, DCCCXXXIV, 25.7.1997, 81-83.

¹⁰⁷ 22 Temmuz 2018 Yılında Ziver Hatab'la Yapılan Bir Röportaj. Ziver 1929 yılında Erbilde dünyaya gelmiştir. 1955 yılında Bağdat'ta Hak ve Hukuk Koleji'ni bitirmiş, kanunların düzenlenmesine dair birçok

9 Mart bildirgesinde dünyanın içinde bulunduğu durumdan, Arap ülkelerinden ve Irak'tan bahsedilmiştir. Ancak Irak Komünist Partisi ve Demokrat Partinin tüzük ve programlarında Kürt sorunundan bahsedilmemiştir.¹⁰⁸

Kuzey Irak halkının siyasî anlamda yurtseverler birliği cephesinden beklentisi, diğer toplumsal grupları cepheye dâhil etmeleri idi. Ancak cephe sadece ulusalcı Araplardan oluşuyordu. Özellikle KDP'nin, yurtseverler birliği cephesi daha kuruluş aşamasında iken Irak'ta demokratik çevrelerin, aydınların, araplar dışındaki etnik gruplarında dâhil edilmesini bekliyordu. KDP, bu çerçevede cephe ile ortak hareket edeceğini belirtiyordu. Hükümete karşı daha güçlü çıkmanın yolu Kürt ve Arap yurtseverlerin beraber hareket etmesine inanıyordu. Lakin yurtseverler birliği cephesi KDP'nin beklentileri dışında kaldı. Ondan dolayı kürtler bu cephenin bir birleşeni olamadı.¹⁰⁹

Demokratik Yurtseverler Partisi, KDP'nin cepheye katılmamasını, Irak'ta sınırlı çalışmaları olduğunu ve çok örgütlü olmadığına bağlıyordu. Onlara göre KDP'nin amaçları net değildi.¹¹⁰

Baas Partisi, KDP'nin cepheye katılmamasının sebebini Irak Komünist Partisi'nin tutumuna bağlıyordu. Muhammed Mehdi Kıbe başkanlığındaki Bağımsız Parti, Kürtlerin Arap partilerinin olduğu herhangi bir cepheye üye olma isteği yoktur çünkü onlar Arap partilerini ırkçı ve şovenist olarak değerlendiriyorlardı. Irak Komünist Partisi ise Kürtlerin cepheden uzaklaşmasının sebebini, milliyetçi partilere bağlıyordu. Bu milliyetçi partilerden özellikle Baas ve Bağımsız Parti'nin varlığı Kürtlerin cepheden uzaklaşmasının sebebi olarak değerlendirmekteydi.¹¹¹

KDP, Yurtseverler Birliği Cephesi'nin siyasî gelecekteki rolünü tam olarak değerlendirmemişti. Ama partinin merkezi yönetimi cephe ile ilişkilenmek istiyordu. Bu

---

defa terfi almıştır. Yurtseverler Birliği Cephesi'ni yakından bilen bir şahsiyettir. 1980 yılında emekli olmuş ve şu an Erbil kentinde yaşamaktadır 20/05/2018 Tarihinde Taha Süleyman ile yapılan bir röportaj. Taha Süleyman, yazar ve gazetecidir. Irak Tarihi, Enfal ve Jenosit konularında birçok kitap ve makalesi vardır. 1958 yılından buyana Süleymaniye kentinde Yurtsever Birliği Cephesi'nin üyesidir.

¹⁰⁸ Nuri Şavesi, *Mn Alzekrayat*, Altbia Avel, Mn Maşurat, Erbil, 1985, 44,48.

¹⁰⁹ Abdulfatah Ali Yahye Boteni, "Azaa Cedide Ale Hereke Felahı Sehıl Irbil Fi 22i Nisani 1953", *GülanArabi*, CCIV, Sene Alxamise 30 Tışrini Alsani 2005, 88.

¹¹⁰ www.M.Ahewar.Org/S.Asp?Aid=122962&R=027jan-2008

¹¹¹ 01/07/2018 Yılında Prof. Dr. Şıvan Khoşnav İle Yapılan Bir Röportaj. Khoşnav Erbil'de Bulunan Selahaddin Üniversitesinde Tarih Hocasıdır.

ilişkiyi İbrahim Ahmet, Kamil Çadircı ve Sıddık Şınşıl ile görüşerek sağlamıştır.¹¹² Irak'taki milliyetçi partiler ise KDP'nin amaç ve hedeflerini bildiklerinden dolayı bu partiye çok sıcak bakmıyorlardı. KDP, hiç bir zaman bağımsız ve demokratik bir Irak'a karşı tutum geliştirmiyordu. Aksine destekliyordu. Aynı zamanda Irak'ın demokratikleşmesi için Kürt sorununu ikinci plana itebiliyordu.¹¹³

Diğer bir taraftan KDP'nin Yurtsever Birliği Cephesi'ndeki bazı partilerle iyi ilişkileri vardı. Bu partilerden Demokratik Yurtseverler Partisi ve Bağımsız Parti 1957 yılında kürtlerden bir heyet oluşturulup Kahire'ye gönderilmesi için bir dizi görüşme gerçekleştirmişti. Aynı yılın yaz mevsiminde Sıddık Şınşıl'ın girişimleriyle Kuzey Irak halkından bir heyet oluşturuldu. Heyette yer alanlardan Celal Talabani, Abdulrahman Zebihi ve Kemal Fuad Suriye'nin başkenti olan Şam'ı ziyaret ettiler. Şam'da Mişel Aflek, Ekrem El Horani ve Abdulhamid El Sarac ile görüştüler.¹¹⁴ Celal Talabani heyetin yaptığı görüşmeleri şöyle değerlendirmiştir:

“Mişel Aflek bizimle genel konular üzerinde konuşuyordu. Ekrem El Horani, Hama bölgesindeki Kürt çiftçilerle olan iyi ilişkilerinden bahsediyordu. Hama bölgesindeki Kürt çiftçilerinin Baas Partisini desteklediklerini bize aktarıyordu. Abdulhamid El Sarac ise Mola Mustafa Barzani ve Cemal Abdulnasır arasında bir görüşme gerçekleştirme isteğinde bulundu. Görüşmeyi Cemal Abdulnasır'ın Moskova ziyareti esnasında yapılmasını istiyordu. Bu görüşmelerde El Sarac Irak kürtlerine yardım etmek için hazır olduklarını belirtmişti.”¹¹⁵

KDP, Irak Komünist Partisi'ni onları Yurtseverler Birliği Cephesi'ne katılmaları için gerekli çaba vermediği inancındaydı. Komünist Parti'yi ortak bir yol bulabilir noktasında eleştiriyordu. Buna rağmen her iki partinin siyasî ilişkileri çok iyiydi. Daha sonra Komünist Parti girişimde bulunarak cephe çatısı altında toplanan partileri, KDP'nin cephe içerisindeki temsilciğini kendileri yapacaklarına dair ikna etmiştir. Böylelikle artık Komünist Partisi cephe içerisinde Kürtleri de temsil ediyordu.

---

¹¹² Salih Aideri, “Mıctarat Mn Zıkayat Alhlka(10)”, *Atihad*, XIV, Sına Avel 30 Kanun Alsani 1993, 34, 37.

¹¹³ Bakir, *a.g.e.*, 44,46-47.

¹¹⁴ Şavesi, *a.g.e.*, 67-68.

¹¹⁵ İntizar Zeidan, *Alcanibi Maukif Al Irak Alresmi Ve Alşahbi Mn Kıyam Al Cummhuryeti Al Arabia Al Mutahid*, Yayınlanmış yüksek Lisans Tezi, Kilia Adab Bağdad üniversitesi, Bağdad, 1988, 71.

Yurtseverler Birliği Cephesi dışında da her iki parti kendi aralarında yeni bir cephe kurarak anlaşmaya gittiler. Yurtseverler Birliği Cephesi'nin bildirgesinde ise kürtlere dair herhangi bir madde bulunmuyordu.¹¹⁶

Her iki parti tarafından kurulan bu cephenin bildirgesinde de, Bağdat Antlaşması'na son verilmesi, demokratik özgürlüklere ve kral rejiminin yıkılmasına dair maddeler vardı. "İtihad El Şehab" gazetesinde "El Şehab El kırdi Len Yesmea Ladesais El Amerikiye Balmırur" başlığıyla yeni cephenin bildirgesine dair bir makale yayınlanmıştı. Makalede konuyla ilgili olarak şunlara yer verilmişti:

*"...herkesin buna inanması lazım, ulusal hareketimizin başarılı olabilmesi için sadece halkın tüm kesimlerinin katılımıyla olmuyor. Başarı diğer azınlıklar arasında güçlü bir işbirliğinin yapılmasıyla elde edilebilir."*¹¹⁷

KDP ve Komünist Parti, faaliyetlerin yürütülmesi, görevlendirmeler ve kararlar için ortak bir komisyon kurdu. Hamza Abdullah, Komünist Parti'den ise Cemal Haydar komisyonda görevlendirildi. Toplantılar genelde Bağdat'da yapılıyordu. Böylelikle KDP ve Yurtseverler Birliği Cephesi arasındaki ilişkiler de 14 Temmuz 1958 devrimine kadar devam etti. 1958 Devrimi'nden günümüze kadar KDP ve Yurtseverler Birliği Kuzey Irak'ta bağımsız iki parti olarak çalışmalarına devam ettiler.¹¹⁸

2.2. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Kuruluşu ve Rolü

2.2.1. Irak'ta Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Kuruluşundan önce Asker ve Siyaset

Irak'ta askerın siyasete müdahil olması Birinci Dünya Savaşı'yla başlıyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizlerin Irak'ı işgali ve 14 Temmuz 1958 devrimine kadarki süreçte Irak birçok isyana, kaosa ve siyasî çekişmelere sahne olmuştu. Irak'ın bu dönemde krallıkla yönetilmesi krallığın tamamen işgalci güçlere bağlı oluşu ve işgalci güçlerin çıkarlarına göre hareket etmesi halk nezdinde kabul görmemiş ve iç

¹¹⁶ Zin Nakışbendi, "Aşhada Al Irakiyuna Fi Arb Alfelastin Am1948", *Attha*, XIII, Bağdad, 3.8.1998, 76-77.

¹¹⁷ Zeidan, *a.g.e.*, 78-70.

¹¹⁸ Hüsayin Camil, "Cebha Itihad Alvateni Ve Tanzim Alzıbat Ahrar", *Aşak Arabia*, VII, Sene Avel Alhadia Aşre Ab 1946, 33, 36.

karışıklıklara sebep olmuştur. Irak'ın bu şekil yönetilmesi halk ve iktidar arasında derin uçurumların olmasına sebep olmuştur. ¹¹⁹

İktidar halkı susturmak için elindeki her türlü mekanizmayı kullanmıştır. Halk ile hükümet arasındaki çelişki ve karışıklıklar karşısında halk ya sessiz kalmış ya da hükümetin baskılarına çok sert tepki göstererek ayaklanmıştır. İktidar ülke sermayesini kendi geleceği için sömürgecilere adeta peşkeş çekiyordu.¹²⁰ Krallığın yönetim şekline ve tutumuna karşı halk isyana kalkar ve buna karşın iktidar halkı sindirme amaçlı korkutup her türlü şiddet yöntemlerini kullanır ve boyun eğmelerini sağlardı. Halkın işgalcilerin yönetimine karşı verdiği özgürlük ve kurtuluş mücadelesi uzun bir zamana yayıldı. Irak halkı, İngilizler ve denetimindeki Irak hükümetine karşı birçok kez devrim girişiminde bulunmuştur. Bu devrim hareketlerinden en bilinenleri, Mayıs 1941 Geylani Hareketi, 1948 Devrimi, 1952 Devrimi ¹²¹ ve 1956 yılında Mısır işgaline karşı yapılan eylemlerin sonucunda 1957 yılında ortaya çıkan Yurtseverler Birliği Cephesi'dir. Halkın desteği ve ordu içinde görevli olan devrimci subayların yardımına Cephe, 14 Temmuz 1958 yılında devrimi gerçekleştirmişti. Nuri Sait hükümeti yıkılmış, kraliyet rejimine son verilmiş ve yerine Abdülkerim Kasım başkanlığında Irak Cumhuriyeti ilan edilmiştir.¹²²

Aynı zamanda siyasî partiler 1954 yılındaki seçimlere karşı çalışmalarını aralıksız gizli bir şekilde yürütüyorlardı. Özellikle Nuri Sait'in yaptığı yolsuzluklar ve hileler siyasî partilerin ana hedefiydi. Hükümet yaptığı hile ve yolsuzlukları örtbas edebilmek için halkı susturma yöntemlerine başvuruyordu. Siyasî partiler ise hükümetin halka ve kendilerine uyguladığı şiddet politikalarının birgün hükümetin başına bela olacağını değerlendirilmesini yapıyorlardı. Çünkü Nuri Sait hükümeti zulüm yaptıkça halkın öfkesi daha da büyüyordu. Hergün hükümetin yıkılması daha da kaçınılmaz hale

---

¹¹⁹ Abdulfatah Ali Yahye Boteni , “Azaa Cedide Ale Hereke Felahı Sehlı Irbil Fi 22i Nisani 1953”, 90-91,93

¹²⁰ Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Rical Va Vakıf Fi Mizan Havar İcraa*, (Çev. Muid Jdf, Saaid Yahya, Tabih Aval), Erbil, 2001, 200.

¹²¹ Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Rical Va Vakıf Fi Mizan Havar İcraa*, 230.

¹²² Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Rical Va Vakıf Fi Mizan Havar İcraa*, 201-202.

geliyordu.¹²³ Bunların dışında özgürlükçü subaylar hareketi kurulmadan önce iki önemli gelişme yaşanıyor. Bunlardan biri Mısır ve Suriye arasındaki birliğin kurulmasında Irak halkının rolü, ikincisi ise Lübnan halk devrimi ve Irak'ın devrimi boşa çıkarma girişimleriydi.¹²⁴

2.2.2. Mısır ve Suriye Arasındaki Birliğin Kurulmasında Irak Halkının Rolü

Emperyalist güçler, Suriye'ye kendi çıkarlarına uygun bir yönetim getirebilmek için kendilerine ve Irak hükümetine olan karşıtlığı gidermeye çalışıyordu. Batılı güçler Bağdat Antlaşması çerçevesinde Suriye'ye yaklaşıyordu. Suriye'deki iktidarı devirip yerine kendi işbirlikçilerini getirerek, Suriye'yi ulusalcı Arap bloğundan uzaklaştırmak istiyordu.¹²⁵

Irak hükümeti ise Suriyedeki darbecilere yardım etmek amacıyla Ürdün üzerinden askerî güç gönderiyordu. Suriye hükümeti, batılı emperyalist güçlerin gün geçtikçe daha çok baskı yapacaklarının farkındaydı.¹²⁶ Suriye hükümeti, kendi iktidarını korumak için tek yolun Mısır ile birleşmek olduğunu biliyordu. Suriye hükümeti zaman kaybetmeden Şükrü Kutli sorumluluğunda bir heyet oluşturarak Kahireye göndermişti. Heyet bir kaç askerî ve siyasî yetkiliden oluşuyordu. Heyet Kahire'de Nasır ve birçok Mısır'lı yetkiliyle görüşmeler gerçekleştirmişti.¹²⁷ 1 Şubat 1958'de yapılan görüşmeler sonucunda her iki ülke birleşme kararı aldı. Birleşmenin her iki ülke çıkarlarına uygun

---

¹²³ Abubekir, *a.g.m.*, 87-88.

¹²⁴ Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Irak Fi Al Ahdil Kasım Araa Ve Xuaturheal Cuz Al Sani, 1958-1963*, Suid 1989, 45-47, 52.

*Veysi Abdulilah Temmuz 1913 Yılında Doğmuştur. Melike Aleyla'nın Abisi, Kral 2. Faysal'ın Dayısıdır. Kral 1. Faysal'ın Öldükten Sonra Yerine Kral 2. Faysal Geçmiştir. Kral 2. Faysal İktidarı Devralırken Daha Küçük Yaşlardaydı. Dayısı Veysi Abdulila Onu Büyütmüştür. Büyüyünceye Kadar Ülkeye Dair Verilen Bütün Kararlar Dayısı Abdulila Tarafından Verilmiştir. Daha Sonra Kral Ülkeyi Yönetme Yaşına Geldiğinde Verdiği Bütün Kararlarda Dayısının Etkisi Oluyordu. Veysi Abdulila 14 Temmuz 1958 Devriminde Abdulkerim Kasım Ve Abdulselem Arif Yanlıları Tarafından Öldürülüyor. Öldürüldükten Sonra Devrimciler Cesedini Rihab Köşkünden Savunma Bakanlığının Kapısına Kadar Yerlerden Sürükleyerek Getirmişlerdir. Cesedini Kapıya Asmışlardır. Ertesi Gün Cesedini Taşlamışlar. Zeidan, *a.g.e.*, 80-81, 90.

¹²⁵ Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Ziara Lil Mazi Al Karıb*, Altatih Alsahsa, Stockholm, 1998, 66.

¹²⁶ İsmail Arıf, *Israr Sure 14i Tammuz U Tasis Al Cumhhuret Fi Irak MışuratAlmacid Lidin 1986*, Süleymaniye, 43, 45.

¹²⁷ Ahme Fawzi, *Ainn Hakikety Fi Mesreh Abdul Karim Kasım*, Tabih Aval, Bağdat, 1990, 101.

olduğunu, emperyalist devletlere karşı daha güçlü olacaklarını kararnamede belirtmişlerdir. Bu durum her iki ülke tarihine en önemli dönem olarak geçmişti.¹²⁸

Suriye ve Mısır'ın birleşme kararı emperyalist güçlerin çıkarlarına bir hançer gibi saplanmıştı. Bu durumdan en çok rahatsız olan İsrail ve Haşimi rejimiydi. Ürdün ve Irak hükümetleri karardan ötürü tedirginlerdi. Mısır-Suriye birliğine karşı Irak hükümeti Ürdün ile Haşimi antlaşmasını imzalayacaklarını belirttiler. Irak, bu antlaşma ile hem Mısır-Suriye birliğine karşı daha güçlü olacaklarını, hem de Ürdün'de krallık rejimine karşı yapılabilecek herhangi bir darbenin önünü almak istemiştir.¹²⁹

Suriye ve Mısır'ın birleşme kararı tüm Arap dünyasında olumlu karşılanmış ve araplarda yeni bir umut yaratmıştır. Bu birlik diğer Arap ülkelerini de birbirine yakınlaşmasına vesile olmuştur. Araplar bu birliğin oluşmasıyla, emperyalist güçlerin denetimindeki diğer Arap ülkelerinin kurtulmasına sebep olacağına umut bağlamışlardır.¹³⁰

Irak halkı ise bu birliğin oluşmasını sevinçle karşılamış, Irak rejimin yıkılması için birliği yeni bir kapı olarak değerlendiriyorlardı. Mısır ve Suriye birleşme kararından hemen bir kaç ay sonra Irak'ta kral rejimine son verilmişti.¹³¹

2.2.3. Lübnan Halk Devrimi ve Irak'ın Devrimini Boşa Çıkarma Girişimleri

Lübnan halkı bir kaç sebepten dolayı Kamil Şamun hükümetine karşı ayaklanmıştı. Lübnan da toplumsal ve ekonomik durumun kötüye gitmesinden dolayı halkın büyük bir bölümü bu durumdan etkilenmişti. İktidarın sadece bir azınlığa hizmet etmesi ve emperyalist güçlerle işbirliği içinde olması halkta tepkiye neden olmuştur.¹³² Şamun hükümetinin Mısır'ın işgali ve Mısır-Suriye birliğine karşı emperyalist devletlerin yanında yer alması da halkın öfkelenmesine sebep olmuştur.

---

¹²⁸ Nakışbendi, *a.g.m.*, 85.

*Haşimi Sistemi, Irak ve Ürdün Kralıklarını içine alır. Hz. Muhammed (S.A.V)in soyundan oldukları söylenmektedir. İngilizler, Irak ve Ürdün Kralığını onlara vermiştir. Irak'ta 1958 yılına kadar hüküm sürmüştür. Ürdün'de ise şu an da varlar. Circıs Fatuh Allah Almahami, *Irak Fi Al Ahdıl Kasım Araa Ve Xuatirheal Cuz Al Sani, 1958-1963*, 90.

¹²⁹ Necib Alsaiğ, *Mn Avrak Nacib Alsaiğ Fi Alahfın Almelike Ve Cumhuryet 1047-1963*, Bağdat, 1990, 87.

¹³⁰ Salih Aideri, "Mıctarat Mn Zıkrayat Alhlka (10)", 38.

¹³¹ Alsaiğ, *a.g.e.*, 89-90.

¹³² Arif, *a.g.e.*, 65-66, 69.

Halk ayaklanmasına karşı emperyalist güçler Lübnan hükümetine askerî ve ekonomik destek gönderiyordu. Buna rağmen eylemciler geri adım atmıyor ve tepkiler bastırılmıyordu. Nuri Sait ise Ürdün üzerinden Şamun hükümetine destek için askerî yardımlarda bulunuyordu.¹³³ Lübnan'a yapılan bu ekonomik ve askerî desteklerin amacı bir nevi Suriye'ye gözdağı verip, Mısır ile birleşme konusunda geri adım attırmaktı. Mısır ve Suriye arasında yapılan bu antlaşma bütün Arap ülkelerinin çıkarlarına dair önemli bir adımdı. Özellikle Irak halkı bu birliktelikten güç alabiliyordu. Nuri Paşa bu dönemde kendi iktidarının zayıflığından korkuyordu. Buna rağmen Lübnan'a asker gönderebiliyordu. Nuri Sait kaderin bir gün kapısını çalacağından haberi yoktu. O dönemde Özgürlükçü Subaylar Hareketinin güçleri 19. Ordu Generali Abdülkerim Kasım ve 20. Ordu generalleri Abdulselam Arif ve Abdullatif Dıraci güçleri 13/14 Temmuz 1958 gecesini Celevla'dan Ordun bölgesine doğru harekete geçmiş ve Nuri Sait güçlerine büyük bir darbe vurmuştur.¹³⁴

Kendi halkına zulüm yapmak yetmiyormuş gibi emperyalist güçlerle beraber diğer Arap ülkelerindeki halka ölümü reva görmek, Nuri Sait hükümetinin yıkılması için başlıca sebeplerden biri olmuştur. İç sorunların dışında Nuri Paşa'nın Suriye'deki darbecilere destek vermesi, Mısır işgalinin arkasında durması ve 22 Eylül 1952'de Cemal Abdunasır devrimi, Irak ordusunun içerisinde devrimci bir hareketin oluşmasını tetiklemiştir.¹³⁵ Aynı zamanda iki kutup arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı, Irak halkını ve ulusal siyasî partileri de etkilemiştir. O dönemde Sünnî ve Şîler Nuri Sait hükümetine karşı devrimci mücadelenin iki temel ögesi haline gelmiştir.¹³⁶ Bağdat Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Irak Hükümeti, Arap ulusal kurtuluş hareketlerine düşmanlık yapıyordu. Emperyalist ülkere karşı olan her Arap'ı ve Arap ülkesini düşman ilan ediyordu. Tüm bunlar Irak'ı kriz ve sorunların merkezi haline getirmiştir.¹³⁷ 1957 yılında Yurtseverler Birliği Cephesi'nin ortaya çıkması, 1956 yılında

---

¹³³ Adnan Sami, "Tazir Dur Nauab Almusul Fi Parleman Al Iraki Xılal Ahıd Mulki 1925-1958", *Kıliya Adab Camiha Musul*, Musul, 1993, 91.

¹³⁴ Sami, *a.g.m.*, 95-96, 99.

¹³⁵ Mifan Arf Abul Rahman, "Al Badi Al Haka Al Kaumia Al Kurdia Al Tahrir Fi Al Kurdistan Al Cnubiya (Irak) 14i Tammzi 1958-8i Şubatt 1963", *Kıliya Adab Camiha Salahadin*, Erbil, 2002, 46, 47, 50.

¹³⁶ Abul Rahman, *a.g.m.*, 71-72.

¹³⁷ Nakışbendi, *a.g.m.*, 80.

özgürlükçüler hareketine bağlı yüksek komisyonun kurulması ve sonrasında bu iki sivil ve askerî hareketin birleşip tek çatı altında mücadele etmesi, Abdülkerim Kasım darbesi ve 14 Temmuz 1958 devrimin gerçekleşmesinde büyük rol oynamıştır.¹³⁸

2.2.4. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Ortaya Çıkışı

Bağdat valisinin, halkın çıkarlarına olan karşıtlığı, ulusalcı gazeteleri kapatması, gazetecileri faili meçhulle öldürtmesi, kralığın kanunlarına göre hareket etmesi, genel hak ve özgürlüklerin ayaklar altına alınması ve halkın isteklerine ölüm ve zulümle cevap verilmesi tepkiyle karşılanmıştır.¹³⁹ Irak ordusu, Irak kurulduktan sonra devletin ilk resmi kurumudur. Bu kurum 6 Ocak 1921'de kurulmuştur. 1935 yılında "Tecnidi İlzami" kararnamesiyle devletin resmi kurumu haline gelmiştir. Askerlerin çoğu orta sınıf ve alt sınıftan oluşuyordu. Her ne kadar ordunun görevi ülkeyi iç ve dış saldırılardan korumak olsa da, iktidarı dış güçlerin denetiminde olan hükümetler orduyu o güçlerin çıkarlarını korumak için kullanır. Kendi koltuğunu korumak için her türlü hukuku çiğneyerek kendi halkına karşı orduyu kullanırlar. 1952 yılında Nureddin Muhammed hükümetine karşı yapılan başarılı ayaklanma bu durumun sadece bir örneğidir.¹⁴⁰ Diğer taraftan ordu eğer ulusal bir çerçevede görevlerini yerine getirirse beraberinde eşitsizlikler de kalkar ve değişimlere de sebep olur. İlk olarak 1936 yılında Irak ordusu krallık rejimine karşı durmuştu. İkincisi 1941* yılında oldu. Bu darbeler ordu içindeki subaylar üzerinde büyük etki bırakmıştır.¹⁴¹

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke tam anlamıyla sömürgecilerin denetimi altına girmiş ve Irak halkını temsil edecek bir hükümetin olmaması, krallıkların daha çok dış siyasete bağlı oluşları Soğuk Savaş'ın getirisidir. 23 Temmuz 1952'de Mısır'da hür subaylar tarafından gerçekleşen devrim, kral rejiminin yıkılması ve cumhuriyetin ilanı,

---

¹³⁸ Salih Aideri, "Mıctarat Mn Zıkrayat Alhlka(10)", 41.

¹³⁹ Dışad Mahmmod, *Karkuk La Salani Dwai Duai Şorşi 14i Tammuzi 1958*, 100-101.

¹⁴⁰ Salih Aideri, "Mıctarat Mn Zıkrayat Alhlka(10)", 43

¹⁴¹ Reşit Ali Geylani (1893-1965) Bazı Subayların Yardımıyla Mayıs 1941 Yılında Bir Darbe Gerçekleştirdi. Daha Sonra Ulusalcı Bir Hükümet Kurdu. Bütün Kürt Ve Arap Kentleri Darbeyi Desteklemişti. Amır Abdulla, "Mukauamet Cebhe Vatenia Almauhide", *Alsakafe*, XLVL, Bağdat 1973, 70.

ordu içerisindeki subayları etkilemiş ve yeni bir hareket oluşturma fikrine varmışlardır.¹⁴²

Bunların yanında sömürgeci güçlerin Irak'ta bulunması, hükümetin bu güçlerin çıkarlarını halka tercih etmesi, halka zulüm ve baskı yapması ordu içindeki devrimci subayları hareketlendirmiştir. Subay hareketi de varolan işbirlikçi ve diktatör hükümeti devirip demokratik bir sistemi inşa etmeyi hedeflemiştir.¹⁴³ Rıfat Hacı Sırrı, Mühendis Recep Abdulmecid, birçok siyasî şahsiyet ve bazı askerî yetkililer ordu içinde bir kaç devrimci blok oluşturmak istemiştir.¹⁴⁴ Çok zaman geçmeden yaptıkları çalışmalar sonucunda Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne çok fazla üye kazandırmıştır. Beklediklerinin çok daha üstünde üye toplamışlardır. Üye sayısındaki artıştan dolayı toplantı yapmaya karar vermişlerdir. İlk toplantılarını gizli bir şekilde Kazımiye kentinde yapmışlardır. Toplantıya katılan üyeler arasında Rıfat Hacı Sırrı, Abdulvahab Emin, İsmail Arif ve Abdulmecit Samerani yer alıyordu. Yaptıkları çalışmalar ve üye sayısının giderek artması hükümet birimlerinin dikkatini çekmiştir. Hükümet birimleri bu oluşuma dair araştırmalara başlamış ancak oluşuma dair hiç bir bilgi ve belgeye ulaşmamıştır. Çünkü oluşumun bütün faaliyetleri gizli bir şekilde yapıyordu. Hükümet bu subay grubunu her ihtimale karşı görev yaptıkları yerlerden başka yerlere sürmüştür. Bir araya gelmemeleri için farklı yerlere sürmüştür.¹⁴⁵

İngiltere, Fransa ve İsrail'in 3 koldan Mısır'a saldırması ve Nuri Sait'in Cemal Nasır'ın direnişini kırmak amacıyla bu saldırıya destek vermesi, tepki olarak dört ana hareketin oluşmasına sebep olmuştur. Daha sonra bu dört hareketen üçü birleşerek Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin yüksek komisyonu adında ortak bir oluşuma gittiler. Bu dört parti siyasî prensiplerine bağlı kalarak rejimi devirmek için gizli çalışmalarına devam ediyordu.¹⁴⁶

---

¹⁴² Abdulla, *a.g.m.*, 72.

¹⁴³ Abul Rahman, *a.g.m.*, 80-81, 83.

¹⁴⁴ Kamel Fuad, "Fi Zıkr Alsadise Ve Arbeyin Lufah Al Şeyih Mahmuud Afid", *Atihad*, CDXCV, Alsene Alaşre 18-10-2000, 49.

¹⁴⁵ Camil, *a.g.m.*, 45.

¹⁴⁶ Ahmed Xwaca, *Çim Di La Jyanma*, I, Bağdat, 1968, 100-101, 104-105.

2.2.5. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Amaç ve Hedefleri

Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin amaçlarına dair yazılı hiç bir belge yoktur. Bunun sebebi hükümete karşı yaptıkları çalışmalarını, hükümetin haberdar olmaması için her şeyi gizli yapmalarındır. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ni yazan kaynaklara göre yüksek komisyonun içinde her ne kadar farklı düşüncelere sahip subaylar olsada genel olarak amaçları, kral rejimine son vermek, Irak'ta cumhuriyeti ilan etmek, Irak'ı Bağdat Antlaşması'ndan çekmek ve ülkenin bağımsızlığını sağlamaktır.¹⁴⁷ Ayrıca demokratik ulusal bir sistem istiyorlardı. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin yüksek komisyonunda üye olan Naci Talib hareketle ilgi düşüncelerini dile getirerek şöyle demiştir ; “Özgür Subaylar Hareketi ulusalcı bir harekettir. Sadece Iraklılar için değildir. Bu anlamda hareket içinde Kürt sorunuyla ilgili bir kavram yoktur. Eğer öyle bir sorun varsa da araştırılıp sorunu çözme konusunda uygun bir şeyler yapılır. Kürtler de Irak'ın bir bileşenidir, parçasıdır.” Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Irak dışında birçok Arap partisiyle direkt ilişkileri vardı. Subaylardan bazıları bu siyasî partilerin üyeleri idi. Bu partilerin subaylar üzerinde etkileri vardı. Aynı zamanda birçok Özgürlükçü Subaylar Hareketi mensubu birçok asker ve subay Irak'tak' partilerin üyeleri idi. Bundan dolayı Irak'taki koalisyon hareketinin siyasî ve askerî kanadı birbirinden ayrılamazdı. Özgürlükçü Subaylar Hareketi ve siyasî partiler arasında güçlü bir bağ vardı. Koalisyon partileri şunlardır; Irak Komünist Partisi, Bağımsız Parti ve Baas Partisidir. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nde birçok üye Irak konusu için farklı düşünceleri vardı. Bazıları Irak'ın bütünlüğünü savunurken bazıları da ulusalktan ve Arap milliyetçiliğinden uzak duruyorlardı.¹⁴⁸

Her ne kadar Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin görevi ülkeyi dışardan ve içerden gelen her türlü saldırıya karşı savunmak olsa da, siyasî güçlerin ulusal bir cephede toplanması ve 1957 yılında bu ulusal siyasî cephenin bu hareketle birleşmesiyle yeni bir döneme de adım atılmıştır. Her iki hareket arasındaki ilişkiler güçlenmeye devam etti. Her iki hareket, krallık rejimini yıkıp, cumhuriyeti ilan etme düşüncesi

¹⁴⁷ Xwaca, *a.g.e.*, 104-105.

¹⁴⁸ Abdul Samed Hanaka, “Al Iltizamet Al Mauatın Al Irakie Fi Alrizuf Alhalia”, *Alşifak*, IX, Tışrın Avel 1958, 54.

etrafında birleşmişti. İlk adımı 1958 yılının başında atılar. Yüksek komisyon ve General Abdulkerim Kasım ilk olarak görevlendirme çalışmalarına başladılar. Albay Abdulfettah Şali'ye Bağdat-Rumadi ve Bağdat- Hile ana yollarının kontrol etmesi görevi, Ali Şerif'e Feluce Köprüsü'nü kontrol etme görevi, Abdullatif Deracida'ya Savunma Bakanlığının kontrol etme görevi ve Albay Mustafa Abdullah'a mühimmat-silah bulma ve Rihab Köşkü'nü alma görevi verilmiştir.¹⁴⁹

Iraklı subaylar dışında Kürt subaylar da Rihab Köşkü saldırısına katıldılar. Saldırı geniş çapta yapıldığından dolayı Kral 2. Faysal ve Veysi Abdulila kaçamadılar. Arif Mevlüt, Muhammed Reis ve İrfan Ahmet Koyi gibi rütbeli subaylar kendilerini devrimin ilan edilmesiyle savaşa hazırlamışlardı. Bütün hedefleri devrimin başarıyla sonuçlanıp var olan rejimin yıkılmasıydı. Krallığın tamamen ortadan kaldırılıp yerine yeni bir sistem getirmeyi hedefliyorlardı. Kaç nesilden beri Irak kralıkla yönetiliyordu. Dikta bir rejim hüküm sürüyordu. Bu rejimi devirmek Özgürlükçü Subaylar Hareketi için kolay olmayacaktı. Çünkü sadece rejimle mücadele edilmeyecekti. Rejimin arka bahçesinde İngilizler duruyordu ve rejime çok ciddi askerî destek veriyorlardı. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne ise çok büyük bir halk desteği vardı özellikle görevlendirme konusunda halkın ciddi destekleri olmuştu.¹⁵⁰

2.2.6. Özgürlükçü Subaylar Hareketine Bağlı Önemli Oluşumlar

Özgürlükçü Subaylar Hareketi ve benzeri oluşumlar, özünde aynı olup çalışmaları farklı alanlarda yürütebilmek ve daha geniş toplumsal kesimlere hitap edebilmek için oluşturulmuştur. Mart 1957 yılında siyasî anlamda hedeflerine ulaştıktan sonra tekrar tek çatı altında toplanarak yüksek bir komisyon kurdular. Komisyon General Abdulkerim Kasım başkanlığında 15 rütbeli subaydan oluşuyordu. Çalışmaları daha rahat bir şekilde yürütmek ve planları daha iyi yapmak için dört farklı hareket şeklinde örgütlenmeye başlamışlardır. Yapılanmalar aşağıdaki gibidir.

1-General Muhiyeddin Abdulhamid Hareketi: Bu hareket içinde General Naci Talib, General Muhsin Hüseyin Habib, Tuğgeneral Abdulkerim Ferhan, Tuğgeneral

---

¹⁴⁹ Fuad, *a.g.m.*, 50

¹⁵⁰ Hanaka, *a.g.m.*, 59.

Sebih Ali Galib, Orgeneral Veysi Tahir ve Pilot Albay Muhammed Sabah yer alıyordu. Bunların dışında daha birçok rütbeli ve rütbesiz subay hareketin içinde yer alıyordu. Bu hareket içinde faaliyet yürüten herkes görev konusunda eşitti. Rütbeli ya da rütbesiz herkes aynı seviyedeydi. Emir komuta ilişkisi yoktu. Herkes devrime kenetlenmiş eşit şekilde çalışmalarını yürütüyorlardı. Ulusal ve yurtseverlik duygusuyla görevlerini yerine getirmeye çalışıyorlardı.¹⁵¹

2- General Abdulkerim Kasım Harekatı: Bu harekette görev yapanlar şunlardır; General Abdulselem Arif, General Abdulrahman Arif, General Gahir Yehi, Subay Ahmed Salih Abdi, General Abdulvahab Emin, General Fazıl Abbas Mehdavi ve General İsmail Arif. Bunların dışında birçok subay bu harekette görevlendirilmişti. Rütbelere bakılmaksızın herkese eşit muamele yapılıyordu. Bu harekete Mensuri Hareketi deniliyordu. Subayların çoğu 19. ve 20. Ordudan gelmeydi.¹⁵²

3- Rıfat Hacı Sırrı Hareketi: Tuğgeneral Salih Abdulmecit El Samerani, General Nazım Tabakçılı, General Abdulvahab Şuvaf ve Albay Abdulsetar Abdulletif bu oluşumda yer almıştı. Bunların yanında birçok asker ve subay bu harekete katılmıştı.¹⁵³

4- Komünist Parti Hareketi: General İbrahim Hüseyin El Ciburi, Fazıl El Biyati, Musi İbrahim, Hızal El Sad, Kazım Musvi, Halil İbrahim El Lami, Kazım Abdulkerim, Teğmen İhsan Mehdi, Hüseyin El Vali, Menam Casım ve emekli Teğmen Ağşan Aziz Cavi bu hareketin öncü kadrolarıydı. Bunlarla beraber birçok subay ve asker harekette ulusal faaliyetlerini sürdürüyordu.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ Xwaca, *a.g.e.*, 200.

*Abdulkerim Kasım 1914 Yılında Bağdat Şehrin De Doğmuş, 1931 Yılında İlk Okul Öğretmeni Oluyor. 1934 Yılında Askerî Koleje Yazılıyor. Aynı Yılda Teğmen Rütbesi Alıyor. 1941 Yılında Generalik Kolejini Bitiriyor. 1941 Yılında İngilizlere Karşı Savaşıyor. 1948 Yılındaki Arap-İsrail Savaşına Katılıyor. 1957 Yılında Özgürlükçü Subaylar Hareketiyle İlişkilendirilip Yüksek Komisyonun Başkanı Oluyor. www.alnoor.se/article.asp?id=739027-Apr 2010

¹⁵² Abdul Fatah Ali Yahya, *Albotani Ve Baki An Arka Kaumia Kurdia Al Tahrir*, Altbia Avel, Erbil 2001, 90, 98.

*1917 Yılında Bağdat Şehrinde Doğuyor. Ciburi Aşiretindedir. 1937 Yılında Askerî Okula Yazılmış, 1939 Yılında Teğmen Olarak Mezun Oluyor. 1948 Yılında İsrail-Arap Savaşına Katılıyor. 2 Eylül 1959 Yılında Şevaf Hareketine Katıldığı Gereğiyle İdam Ediliyor. Daha Sonra Cesedi Kaybediliyor. ....: Abdulrazak Alhusayni, "Alkaşa Altı Zhr Albhir Fi Intifaza Tısrini Alsani 1952", 60.

¹⁵³ Nacım Sangauyi, *Başuri Kürdistan U Rudau Daskawtakani (1990-2016)*, Sülaymaniye, 2018, 23,33.

¹⁵⁴ Abdul Fatah Ali Yahya, *Albotani Ve Baki An Arka Kaumia Kurdia Al Tahrir*, 49.

Bu hareketler içinde en güçlü ve aktif olan General Mühiyeddin Abdulhamid Hareketi, General Abdulkerim Kasım ve Subay İsmail Ciburi başkanlığındaki Komünist Parti Hareketleridir. Daha sonra General Mühiyeddin Abdulhamid Hareketi, Rıfat Hacı Sırrı hareketiyle birleşmiş ve ortak bir komisyon kurmuşlardır. Ocak 1956 yılında Abdulkerim Kasım cephesiyle görüşmelere başlanmıştır. Görüşmeler sonucunda tek çatı altında birleşip mücadele etme kararı alınmıştır. Program, plan ve hedefleri belirleme konusunda “Özgürlükçü Subaylar Hareketi’nin Yüksek komisyonu” adıyla bir komisyon kurma kararına varmışlardır. Toplantı Pilot Muhammed Sabah’ın evinde yapılmıştı. Sabah devrimci, yurtsever ve ulusalcı bir şahsiyet olarak tanınıyordu. Bu şahıs devrimin başarıyla sonuçlanabilmesi için her türlü fedakârlığı yapabilecek bir kişiliğe ve herkesin saygı duyduğu bir karektere sahipti.¹⁵⁵

Toplantıya her kesimden katılım sağlanmıştı. Toplantıda bazı kararlar alınmıştı. Bu kararlardan biri de General Abdulkerim Kasım’ın Yüksek Komisyon Başkanı seçilmesiydi. Bu karar herkes tarafından kabul görmüştü. Kararlara bağlı kalınması için bütün üyeler resmi yemin etmişlerdi. Yemin metni şöyleydi: “*Allahın adı ve asker şerefi üstüne and içerim ki subaylarımla birlikte ülkemi işgalcilerden kurtaracağım ve ulusuma hizmet edeceğim. Halkın çıkarlarını tüm kalbimle ve korkusuzca savunup, halk için çalışacağım. Özgürlükçü subay kardeşlerimin kararlarına bağlı kalıp, her zaman ve her durumda bütün saldırılara karşı savunacağım*”.¹⁵⁶ Abdulkerim Kasım 14 Temmuz

---

¹⁵⁵ Nacım Sangauyi, *a.g.e.*, 40.

¹⁵⁶ Kader, *a.g.e.*, 153-154, 156.

*Abdulsalam Arif Devrimin 2. Şahsiyeti Olarak Biliniyor. 1921 Yılında Bağdat’ın Semike Mahallesinde Dünyaya Gelmiştir. Cemilat Aşiretindedir. 1941 Yılında Askerî Koleje Yazılmış Üsteğmen Olarak Mezun Oluyor. Askerî Okula Devam Ederek Yarbay Ünvanını Almıştır. Daha Sonra General Okulunda Kaydını Yaparak General Olarak Mezun Oluyor. 20. Ordu Da Tuğgeneral İdi. Devrimden Sonra Başbakan Yardımcısı Ve Silahlı Kuvvetlerin Genel Başkan Yardımcılığını Yapmıştır. Daha Sonra İç İşleri Bakanı Olmuştur. Sinirli Ve Psikolojisi Bozuk Bir Karaktere Sahip Biriymiş. Seviyesiz Ve Kaba Bir Kişiliği Varmış. Halka Hitap Ettiği Esnada, Halk Tarafından Cahil, Düşüncesiz Ve Bilmeyen Olarak Adlandırılıyordu. Onun Böyle Bir Karaktere Sahip Oluşu Dışişleri Bakanı Abdulcebar El Cemerd’i Rahatsız Ediyordu. Çoğu Defa Devrime Destek Veren Ülke Ve Kralarına Hakaret Ediyordu. Her Zaman Mısır’la Birleşmeyi Dilendiriyordu. Halkın Sesi Gazetesini Yayın Hayatına Başlattı. Gazetenin Yayın Yönetmeni Baas Partisinden Dr. Sealun Hemadi Kadir İdi. Arif’in Bu Yapısı Hükümet İçinde Tartışmalara Sebep Olmuştu. Ölünceye Kadar Deliliğinin Faturasını Ödüyordu. Cırcıs Fatuh Allah Almahami, *Irak Fi Al Ahdil Kasım Araa Ve Xuatiriheal Cuz Al Sani, 1958-1963*, 98.

1958 devriminden sonra cumhuriyetin ilanıyla ülkenin ilk başbakanı olmuştur. 8 Şubat 1963'te yapılan darbe sonucunda 9 Şubat günü darbeciler tarafından katledilmiştir.¹⁵⁷

Daha sonra yüksek komisyon üyeleri seçmişlerdir. Yüksek komisyon üyelerinin isimleri şöyledir; General Abdulkerim Kasım, General Muhiyeddin Abdulhamid, General Naci Galip, Subay ve Mühendis Recep Abdulmecid, Subay Abdulvahab Emin, General Abdulsalam Arif, Subay Abdulvahab Şuvaf, General Abdulrahman Arif, Emekli General Medhed Hacı Sırrı, General Vasfi Tahir, Emekli General Muhammed Sabah, Albay Sei Ali Galib, Subay Muhsin Hüseyin Habib.¹⁵⁸

Abdulkerim Kasım en rütbeli kişi olduğundan dolayı hareketin başkanı, Muhiyeddin Abdulhamid ve Naci Talib başkan yardımcısı seçilmiştir. Recep Abdulmecid ise yasalardan sorumlu sekreter olarak görev almıştır. Planlama, propaganda, bilgi toplanması ve kral hükümetini takip etmek için ayrı ayrı komisyonlar oluşturulmuştur. Komisyonlar yaptığı hiçbir çalışmayı kâğıt üzerinde yazmayacak ve bildiri dağıtılmayacaktı. Çalışmalara dair yazı yazılması ortak kararla yasaklanmıştı. Bu yasağın sebebi ise eğer çalışmalara dair hükümetin eline herhangi bir yazılı belge giderse subay ve üyelere zarar verme ihtimaliydi. Bu aynı zamanda kendini korumak için bir önlemdi.¹⁵⁹

Bununla beraber hiç kimse yüksek komisyon üyelerinin izni olmadan bir işe kalkışamazdı. Örgütlenme faaliyetlerinin ise gruplar şeklinde olmasına karar verilmişti. Örgütlenme faaliyetlerini yürütenler en az 3, en fazla 5 kişiden oluşacaktı. Siyasî partilerle ilişkilendirme sadece belirlenen üyeler üzerinde olacaktır. Belirlenen üyeler dışında hiç kimse siyasî partilerle ilişkilendirilmeyecekti. Aynı zamanda yüksek komisyon yabancı güçlerle hiç bir şekilde ilişki kurmayacağı kararı da alınmıştı. Bu kararı almalarının sebebinin ise hareketin gizliliğini savunmak için olduğunu beyan etmişlerdir. Üyelerinin güvenilir olmasına rağmen devrimi başlatacağı tarihi açık etmemişlerdir. Kral işbirlikçileri tarafından gizliliklerinin deşifre edileceklerinden

---

¹⁵⁷ Ahmed, *a.g.e.* 300-301.

¹⁵⁸ Kader, *a.g.e.*, 200.

¹⁵⁹ Dışad Mahmmud Abdurahman, *İsmail Aki Şawisi La (1894-1976)*, Erbil, 2008, 67-68.

çekiniyorlardı. Bundan dolayı zaman ve mekân her zaman gizli tutuluyordu. Örgütlenme ve faaliyetler konusunda birçok karar almışlardı.¹⁶⁰

Harekete bağlı subay sayısı 203 kişiydi. Subaylar farklı rütbelere sahipti. İçlerinde Teğmen, Albay ve Tuğgeneral rütbesinde subaylar vardı. Bunların dışında harekete bağlı örgütlü subaylar vardı. Bunlar ulusalcı yurtsever şahsiyetlerdi. Hareketin hiçbir toplantısına katılmıyorlardı ama hareketin bütün kararlarına bağlı gönüllü yurtseverlerdi. Devrim için karşılıksız her şeyi yapabilir nitelikteydiler. Tek hedefleri ülkeyi işgalcilerden ve Nuri Sait'en kurtarmaktı. Onlar için ülkenin bağımsızlığı her şeyden önce gelirdi. Bundan dolayı devrim için her zaman hazır olduklarını beyan etmişlerdi. Komisyon toplantılara katılmalarına izin vermiyor ve bunlar görevlendirilmiyorlardı. Hareket üyelerinin çoğu orta sınıf ve burjuva kesimindendi. Sadece Abdulkerim Kasım fakir bir aileden geliyordu. Halit Meki Haşımı de burjuva sınıfındandı. Komünist Parti'den çok az kişi yüksek komisyona üye olmuştu. Ama devrim için verilen bütün kararlara bağlı olacaklarını ve her türlü durumda devrime yardım edeceklerini açıklamışlardı.¹⁶¹

2.2.7. Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin Parti ve Siyasî Güçlerle İlişkileri

Özgürlükçü Subaylar Hareketi Yüksek Komisyonu kurulduktan sonra, kendi başkanlarını belirlediler. Başkanları, Yurtseverler Birliği Cephesiyle ilişki kurmanın gerekli olduğuna kanaat getirmişti. Çünkü birlik kendi çatısı altında bir kaç büyük partiyi barındırdığı gibi aynı zamanda da rejime muhalifti. Özgürlükçü Subaylar Hareketi, Yurtseverler Birliği Cephesi'nin kendileriyle aynı amaç çerçevesinde faaliyetler yürütüğünün farkındalardı. Her iki hareketin amacı ülkeyi rejimden kurtarmaktı. General Hüseyin Ciburi başkanlığındaki Komünist Parti'nin merkezi kadrosu Etşan Eziz Çavi, Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne tüm olanaklarıyla yardım edeceklerini belirtmiştir. Bu hareket Komünist Parti'ye mesafeli yaklaşmıştır. Ancak

---

¹⁶⁰ Fawzi, *a.g.e.*, 59.

¹⁶¹ Bani Xelani, *a.g.e.*, 180-181.

Komünist Parti, Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne maddî manevî yardım etme konusunda ısrarlıydı.¹⁶²

Sosyalist Baas Partisi ise bir kaç subaydan oluşuyordu. O da subay hareketiyle aynı amaç doğrultusunda kurulmuştu. Bundan dolayı özgür subaylar komisyonu üyeleri olan Recep Abdulmecit yoluyla Baas Partisi ve Bağımsız Parti ile ilişki kurmuştur. Abdulkerim Kasım ise arkadaşı Reşit El Metlek yoluyla siyasî partilerin genel merkezi ile ilişki kurmuştu. Kasım daha sonra Demokratik Yurtseverler Partisi Başkanı Kemal Çadircı'yla da irtibat sağlanmıştı. Kasım, Çadircı'nın halkçı ve ulusalcı bir başkan olduğunu söylemiş ve bir gün olsun kral hükümetine güvenmemiştir diyerek Çadircıyı övmüştür. Her iki taraf arasında sıcak ilişkiler gelişmiştir. Hüseyin Cemil ise Cemal Abdulnasır'la görüşmek için Mısır'a gitmiş ve Nasır'dan devrime destek için yardım istemiştir. Cemal Abdulnasır ise Mısır'ın işgali sürecinde Irak halkının bize yardım için yaptıkları eylemleri ve grevleri unutmayacağız demiş ve yardım edeceklerinin sözünü vermiştir.¹⁶³

Aynı zamanda Nasır Sovyetler Birliği Mısır Büyükelçisiyle de bir görüşme gerçekleştirerek, Irak'ta herhangi bir askerî kalkışma esnasında Irak halkına yardım etmelerini istemiştir. Elçi ise her türlü yardım için hazır olduklarını beyan ederek, devrim esnasında Irak'ı saldırılardan koruyacaklarını ve halkın yanında olduklarını söylemiştir. Çünkü Nuri Sait aslında Sovyetler Birliği içinde bir tehditti.¹⁶⁴

Devrim hareketi başlamadan önce hareketin yüksek komisyonu çok gizli bir toplantı gerçekleştirmişti. Toplantıda Naci Talib, eğer devrim esnasında herhangi bir düşman tarafından devrime müdahale edilirse, direkt Mısır'dan yardım talebinde bulunacağız kararı alınmıştı. Karar bütün üyeler tarafından olumlu karşılanmıştı. Devrim esnasında Mısır hükümeti devrimcilere sınırsız bir şekilde yardımlar göndermiştir.¹⁶⁵

---

¹⁶² Muhamat Zaza, *Irak Lekolinawaeak La Mejua Siasyakan(1908-2005)*, (Çev. Amanc Nimet), Süleymaniye, 2001, 30.

¹⁶³ Mahmat Mahdi Kadr, *Peşhata Siyasîakan La Kürdiustani Irak La (1945-1958)*, Süleymaniye, 2005, 77, 78, 92.

¹⁶⁴ Zaza, *a.g.e.*, 37.

¹⁶⁵ Kadr, *a.g.e.*, 303.

Artık devrim hareketi, devrim ateşini yakmanın zamanı geldiğinin farkındaydı. 13-14 Temmuz 1958 günü kral hükümeti, 19. Ordunun Celevla'dan Bağdat'a doğru hareket ettiğini duymuştu. Hükümet onları engellemek için Bağdat'dan askerî güç göndermişti. Bu durum devrimciler için adeta altın bir fırsattı. Halk ve ordu rejime karşı birbirinden ayrılamaz bir parça haline gelmişti. Bu şekliyle rejime son verebileceklerdi.¹⁶⁶

---

¹⁶⁶ Arif, *a.g.e.*, 80-81, 83.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. IRAK CUMHURİYETİ

3.1. Irak Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve 14 Temmuz 1958 Devrimi

3.1.1. 14 Temmuz 1958 Askerî Darbesi

14 Temmuz devrimi çok kısa bir zaman aralığında gerçekleşti. Bu devrim, 25 yıl boyunca kral rejimi ve halk arasında yaşanan sorunların sonucunda ortaya çıktı. Birinci Dünya Savaşı'yla Irak'ın İngiliz hâkimiyeti altına girmesiyle halk ve İngilizler tarafından oluşturulan hükümet arasında siyasal ve toplumsal sorun ve çelişkiler giderek derinleşmiştir. Derinleşen bu sorunlar birçok ayaklanmanın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu ayaklanmalardan biri de 1920 devrim hareketidir. Bu devrim hareketi İngilizlere karşı ortaya çıkmıştır. Halk İngilizlere karşı silahlanmış, ayaklanma ülkenin dört bir yanına yayılmıştır. Bu ayaklanma İngilizleri askerî ve ekonomik alanda birçok zarara uğratmıştır. İngiltere İkinci Dünya Savaşı'nda aktif rol aldığından dolayı ekonomisi çökme noktasına gelmiştir.¹⁶⁷

Devrimden sonra İngilizler Irak'ta askerî ve siyasî alanda strateji değiştirmek zorunda kalmış, Irak'ta kendi hegemonyası altında geçici bir hükümet kurma çalışmalarına başlamıştır. Hüseyin oğlu Faysal'ı Suriye'den getirerek Irak kralığını ona vermiştir. Osmanlı ordusunda üst düzeyde askerî görev yapmış birçok general ve subayda Kral Faysal'ın etrafında toplamışlardır. Bunlar; Nuri Sait, Ali Askerî, Ali Cevdet, Eyubi, Mevlüt Muhlis ve Bekir Sıtkı'dır.¹⁶⁸

Daha sonra İngilizler Kral Faysal'a destek vermeleri için birçok aşiret ve kabileyi bir araya getirerek, onlara toprak, para ve mülk vermiştir. Aşiret reislerine ise bakanlar kurulunda farklı alanlarda üst düzey görevler vermiştir. Böylelikle İngilizler Irak üzerindeki hegemonyasını sağlamlaştırıp sürekli hale getirmiştir. Kurdukları hükümet

---

¹⁶⁷ Abul Zahre Maktuf, *Al Caurani Alhayait Al Hibiye Fi Musul 1926-1985*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilia Adab Musul Üniversitesi, Musul, 1990, 45.

¹⁶⁸ Xalid Bilal Salih, "Dur Al Irak Ve Urdun Fi Al Siyasîyea Ve Al Arbia 1941-1958", *Kilia Adab Camiha Musul*, Musul, 1987, 59.

ise tamamen onların çıkarlarını savunacak bir hükümettir. Halka zulmü reva gören, İngilizlerin çıkarlarına karşı çıkacak olanı ölümlerle, kanla bastırmayı hedefleyen bir hükümet. Tüm bunların sonucunda 1922 anlaşmasıyla İngilizlere daha çok yetki verilmiştir. İngilizler bu anlaşmayla siyasî ve ekonomik alandaki faaliyet alanlarını daha da genişletmiştir. Irak hükümeti halkın çıkarlarına karşı İngiliz savunmacılığını yapıyordu. Ülkenin ekonomisi İngiliz çıkarlarına kurban edilmişti. Halk tüm bu yolsuzluk ve işbirlikçiliğe karşı tepkilerini protesto gösterileri ve ayaklanmalarla dilettiriyordu. Irak halkı birçok defa İngiliz işgalciliğine karşı ayaklanmıştı. İngiliz ve onun işbirlikçi hükümetinin yaptığı baskı ve zulümlerin sonucunda başarı ile sonuçlanan 14 Temmuz 1958 devrimi ortaya çıkmıştır. 14 Temmuz devrimi tüm yaşananların bir sonucudur.¹⁶⁹

3.1.2. Devrimin Amaç ve Hedefleri

Devrimin amaç ve hedefleri konusunda farklı fikir ve düşünceler mevcuttur. Devrimin amaçları hiç bir zaman yazılıp metin haline getirilmemiştir. Bunun sebebi ise devrimin gizli kalması ve hükümetin yapılacak devrimden haberdar olmaması için amaç ve hedefler o dönemde yazıya dökülmemiştir. Ama subay hareketi devrimle ilgili bir kaç madde üzerinde anlaşmıştır. Anlaştıkları maddeler şöyledir;

1- Kral rejimine son verip yerine cumhuriyet sistemini getirme. Burada kralın geleceği ile ilgili herhangi bir karar verilmemiş ama yakalanıp mahkemede halk hakkını gasp etme suçuyla yargılanması ve ağır ceza alması esas alınmıştır.

2- Haşimi hanedanlığı birliğinden çıkma. Haşimi ailesi birliğindeki amaç İngilizlerin eliyle Irak ve Ürdün arasında yapılacak birlik anlaşmasıydı. Subay hareketi bu birlik projesini tam anlamıyla reddediyordu. Çünkü Haşimi ailesi bölgede sadece emperyalist güçlerin çıkarlarını savunuyordu. Bu aile Irak ve Ürdün'de hüküm sürüyordu.¹⁷⁰

3- İngiliz sterlini reddedip Irak parasını esas alma. Bölgede rezerv edilen sterlin karşılığında Irak milli parasını piyasaya sokmak istemişlerdir.

¹⁶⁹ Dışad Mahmmud Abdurahman, *İsmail Aki Şawisi La (1894-1976)*, 90-91.

¹⁷⁰ D.Myayınları, *Hizbi Şiui Irakı İnhar*, Altbia Avel, Erbil 1985, 200.

4- Koalisyon siyasetine son verip ve Bağdat Antlaşması'ndan çekilme, pozitif ve tarafsız siyasî seçimler, Bandung Konferansı kararlarına bağlı kalma ve orduyu dizayn etme. Şebiyeye ve Hebaniye bölgelerindeki İngiliz askerî üslerini ortadan kaldırma. Irak hükümetinin ABD ile yaptığı bütün anlaşmalardan çekilme.

5- Derebeyliğe son verip, tarım ve ziraat alanında yeni yasalar getirilip reformize etmeyi esas alma. Irak halkının % 75'i çiftçidir. Aşiret kanunlarını ortadan kaldırıp yerine halkın menfaat ve çıkarlarını esas alacak kanunları getirmek. Derebey hükümetinin temel hedefi her zaman çiftçiler olmuştur. Hükümet çiftçileri sömürü aracı olarak kullanmıştır.¹⁷¹

6- Bağımsız Arap ülkeleriyle ilişki geliştirmek. Özellikle Mısır halkıyla yani Birleşik Arap Cumhuriyeti ile toplumsal, siyasî ve ekonomik ilişki geliştirmek esas alınmıştır.

7- Filistin halkının kurtuluşu için mücadele etmek ve bunun için bütün Arap ülkeleriyle ilişki geliştirmek ve mültecilerin evlerine dönmeleri için çalışmalar yürütmek.

8- Bütün ülkelerle toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişki geliştirmek. Bu ilişkiler eşit ve her iki tarafın çıkarlarına uygun çerçevede yapılacak.

9- Petrol ve petrol gelirleri Irak halkının hakkıdır gerçeğiyle eşit bir şekilde paylaşılması esas alınmalı. Bu sermayenin üretimin gelişmesine ve ortak projelerin gerçekleşmesi için harcanmasına çalışmak devrimin temel isteğidir.

10- Halkın toplumsal, siyasal ve sağlık konularında aydınlanması için gerici zihniyeten kurtulmaları çalışmalarının yapılması esas alınmıştır.¹⁷²

3.1.3. Devrime Hazırlık

1958 yılında Mısır ve Suriye'nin Arap birliği kurma girişimlerine karşın, Nuri Sait Hükümeti ise Bağdat Antlaşması çerçevesinde Ürdün sınırına asker gönderme kararını almıştı. Bu karar bağlamında Nuri Sait, Suriye'yi bu birlik anlaşmasından askerî tehditle caydırmayı hedeflemiştir. Daha sonra Lübnan'da halk ayaklanmasını bastırmak amacıyla Kamil Şamun hükümetine askerî yardımlarda bulunmuştur. Bu dönemde

¹⁷¹ Kamil Çadırçı, *Mızekarat Kamul Cadırçı Ve Tarih Hizib Vatani Aldimukratya*, Altbia Avel, Birut 1970, 29-30.

¹⁷² Dışad Mahmmud Abdurahman, *İsmail Aki Şawisi La (1894-1976)*, 99-100.

Abdulkerim Kasım komutasındaki 19. Ordu ve Hakkı Muhammed Ali komutasındaki 20. ordunun Özgürlükçü Subaylar hareketi ile hiç bir ilişkileri yoktu. 20. Orduya bağlı Birinci Kolordu Komutanı Abdulselam Arif, İkinci Kolordu Komutanı ise Abdullatif Derac idi. 3. Kolordu Komutanı ise Yasin Muhammed Rauf'tu. Hiç birinin Özgürlükçü Subaylar Hareketi'yle uzaktan yakından bir bağlantısı yoktu. Daha sonra bu güçlerin 3 Temmuz 1958 tarihinde Ürdün'e doğru hareket etmesi kararı alınmıştı. Bu tarihten 10 gün sonra kendi içlerinde sorun yaşamalarına rağmen harekete başlamışlardır. 13/14 Temmuz 1958 sabahı bu güçler devrime katkı sağlamak ve uygun şartlar yaratmak amacıyla Celevla'dan Ürdün sınırına doğru harekete geçmişti. O dönemde Nuri Sait ve Veysi Abdulila Irak dışına seyahate çıkmışlardı. Ancak 12 Temmuz'da her ikisi de Bağdat'a dönmüştü. Bir sonraki gün Türkiye'de yapılacak olan Bağdat Antlaşması toplantısına katılmak için Kral 2. Faysal ile bir görüşme gerçekleştireceklerdi.¹⁷³

Özgürlükçü Subaylar Hareketi de o sıralar devrimin nasıl ve ne şekilde yapılacağına planlarını yapıyordu. 20. Orduya bağlı güçlerin Ürdün sınırına geçmek için Bağdat'tan geçeceklerdi. Bu güçler Bağdat'a girdiklerinde devrim hareketiyle birlikte darbeye katılmaları kararı alınmıştı. 19. Ordu ise 20. Ordunun görevini üstlenerek Bekube bölgesindeki General Ğazi Dağüstani'nin güçlerine saldıracaktı. Darbeciler bu planlar sonucunda Bağdat'ı çok kısa bir sürede ele geçirmişti. Ürdün'deki Mehdi güçleri ise Mülazım Muhammed Hüseyin Şılal tarafından bilgilendirilmişti.¹⁷⁴

Ürdün'de Abdulkerim Ferhan sorumluluğunda Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne bağlı toplamda 22 subay bulunuyordu. Bu subaylar Irak'ta gerçekleşecek olan devrim hareketine kolaylık sağlamak amacıyla Ürdün'de bulunan askerî üsleri nasıl ele geçireceklerine ve Bağdat'ta yapılacak devrime nasıl katılacaklarına dair kendi aralarında toplantılar yapıyorlardı. Bağdat'a dönüp devrim hareketine katılmaları da ancak Ürdün güçleri Generali Hadi Ali Reza'nın bilgisi dâhilinde gerçekleşebilirdi. Devrimin başlayacağı saatlerde tüm siyasî taraflar bilgilendirilmiş, Komünist Parti ise bildirilerle şu cümleleri sarfetmişti.¹⁷⁵

---

¹⁷³ Çadırcı, *a.g.e.*, 39-40

¹⁷⁴ Sabit Abib, "Antifaze Teşrin Temrin Nezali Mihıd Lsura 14i Tammuzi", *Al Fıkr Cedid*, CCXVIII, 27.6.1976, 39-40.

¹⁷⁵ Abdulrazak Alhusayni, "Hılf Bağdad Lımaza", *Afak Arabia*, VI, Hızairan 1987, 82-83.

Irak'ın içinde bulunduğu bu hassas dönemde, gerek iç siyasette gerekse Arap siyasetinde değişimlerin olması her zamankinden daha önemliydi. Siyasî partiler yaptığı çalışmalarda şu sloganları kullanmışlardı¹⁷⁶.

Bağdat Antlaşması'ndan çekilme, İngilizlerle herhangi bir anlaşmaya gitmeme, ayzinhawer projesine karşı tutum, Irak halkına özgürlük ve demokrasi, partilerin özgürce örgütlenmeleri, sendikaların özgürlüğü, gazetelerin özgürce yayın yapma hakkı, tüm siyasî tutukluların serbest bırakılması, kanun dışı gösterilerin yapılmaması, halkın yaşam koşullarının düzeltilmesi için gerekli adımların atılması, Lübnan halkının haklarını savunma, Irak ve Ürdün arasındaki birliğe son verip, her iki ülkenin çıkarlarına uygun yeni bir birliğin oluşturulması, işgalci güçlere karşı Arap birliğini sağlamak ve Mısır ile ilişkileri geliştirmek. Aşağıdaki maddelerde bu durum daha fazla pekiştirilebilir.

1- Ulusalci hareketlerin öncülerini tehlikeye atacak şiddet içerikli ve yasa dışı sloganların atılmasına izin vermeme. Bu toplumsal faaliyetlere ve ulusal cepheye de zarar verecektir.

2- Yüksek siyasetin bütün plan ve komplolara karşı harekete geçmesi ve işgalci güçlere karşı tutum alıp her zaman halkın istekleri doğrultusunda ilerlemesi gerekmektedir. Bu demokratik ulusal hareketi de başarıya götürecektir.¹⁷⁷

3.1.4. 12 Temmuz 1958 Yılında Irak Komünist Partisi

Radyo saat sıfırda tüm siyasî ve toplumsal güçlerin kral rejimine karşı devrim hareketine katılmaları için ilk bildiriye yayınlamıştı. Bildiride özgür subayların görevlerini yerine getirebilmeleri için çağrı yapılmış ve darbenin başarıyla sonuçlanabilmesi için bütün güçlerin devrim hareketi öncülerıyla direkt ilişki kurmaları istenmiştir.¹⁷⁸

1- Radyo merkezinin özel bir önemi vardı. Çünkü devrimin ilk bildirisini yayınlamıştı. Tüm güçlere saat sıfır olarak bildirilmiş ve halkı devrime katılmaları için sokaklara çıkmasını teşvik etmişti.

---

¹⁷⁶ Abib, *a.g.m.*, 44.

¹⁷⁷ Kamil Çadırcı, *a.g.e.*, 50-51, 62-63.

¹⁷⁸ Abdulrazak Alhusayni, "Hilf Bağdad Lımaza", 85.

2- Rihab Köşkü'nün ele geçirilmesi. Köşk Hır Köprüsü'nün yakınındaydı. Kral Faysal ve Veysi Abdulila devrim esnasında köşkte bulunuyordu. Her ikisi devrimin olduğu sabah yani 14 Temmuz sabahı Türkiye'ye Bağdat Paktı zirvesine katılmaya gidecekti.

3- Asker ve polis müdürlüklerinin ele geçirilmesi. Bu kurumlar hükümetin en önemli kurumlarıdır. Halka karşı kullanılan silahlı güçlerdi. Bu kurumların ele geçirilip, yıkılması devrim hareketi için çok önemliydi.

4- Bütün askerî üslerin ele geçirilmesi. Askerî üslerin, Ebu Garip hapishanesi, Reşit hapishanesi ve hava kuvvetleri üslerinin ele geçirilmesi darbeciler için hayati önemdeydi. Özellikle hava üslerinin alınmasıyla hükümete bağlı kişilerin kaçmasının önüne geçilmiştir.

5- İç ve dış ilişki ağlarının ele geçirilmesi. Hükümetin ve askerî güçlerin bölgedeki devletlerle olan ilişkilerini kesmek.¹⁷⁹

6- Bağdat uluslararası havaalanının ele geçirilmesi. Bu havaalanının ele geçirilmesiyle hükümet yetkililerinin yurt dışına kaçmalarının önü alınmıştır.

7- Nuri Sait ve köşkünün ele geçirilmesi. Nuri Sait devrime karşı en tehlikeli kişiydi.

8- İçişleri ve Savunma Bakanlıklarının, Polis Genel Müdürlüğü, Cinayetleri Araştırma Müdürlüğü, Merkez Bankası ve diğer tüm bakanlıkların ele geçirilmesi.

9- Bağdat'taki önemli yol, nokta ve polis merkezlerinin ele geçirilmesi.

10- Bağdat ordusu içinde bütün yoları ve askerî üsleri bilen bir subay belirlenmiştir.¹⁸⁰

3.1.5. Sıfır Saati

Devrim için belirlenen vakit sabahın üçüydü. Tüm askerî güçlerin harekete geçme saattiydi. Belirlenen bu saatten önce her iki General Abdulsalam Arif ve Abdullatif Deraci valiliği General Ahmet Hakkı'dan almıştır. Ahmet Hakkı ise Feluceye kaçmıştır. Daha sonra Abdulsalam Arif Yasin Abdulrauf'u yakalayarak ondan devrim

¹⁷⁹ Kadr, *a.g.e.*, 399-400,405-406.

¹⁸⁰ Abdulrazak Alhusayni, "Hilf Bağdad Lımaza", 86-89.

hareketine katılmasını istemiştir. Arif güçlerinden büyük bir bölümünü Bağdat'a göndermiş, General Abdulkerim Kasım ise güçleriyle birlikte Bekube bölgesinde Ğazi Dağüstani komutanlığındaki hükümete bağı Cephe güçlerine saldırarak onları yenilgiye uğratmıştır. Kral hükümetinin en önemli askerî cephesiydi. Cephenin yenilgiye uğramasının sebeplerinden biri de cephe içindeki subaylar hareketine bağı rütbeli askerlerin varlığıydı. Yenilgiye uğrayan 3. Cephenin içinde yer alan subaylar hareketine bağı bazı yetkili askerler şunlardır; General Kasım Cenab, subaylar Ömer Ali, Fik Arif, Mehdi Derayi ve Naci Kisi'dir.¹⁸¹

Abdulselem Arif'in en önemli amaçlarından biri de Bağdat radyosunu ele geçirip devrim beyannamesini yayınlatmaktı. Arif güçlerini toplayarak iki zırhlı araçla ve subay yardımcılarında Hızel Sadi'de 8 zırhlı araçla radyonun olduğı bölgeye saldırı gerçekleştirerek çok kısa bir sürede radyoyu ele geçirmişlerdir. Arif daha sonra radyo merkezine girerek saat 06:30'da devrimin ilk bildirisini yayınlamıştır.¹⁸²

3.1.6. Devrimin İlk Sabahı

Silahlı güçlerin genel başkanının bildirgesi şöyleydi: *“Yüce Allah'ın adıyla ey şerefli Irak halkı Ulu Tanrının yardımı ve halk ile silahlı kuvvetlerin desteğı sayesinde, Irak'ı, emperyalistler tarafından başa getirilmiş doğru yoldan ayrılmış idareciler grubunun tahakkümünden kurtaracağız.”*

Ey kardeşlerim: *“Asker hem sizin için vardı hem bizim için. Sizin istediklerinizi askerler yerine getirecektir. Halkın çıkarları ve hakları için despot sınıfını ortadan kaldıracaktır. Eğer siz yardım etmeseniz askerler tek başlarına başarılı olamaz. Bizde bundan dolayı şimdi kendi bildirgemizi size sunuyoruz ve sizleri varolan ihanetçi, işbirlikçi ve zulümkar hükümet hakkında bilgilendiriyoruz. Şimdi sizden istediğimiz odur ki, hepiniz bir olun ve beraber hareket edin ki bu despot iktidardan kurtulalım.”*¹⁸³

¹⁸¹ Masud Mohammad, *Gaşti Jyanm*, Çapı Yakam, Stockholm, 1992, 123.

¹⁸² Yasin Zardaitşti (Dktor), *Halusti Hizbi Tuda La Ast Keşai Kurd La Sali (1941-1983)*, Sülaymaniye, Temmuz 2005, 65-66.

¹⁸³ Mohammad, *a.g.e.*, 133.

Ey vatandaşlarım: “biz bu süreçte ulusal bir ruh ve ulusa bağlılığı sizde yaratmak istiyoruz. Sizden sonuna kadar cumhuriyet sistemine bağlı kalmanızı istiyoruz. Aranızda birliği ve kardeşliği pekiştirin. Ulusal çıkar ve menfaatleriniz için durmadan çalışın.” Ey halkım: “Biz size hizmet etmek için ant içmişiz. Bunun için sizinde bize yürekten inanmanız lazım. Biz sizler için çalışıyoruz. Size esas alarak yöneteceğiz. Irak'ta milli birliği koruyacak, diğer Arap devletleri ve İslâm ülkeleriyle kardeşlik bağları ihdas edeceğiz. Eğer milli birliği koruyacak bir cumhuriyet kurmasak yaptığımız tüm bu uğraşlar sonuçsuz kalacak. Bandung Konferansı kararları ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasına uygun ve Irak'ın menfaatine olan bütün milletlerarası taahhütlerine sadık bir Cumhuriyet idaresi kuracağız. Bundan dolayı şimdiki ulusal hükümet Irak Cumhuriyeti adıyla anılıyor. Halkın oy kullanmaya gitmelerini anlamlı buluyoruz ve geçici hükümet yönetimini bakanlar kuruluna bıraktık. Daha sonra ülke genelinde başkanlık seçimi için bir anket çalışması yapacağız ve allahın yardımıyla halkımıza hizmet etmek için çalışmalarımıza başlayacağız.”¹⁸⁴

14 Temmuz 1958 /Bağdat
General Abdulkerim Kasım
Silahlı Kuvvetler Genel Başkanı

3.1.7. Rihab Köşkü'ne Saldırı ve Kral Ailesinin Öldürülmesi

Devrimin ilk bildirgesi Abdulkerim Kasım tarafından okunmuştu. Bu saat sıfıra işaretti. Devrimci askerî güçler Özgürlükçü Subaylar komutasında harekete başlayarak sıkıntılı ve genel yerleri işgal etme çalışmalarına başlamıştı. Daha sonra hareket alanlarını genişleterek, Savunma Bakanlığı, Polis Müdürlüklerini, Şaş Askerî Üssünü, Bağdat Uluslararası Havaalanını ve daha birçok önemli yerleri ele geçirmek için harekete geçmiştir. Aynı anda Rihab Köşkü'nü ele geçirmek için başka bir askerî güç harekete geçmiştir. Kral 2. Faysal ve Prens Abdulila köşkte bulunuyordu. Köşkte saldırı görevi başkan tarafından gizli General Munzir Salim'e verilmişti. Salim'e Teğmen

---

¹⁸⁴ Kadr, a.g.e., 410-411, 415.

Abdulcevat Hamid ve Teğmen Abdulkerim Rifat'a bağlı askerî birimlerde eşlik ediyordu. Askerî güçler köşkün kapısına yaklaştıklarında, Krala bağlı askerler devrimcileri fark ederek dışarıya çıkmışlardır. Karşılıklı konuşma ve bağrışmalar sonucunda devrimci güçler köşkü hedef alarak ateş açmıştır. Devrimci askerlerin ateş etmeleri sonucunda köşk güvenliği köşkün içine doğru çekilmeye başlamış ve devrimci askerler köşkün bahçesine kadar ilerlemişlerdi. Askerler bahçe içindeki ağaçlardan faydalanıp savunma pozisyonunda köşke büyük darbe vurmuştur. Daha sonra devrimci güçler ağır askerî teçhizat ve silahlara ihtiyaç duyduklarını fark etmiştir. O esnada Komünist Partisi'ne bağlı Teğmen Abdulrezak Hasib ve Teğmen Cabbar Hez Haydar zırhlı araçla köşke doğru geliyorlardı. Bu iki Teğmene bağlı birlikler Şaş Askerî Üssü'nü ele geçirmişlerdi. Teğmen Abdulsetar Abusi ve Teğmen Abdullah El Hadisi'de cephane ve ağır silah götürme amacıyla Şaş Askerî Üssü'ne doğru yola koyulmuştu. Bu üs köşkün¹⁸⁵ karşısındaydı. Bu iki teğmen askerî okulda eğitildi. Bunlar askere 105 mm'lik topsavarlar hakkında eğitim veriyorlardı. Teğmenler üsse vardıklarında top atışları konusunda uzman olan teğmen Mustafa Abdullah ile köşke doğru ağır silahlarla yola koyulmuşlardı. Köşke vardıklarında çatışmalar şiddetli bir şekilde her iki taraf arasında devam ediyordu. Köşk güvenliği sorumlusu Muhammed Salih kendi meslektaşı Taha Bamerni'den yardım talep etmişti. Ancak Bamerni yardım talebini kabul etmemişti. Teğmen Abdulsetar köşkün kolon ve kapılarını toplarla bombalıyordu. Yapılan top atışları sonucunda köşkün kapısında beyaz bayrak çıkarılmıştı. Teslim olmaya gelenler arasında, Kral 2. Faysal, eşi Nefise, Veysi Abdulila, annesi Emire Abdiye, Abdulila'nın kız kardeşi Emire Hiyam, Abdulila'nın eşi Emire Rabia ve Irak'ın en büyük derebeyi Belasim Yasin bulunuyordu.¹⁸⁶ Bunların yanında köşk çalışanları yemek ustası ve hizmetçiler de teslim olmuştu. Teslim olanlar arasında Teğmen Yunus Sabit'da yer alıyordu. Sabit ile devrimciler arasında 20 metre kadar mesafe vardı. O arada teğmen Sabit silahını çekerek devrimcilere ateş açmıştır. Ateş açması sonucunda Teğmen Mustafa Abdullah hayatını kaybetmiş ve birçok asker de yaralanmıştır.

---

¹⁸⁵ Dktor Maisun Albayati, *Nuri Saaid Paşa, Almarazun Aşadu Uatania İle İnti Atağıd Bil An Siyasîti İle Aufr Hza Wal Ahsın Lihuasıl İle Ğaya Alti Nnşadaha Camian Fe Lisa Bid Ahad An Yaadl Maauc Akser Mn Zalika*, Bağdat, 2006, 143-144, 146.

¹⁸⁶ Mohammad, *a.g.e.*, 139-140.

Devrimciler bu durum karşısında Sabit'a ateş açarak onu öldürmüşlerdir. Devrimci subay Abdulsetar Sabah bu durumun etkisinde kalarak Kral ve ailesini tek tek kurşuna dizerek öldürmüştür. Kral'ın eşi Hiya ise ağır yaralı bir şekilde hastahaneye kaldırılmıştır. Böylelikle Kral hanedanlığına son verilmiştir.¹⁸⁷

Kral ve ailesinin bu şekilde katledilmesi birçok düşüncenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan bazıları, acaba kral ve Abdulila'nın bu şekilde öldürülmesine devrim öncüleri mi karar vermişti. Yoksa kendiliğinden mi böylesi bir durum gerçekleşmiştir. Neden köşk güvenliği diremedi. Bu sorular birçok röportajda Abdulkerim Kasım ve Abdulsalam Arif'e sorulmuştu. Kendilerinin Kral ve ailesinin bu şekilde öldürülmesine dair böylesi bir karar vermediklerini beyan etmişlerdir. Ancak yakalanıp mahkemede yargılanmalarını istediklerini söylemişlerdir. Abdulkerim Kasım'ın elinde bulunan bir raporda Abdulsetar Sabah Kral ailesini ve Abdulila'yı öldürmek için hiç kimseden emir almadığını tamamen kendisinin kararı olduğunu söylemiştir. Burada şöyle bir soru ortaya çıkıyor; eğer kral ailesi ve Abdulila'nın tutuklanma kararı verilmişse, neden bu karara rağmen öldürsünler devrimciler neden böyle bir karar bağlı kalmaları? Bu olay için hiç kimse tutuklanıp yargılanmamıştır.¹⁸⁸

Bu konuyla ilgili en çok kabul gören düşünce, Kral ve ailesinin öldürülme kararı devrim hareketi başlamadan önce verildiğidir. Bu aslında devrime karşı geliştirilmek istenen herhangi bir saldırıya karşı önlem için yapılmıştı. Herkese ibret olsun mantığıyla yapılmış bir olaydır. Krallığa bağlı güçlerin ya da dışardan yani Bağdat Antlaşması'nı esas alan güçler tarafından gelecek bir müdahaleye karşı neler yapacaklarının bir göstergesidir. Bu konuyla ilgili Kasım ve Arif'i haklı gören düşünceler de mevcuttur. Kasım ve Arif'in doğru söylediği emri onların vermediğini Kral zamanında halka zulüm yaptığından dolayı bu şekilde öldürüldüğü şeklindedir. Bu da üçüncü soruya özeldir ve en çok kabul gören düşünce budur, Taha Bamerni Kral muhafızıydı ve devrimcilere karşı savaşmamıştı. Bamerni Kürt kökenliydi. Ya devrimcilerle anlaşmalıydı ya da durumun hassaslığından dolayı taraf değiştirip diremedi diye sorgulanıyordu. Eğer savaşsaydı köşkte krala bağlı çok sayıda asker ve mühimat bulunuyordu. Çok ağır

---

¹⁸⁷ Albayati, *a.g.e.*, 149-150, 155-156.

¹⁸⁸ Zaza, *a.g.e.*, 49-51.

silahlar vardı ve hiç biri kullanılmadı. Devrimci güçlerin elindeki silahlara göre çok daha ağır silahlar köşkte bulunuyordu. Ama sonuç gösteriyor ki Bamerni devrimci ve halkın yanındaydı. Hiç bir şekilde devrimcilere karşı savaşmamıştır. ¹⁸⁹

Kral ve ailesinin cesetleri askerî araçla Bab El Mazım ilçesindeki adalet hastahanesine gönderilmişti. Ancak aracın gittiği güzergâhta kalabalık bir kitle aracı zorla durdurarak Abdulila'nın cesedini indirerek elektrik teliyle bağlayıp sürüklemişlerdir. Bu devrim hareketine vurulmuş en büyük lekeydi. Çünkü Abdulila halka ne kadar çok zulüm yapmış olsa da böylesi bir durumun gerçekleşmesi doğru değildi. Ölen hiç kimseye böyle bir şey yapılması doğru olamazdı. ¹⁹⁰

Irak'ın en tehlikeli ve zulümkarı Nuri Sait'ti ve bu şahıs Kral ailesinin sözcüsüydü. Bununla beraber İngiliz elçiliğinin de işbirlikçisiydi. Krallık döneminde birçok defa başbakanlık yapmıştı. Nuri Paşa, silah seslerini duymasıyla köşkten dışarı kaçmıştı. Devrimciler köşke yaklaşmadan önce Nuri Paşa küçük bir kayıkla Dicle nehrinden geçerek Resefa bölgesine kaçmak istemişti. Amacı ise Salih Mehdi Besam'ın evine gitmekti. Daha sonra fikrini değiştirerek bir otomobille Hacı Muhammed İstrabadi'nin evine gitmişti. Ancak burda da durmayarak Bakan Çiya Cafer'in kardeşi Haşım Cafer'in evine gitmiştir. Nuri Paşa tüm bu yolları kadın elbisesini giyerek geçmişti. Halkın onu yakaladığında tutuklamayacağını aksine parça parça edeceğini biliyordu. Bundan dolayı kaçma esnasında kara çarşaf giymiştir. ¹⁹¹

Nuri Sait, Haşım Cafer'e güvenmiyordu. Özellikle Haşım Cafer'in bir defasında dışarıya çıkmasıyla ondan şüphelenmişti. Onu yeni hükümete teslim edeceğinden korkuyordu. Bundan dolayı Cafer'in evinden gitmeye karar vermişti. Nuri paşa İstirbadi'nin eşi ve hizmetkârlarıyla birlikte Irak'ın en büyük derebeylerinden Muhammed Arabî'nin Betavin bölgesindeki köşküne doğru yola koyulmuştu. Ancak halk onun ordan gideceğinden haberdardı. Nuri Paşa halkı görünce tabancasını çekerek halkı korkutmak amacıyla havaya bir kaç el ateş etmişti. Ancak işe yaramamıştı ve mecbur kalarak bir sonraki kurşunu kafasına sıkarak halkın korkusundan kendisini

---

¹⁸⁹ Zaza, *a.g.e.*, 54.

¹⁹⁰ Salih, *a.g.m.*, 60-61.

¹⁹¹ Hüsayin Muhhemed Aziz, *Penc Katjmer Lagal İbrahim Ahmed Darbarai Mejüi Nui Irak*, Çapi Sehem, Süleymaniye, 2002, 100.

öldürmüştü. Halk Nuri Paşa'nın cesedini param parça etmişti. Cesedi insanlık dışı muameleye maruz kalmıştı. Hâlbuki Nuri Sait tutuklanarak yaptığı suçlardan ötürü yargılanması için mahkemeye sevk edilebilirdi.¹⁹²

3.1.8. Devrim ve Gelişim Süreci

Devrimin ilk bildirgesinin yayınlanmasından sonra askerî güçler ülkenin genelinde bulunan askerî üsleri ele geçirmeye başlamıştır. Devrimci güçler İngiliz askerî üslerini ve üslerinde bulunan askerî teçhizat ve radarlara el koyabilirdi. Daha sonra özgür subaylar yüksek komisyonu üyesi olan General Muhiddin Abdulhamid İngiliz üslerinin olduğu bölgede görevlendirildi. Bu bölge süreç açısından büyük bir önem arz etmekteydi. Devrim harekâtını İngilizlerden korumak ve İngilizlerin Kral rejimine desteklerini engellenmek gerekiyordu. Aynı zamanda 5. Kolordu komutanı Nazım Tebekcali savaşmadan Musul vilayetinin tamamını ele geçirmişti. Musul vilayeti Irak'ın ikinci büyük kentiydi. Bir grup asker de Kerkük vilayetinde bulunan 2. Tümen birliğini ele geçirmişti. General Nazım bu tümenin başına geçti. Bu şekliyle devrim hareketi durmaksızın sistemini oturtmaya çalışıyordu. Daha sonra radyoda iktidar kurumlarındaki mevki değişimine dair yayınlar yapıyordu. Bu dönemde Birinci Tümen Generali Ömer Ali devrimin bastırılmasını istiyordu. Bununla ilgili Museyit bölgesindeki 1. Kolorduya uygulaması için bir kaç emir çıkartmıştı. General Refik Arif ve kara kuvvetler komutanının kardeşi bu kolordunun sorumluluğunu üstlenmişti. Çıkarılan emirlere dair Basra Generali Naci Talib'te bilgilendirilmişti. Verilen emir Bağdat'a doğru hareket etme isteğiydi.¹⁹³ Ancak Fazıl Abbas komutasındaki Özgürlükçü Subaylar Hareketi herkesten erken davranarak General Refik Arif'i tutuklayarak ona bağlı Tümeni ele geçirmiştir. Ama Özgürlükçü Subaylar Hareketi'nin yüksek komisyon üyesi Naci Talib, Ömer Ali güçleriyle girdiği çatışmada yenilgiye uğramıştı. Çiftçiler devrimin en büyük destekçileriydi. Çiftçiler Basra'da Ömer Ali'nin Bağdat'a dair planlarını boşa çıkararak devrime en büyük desteklerini sunmuşlardır. Subaylar hareketi erken davranarak Bağdat'a hareket eden hükümet askerlerini engelleyip yenilgiye

---

¹⁹² Maktuf, *a.g.e.*, 54-55.

¹⁹³ Aziz, *a.g.e.*, 100-101, 104-105.

uğratmış ve Tümen komutanını da tutuklamıştır. Böylelikle devrim için tehlike yaratabilecek birinci ve ikinci tümenleri yenilgiye uğratarak ele geçirmişlerdir. Abdulkerim Kasım ise bu iki tümenin ortadan kaldırılmasından önce 3. Tümeni Bekube bölgesinde ele geçirmişti.¹⁹⁴

Aynı zamanda Ürdün'de Hadi Ali Reza komutasındaki güçler Salih Mehdi Samerani'nin yardımıyla devrimi bastırmak için Bağdat'a doğru yola çıkmıştı. Ancak bu güçlerde diğer güçler gibi özgür subaylar tarafından durduruldu. Bir çoğu devrime destek vereceklerini ilan ettiler¹⁹⁵.

Abdulkerim Kasım devrim gününde Özgürlükçü Subaylar Hareketi'ne Irak sınırları içine çekilme emrini vererek devrimin başarılı bir şekilde sonuçlanması için daha tedbirli davranmalarını istemiştir. 15 Temmuz 1958 günü saat sabah 05.00'da Özgürlükçü Subaylar Hareketi tüm güçlerini Bağdat içinden çekmiştir. Ertesi gün de zırhlı araçları da çekmiştir. Böylelikle subay hareketi düşman güçlerini yenilgiye uğratarak devrimi başarıya götürmüştür. Özellikle Ürdün'de bulunan güçlerin devrim için tehlike arz ederken, subaylar hareketinin girişimleriyle devrim yanlısı olmaları büyük bir başarıydı. Ürdün ve Irak sınırını Ürdünden ya da herhangi bir yabancı gücün devrim hareketini engelleme ihtimallerine karşı sınırı korumada başarılı olmuştur. Özgürlükçü Subaylar Hareketi çok kısa bir zaman aralığında kendi güçlerini disipline ederek, kendi hükümetinin arkasında durarak daha güçlü hale getirmiştir. Tüm askerî üslerini kendi denetimi altına almıştır. Kral hanedanlığının devrime karşı yaptığı tüm saldırıları boşa çıkarmış ve hanedanlığı yıkmıştır. Daha sonra Irak'ın birçok bölgesinde askerî üslerinden devrim konseyine buldukları üslerin ve bölgelerin kansız ve zararsız bir şekilde alınması için mektup ve telgraflar gönderiliyordu. Devrim hareketi savaşı sadece Krallık rejimini sürdürenlere karşı yapmak istiyordu. Ondandır devrim harekâtının başlangıcından sonuna kadar sadece 30 kişi hayatını kaybetmiştir.

---

¹⁹⁴ Salem Abdulkarim Abdulla, *Hizbi Sosyali Iraki*, Yayınlanmış yüksek Lisans Tezi, Koleji Zantsta Mrovayatiakan, Süleymaniye Üniversitesi, Süleymaniye, 2009, 34, 39.

¹⁹⁵ Albayati, *a.g.e.*, 200-201,205.

Kuşkusuzki böyle büyük bir devrim için bu sayı çok azdı. Çok kısa bir sürede başarıyla sonuçlanan bu devrim harekâtı yabancı güçleri ve Iraklıları şoke etmiştir¹⁹⁶.

3.1.9. Arapların ve Uluslararası Güçlerin Devrime Dair Tutumu

Emperyalist güçler ve Bağdat Paktı üyeleri, büyük bir direnişle karşılaşacaklarını tahmin etmemiş, devrim güçlerinin böylesi kısa bir zaman aralığında krallık rejimine karşı başarı elde edeceklerini ön görememişlerdi. Bu gelişmeler bölgede siyasî ve askerî dengelerin çökmesine sebep olmuş ve emperyalist güçler devrim hareketi karşısında çaresiz kalarak devrimin bastırılması için Ürdün ve Lübnan'dan askerî güç getirmişlerdir. Amerika, Lübnan'da bulunan askerî güçlerini, İngilizler ise Ürdün'deki askerî güçlerini Irak'a doğru hareketlendirmişti. Türkiye ise devrim hareketinin bozguna uğratılması için askerî güçlerini Irak sınırına yığarak yeni kurulan devrim hükümetine baskı uyguluyordu. Aynı zamanda Bağdat Paktı üyeleri devrim hareketine karşı bir bildiri yayınlayarak, devrim hareketini tehdit edip hareketin fikir ve ideolojik önderlerini dışardan destek almakla suçluyordu.¹⁹⁷

Ayrıca Türk hükümeti devrimle ilgili bir bildiri yayınlayarak şöyle demiştir: *“Irak'taki siyasî taraflar devrim bahanesiyle Irak'ın Bağdat Paktı'ndan çıkmasını ve Orta Doğu'da barışın kaynağı olan paktın yıkılmasını hedefliyor. Bu da darbe üyelerinin yaptığı bir toplantının sonucunda açık bir şekilde belgeleriyle ortaya çıkmıştır.”*

Aynı yılın 15 Temmuz'unda Ankara'da İsrail'li askerî yetkili Albay Mişel, Türk Genelkurmay Başkanı'yla birkaç görüşme gerçekleştirdi. Yapılan görüşmelerde Irak'taki var olan karışıklık ele alınmış Amerika ve İngiltere'nin Lübnan ve Ürdün hükümetlerine yardım ettikleri konuşulmuştur. İsrail ise Mısır ve Suriye arasındaki birliği yıkmaya çalışıyordu. Görüşmelerde Türkiye ve İran hükümetlerinin bir araya gelerek devrimin bastırılıp krallık rejiminin geri gelmesi için beraber çalışmalarını elzem görülmüştür. Türkiye Dışişleri Bakanı Ankara'da 18 Temmuz'da Irak'ta gerçekleşen darbeye dair bir basın açıklamasında şunları belirtmiştir: “Melik Hüseyin, Haşimi

¹⁹⁶ İsmailŞakır, *Nawrozi Salani (1932-1958) Çand Laparayaki Şarawai Mejui Kurda*, Süleymaniye, 2016, 88.

¹⁹⁷ Salih, *a.g.m.*, 99.

Hanedanlığı'nın başkanıdır ve Ürdün Hükümeti de yasal bir hükümettir.” Bundan dolayı Melik Hüseyin Amerika ve İngiltere'den Irak'ın eski haline dönmesi için yardım çağrısında bulundu ve kendisinin bölgenin yasal meliki olduğuna dair güvence istedi. ¹⁹⁸

Böylece Arap ve emperyalist güçlere bağlı bir grup devrim karşıtlığı yapmaya başlayarak, devrim önderlerine karşı tehditler savurmaya başlamıştır. Çünkü devrim, bölgede hüküm sürmek isteyen emperyalist güçler için tehlike haline gelmişti. Ancak Sovyetler Birliği ve birçok Arap ülkesi İngilizlerin başını çektiği batılı güçlere karşı tepki göstermiş ve Irak'ta kurulan yeni devrim hükümeti yani Abdulkerim Kasım hükümetinin içişlerine karışılmaması konusunda uyarılmıştır. O dönemde bölgenin doğusu ve batısındaki Araplar özellikle Cemal Abdunhasır başkanlığındaki Mısır hükümeti, yeni kurulan Irak Cumhuriyeti'ni destekliyordu. Mısır hükümeti, Irak Cumhuriyeti'ne karşı yapılacak her saldırıyı kendi ülkesine yapılacağı vurgusunu yapıyordu. Mısır hem askerî ve hem halk olarak bütün imkânlarıyla Irak'ın yeni hükümetine ve devrimcilere destek vereceğini beyan ediyordu. Bu dönemde Nasır Belgrad'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve ziyaret esnasında Irak'ta devrimin gerçekleştiğini duyması üzerine direkt Moskova'ya geçti ve dönemin Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Khrushchev'le görüştü. Görüşmede Irak devrimine destek olmalarını, sömürgeci Amerika ve İngiltere tarafından Irak'ın işgal edilmemesini ve ortaya çıkan devrim hareketinin bastırılmaması konusunda destek istemiştir. Khrushchev de cevabında Sovyet hükümetinin devrimcilerin arkasında olduğunu yasal bir hükümetin kurulmasına destek vereceklerini söylemiş, bir günde sonuçlanan devrim ve hükümet Sovyetler Birliği tarafından tanınmıştı. ¹⁹⁹

Bu sebeple Rusya aynı yılın 16 ve 18 Temmuz'da art arda iki bildiri yayınlamıştır. Bu bildirilerde Rusya, Amerika ve İngilizlerin Lübnan ve Ürdün'den Irak'a asker göndermelerine karşı açıktan tutum almış ve Irak'ta gerçekleşen yeni devrime karşı Amerika ve İngiltere'nin herhangi bir müdahalede bulunmalarını kabul etmeyeceklerini bildirmiştir. Aynı bildirilerde 19 Temmuz'da Amerika, İngiltere ve Fransa'ya Irak'a herhangi bir müdahalede bulunmaları kaosa neden olacağı ihtarını

---

¹⁹⁸ Abdulrazak Alhusayni, *Tar'ih Wizart Irakia (1372-1953)*, I, Bağdad, 6.8.2017, 102.

¹⁹⁹ Şakır, *a.g.e.*, 98-99.

yapmıştır. Aynı zamanda bu güçleri askerlerini geri çekilme konusunda uyarılmış, bölgedeki sorunların çözümünün tartışılması için bir toplantı gerçekleştirmiştir.²⁰⁰

Sonrasında Sovyetler Birliği daha sert bir şekilde tüm bu devletleri uyarak Irak'tan çekilmelerini istemiştir. Özellikle yeni Irak hükümetine karşı olan Batılı güçleri Irak'ın içişlerine karışmamaları konusunda uyarılmış ve bölgeden derhal çekilmeleri gerektiğini beyan etmiştir. Bunların dışında Batı Almanya, İtalya ve İsrail'i uyarak, Irak'ı bir askerî üs olarak kullanmalarını hiçbir şekilde kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca Sovyet Komünist Partisi Amerika'yı Irak'a herhangi bir askerî müdahaleyi kabul etmeyecekleri uyarısını yaparak dönemin gazetelerinden Braf gazetesine şöyle bir açıklamada bulunmuştur; *"eğer Amerika, Irak'ta kurulan yeni hükümete karşı herhangi bir müdahalede bulunursa Sovyetler Birliği'nin fedailerini ortadoğuda sahaya inmeye hazırdır."*²⁰¹

Bu gelişmeler Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında gerginliğe neden olmuş, Khrushchev Irak'ta herhangi bir statü değişiminde Türkiye'ye askerî karşılık vereceğini açıklamıştır. SSCB 18 Temmuz'da Türkiye'ye bir nota vererek durumu protesto etmiş, Türkiye'yi askerî harekât planı yapmakla suçlamıştır. 24 Temmuz'da Sovyetler Birliği'nin gönderdiği ikinci notada Türkiye'nin Lübnan ve Ürdün'deki ABD ve İngiliz güçlerine verdiği destekten ötürü eleştirmiş ve bölge barışına zarar verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca notada Suriye ile Irak sınırlarında Türk askerî yığınakları olduğuna dikkat çekilerek herhangi bir silahlı çatışmanın başlaması olasılığı nedeniyle Türkiye uyarılmıştır. Sovyetler Birliği'nin Irak'a askerî müdahalede bulunmak isteyen Emperyalist güçlere karşı olan tutumu ve bölgede sahaya inmesi, batılı güçlerin Irak üzerinde hayata geçirmek istediği planlarını boşa çıkarmıştır. Bundan ötürü emperyalist güçler Irak'a yapmaya çalıştıkları askerî operasyonları durdurarak askerî müdahale seçeneğini değiştirmiş, siyasî müdahale planlarını hayata geçirmeye çalışmışlardır.²⁰²

Sosyalist cephedeki ülkeler, bazı Arap ülkeleri ve birçok tarafsız ülke yeni kurulan Irak Cumhuriyeti'nin arkasında olduklarını ve bunu kabul ettiklerini beyan

---

²⁰⁰ Abdulrazak Alhusayni, *Tar'h Wizart Irakia (1372-1953)*, 104-105.

²⁰¹ <https://www.eia.gov/outlooks/steo/archives/nov98.pdf> November 1998,S.2

²⁰² İhlas Selman, "Hokarakani Sarhaldani Şorşi 14i Tammuzi Sali 1958 La Layan Abdul Karim Kasımawa", *Zankoi Salahadin Koleji Edabit*, Erbil, 2017, 18, 19.

ettiler. Daha sonra bütün engellere, kriz ve bölgedeki kaosa rağmen Irak'ın yeni hükümeti gün geçtikçe daha güçlü hale geldi. Bakanlar Kurulu ise Irak Cumhuriyeti ve devrim hareketi adına Cemal Abdunası'ra devrim esnasında verdiği desteklerden ötürü teşekkür mektubu göndermiştir. Mektup Irak Arap Birliği Cumhuriyeti adına gönderilmiş ve Mısır, Irak'ı bu şekliyle kabul etmişti. Batılı güçler ise ekonomik ve petrol çıkarlarından dolayı Irak Cumhuriyetini kabul etmişti. Ancak cumhuriyeti yıkmak ve yerine eski rejimi getirmek her zaman planlarının arasında yer alıyordu.²⁰³

Devrimin başarıyla sonuçlanmasından sonra yeni Irak hükümeti Amerika, İngiltere ve Türkiye'nin kendilerine saldırmalarından endişe duyuyordu. Böyle bir saldırının gerçekleşmesi sonucunda kendilerini savunacak silahlarının olmadığı kaygısını yaşıyordu. Bu sebeple hükümet silah alımı konusunda kendi aralarında tartışmalar yürütüyordu. Tartışmalarda Bağdat Paktı çerçevesinde silah satın alma durumu da konuşuluyordu. Ancak bu tartışmalardan sonuç alınmadı. Çünkü ABD ve mütefikleri yıkmaya çalıştığı bir hükümete silah vermeyecekti ve Bağdat Paktı'nda emperyalist ülkelerin çıkarlarına hizmet için oluşturulmuştu. Irak'ın elinde kendini savunabilecek gelişmiş silahlar ve radar silah sistemleri bulunmuyordu. Irak hükümeti silah sorununu çözmek için Mısır hükümetinden silah talep etmiştir. Mısır, Irak'ın bu talebini kabul ederek deniz yoluyla İngiliz yapımı ağır silahlar göndermişti. Özellikle İngiliz yapımı ağır silahları göndermelerinin sebebi ise Irak ordusunun teknik olarak bu silahları kullanabilmeleriydi. Silahlar arasında savaş uçaklarına karşı kullanabilmeleri için uzun menzilli uçaksavarlar ve Suriye'den de MK tipi savaş uçakları gönderilmişti.²⁰⁴

Devrim hükümeti Şam'da Cemal Abdunası ile görüşebilmek için Mısır'a bakanlar düzeyinde bir heyet göndermişti. Heyette Abduselam Arif, Sıddık Şınşılı ve Abdulcabbar Cumırd yer alıyordu. Heyetin bu görüşmedeki amacı, Mısır'ın Irak cumhuriyetini desteklemesini, her iki ülkenin ortak bir savunma hattının oluşmasını, iki

---

²⁰³ Şakır, *a.g.e.*, 103-104.

²⁰⁴ Selman, *a.g.m.*, 20-21.23.

ülke arasındaki dostluk ve kardeşliğin daha da pekişmesini, ekonomik gelişmeler ve Arap Birliği antlaşmasının gelişimiydi.²⁰⁵

3.1.10. Devrimin İlk Gününde Yayınlanan Bildiriler

Sabah yayınlanan 2 numaralı bildiri yürütme komitesi ve üyelerin belirlenmesine yöneliktir. Komite şu üyelere oluşur: Muhammed Necip Rubeii, Muhammed Mehdi Kubbe, Halit Nakışbendi. Bu komite Arap ve Kürtlerden oluşmuştur. Daha sonra komite üyeleri devrimle ilgili şu bildirimleri yayınlamıştır:

- 1- I Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Aşağıdaki yetkilerin belirlenmesine yöneliktir.
Orgeneral Abdulkerim Kasım Silahlı Birlikler Genel Başkanı General Abdulselam Arif Silahlı Birlikler Genel Başkan Yardımcısı
- 2- II Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Bu bildiri ile Irak Cumhuriyeti'nin ilk bakanlığı kurulmuştur. Bakanlar Özgür Subaylar Hareketi ve Yurtseverler Birliği Cephesi Yüksek Kurulu üyelerinden oluşmuştur. Bunlar aşağıdaki gibidir:
  - a-Abdulkerim Kasım, Başbakan ve Savunma Bakanı
  - b-Abdulselam Arif, Başbakan Yardımcısı ve İçişleri Bakanı
  - c-Naci Talip, Sosyal İşler Bakanı
  - d-Abdulcebbar Cumırd, Dışişleri Bakanı
  - e-Cabbar Ömer, Eğitim Bakanı
  - f-Muhammed Hadid, Maliye Bakanı
  - g-Hadip Elhac Cemud, Ziraat Bakanı
  - h-Ibrahim Kubbe, Ekonomi Bakanı
  - i-Mustafa El Adli, Adalet Bakanı
  - j-Mecit Salih Muhammed, Sağlık Bakanı
  - k-Fuat Rıkabi, İmar Bakanı
  - l-Sadık Şınşıl, Kültür ve İrşad Bakanı
  - m- Baba Ali Şeyh Muhammed, Ulaştırma Bakanı²⁰⁶.

²⁰⁵ Abdulla, *a.g.e.*, 41-42.

²⁰⁶ Abdl Kadi Salih, *Şorşi 14i Tammuzi Sali 1958 La Irak*, Süleymaniye, 2005, 45, 47.

Eğer seçilen bakanlara bakılırsa bunların Arap ve Kürtlerden oluştuğu görülür. Bakanlıklar arasında sadece Ekonomi Bakanlığı Komünist Parti'den İbrahim Kubbe'ye verilmiştir. Kubbe marksist bir kişilik olarak bilinmektedir. Bakanlığın Komünist Parti'ye verilmesinin en büyük sebebi devrim hareketinde yer almasıdır. Devrim önderleri, devrimin emperyalistlerin güdümüne girmesini istemiyordu. Özellikle kendi kendilerini yönetmeleri emperyalistler için en büyük rahatsızlıktır.²⁰⁷

Bakanlar askerî ve siyasî yetkililer olan Abdulkerim Kasım, Abdulselem Arif, Naci Talib, Baas Partisi temsilcisi Fuad Rıkabi, İstiklal Partisi'nden Sadık Şınşıl, Muhammed Mehdi Kubbe, Irak Demokrat Yurtseverler Partisi'nden Muhammed Hadid ve Hedib Elhac Mahmud gibi şahıslardan oluşuyordu. Kürtlerden ise Baba Ali Şeyh Mahmud ve Mustafa Ali bakan olarak seçilmişti. Bunlar dışında Abdulcebbar Cumırd ve Muhammed Salih Mahmud bağımsız olarak bakanlıklarda yer aldılar.²⁰⁸

3- III Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Bu bildiri silahlı güçlerin oluşturulmasına ve yürütmenin belirlenmesine yöneliktir. Belirlenen yetkililer aşağıdaki gibidir:

- a- Ahmed Salih Abdi, Genelkurmay Başkanı
- b- Pilot Celal Evkati, Hava Kuvvetleri Komutanı
- c- Abdulaziz Akili, Birinci Kolordu Komutanı
- d- Nazım Tebkeceli, İkinci Kolordu Komutanı
- e- Halil Said, Üçüncü Kolordu Komutanı
- f- Muhittin Abdulhamit, Üçüncü Zırhlı Birlikler Komutanı
- g- Tahir İhi, Polis Güçleri Genel Müdürü
- h- Abdulmecid Celil, Emniyet Genel Müdürü²⁰⁹

4- IV Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Bu bildiri askerî komuta zincirinin belirlenmesi ve isimlendirilmesine yöneliktir.

5- V Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Bu bildiri ordudaki birçok subayın sosyal ve sivil işlerde görevlendirilmelerine yöneliktir. Ancak hiç bir şekilde askerî konum olarak kimse General Abdulkerim Kasım rütbesine erişemezdi ve buna da izin verilmezdi.

---

²⁰⁷ Salih, *a.g.e.*, 49-50.

²⁰⁸ Selman, *a.g.m.*, 24-25.

²⁰⁹ Blaç Şerko, *Uargerani Muhammed Hama Bakı*, Çapi Seham, Süleymaniye, 1997, 23-26-27, 29.

6- VI Numaralı Cumhuriyet Bildirisi: Genel askerî birliklerin yetkilerine yöneliktir. Ülkenin genelinde örfî hukukun ilan edilmesi ve bu hukukun devrimin korunması ve hedeflere ulaşılması için kısa bir süreliğine ülke genelinde ilan edilmesi amaçlanmıştır. Bu bildiri çerçevesinde Ahmed Salih Elabdi Genel Askerî Sekreterliği'ne seçilmiştir. Ancak bu hukuk yeni hükümetin gelmesine kadar yürürlükte kalmıştır. Bu örfî hukuk bildirisi de 1935 yılında 18 sayılı kanunla Cemil Metfi tarafından çıkarılmıştır. Yeni hükümet ise Cemal Metfi'nin örf hukuk sistemini tekrardan uygulamaya koymuştur. O dönemde Reşid Ali Geylani hükümetin İçişleri Bakanı'ydı. Bu örfî hukuk kararını halk mahkemesi ve Yüksek Askerî Mahkeme de destekliyordu. Devrimin korunması için devrimin ilk gününden itibaren örfî kanunlar uygulamaya konulmuş ve devrimi bastırmaya çalışanlara karşı bu kanunlar önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki devrimin başarıyla sonuçlanması için ve dışardan yapılması muhtemel herhangi bir müdahaleyi engelleyebilmek ve devrime destek için halk Bağdat sokaklarına dökülmüştür.²¹⁰

3.1.11. Irak Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Bir devrimden sonra eskiye dair yasaları değiştirmek çok doğal bir durumdur. Abdulkerim Kasım da devrimden hemen sonra yeni hükümetin kurulmasına kadar geçici yasalar getirdi. Devrim hükümeti 20 Temmuz 1958'de devlet için geçici yeni bir anayasanın oluşturulması için uzman bir komisyon görevlendirdi. Komisyonunda Demokrat Yurtseverler Partisi üyelerinden Hâkim Huseyin Cemil, hukuk ve yasa konusunda uzman olan Hüseyin Muhittin ve Abdülemir Akli yer alıyordu. Komisyon tarafından hazırlanan yeni yasalar daha sonra bakanlar kuruluna sunulmuş, bakanlar kurulu ise içinde bir kaç eksikliği düzelterek yeni yasaları onaylamıştır. Yürütme kurulu tarafında onaylanan geçici yasalar 27 Temmuz 1958'de uygulamaya konulmuştur. Geçici yasalar bir metin taslağı ve 4 ana başlıktan oluşmuştur.²¹¹

---

²¹⁰ Şerko, *a.g.e.*, 33.

²¹¹ D. Ahemed Osmen Bakir, *Kurdistan Lasardami Aştida*, (Çev. Muhammed Nuri Faqe), Süleymaniye 2000, 33,55.

3.1.12. Geçici Yasalar Metni

Geçici Yasalar Metni'nde şunlara yer verilmiştir: *“Ulusal hareket, halk temsilcileri ve ulusal ordu ülkeye huzur ve refahı getirmek için çalışacaktır. Daha önceki rejim tarafından ellerinden alınan hakları, halka geri iade edeceğiz. Devrik rejim yaptığı yolsuzluklarla halkın çıkarlarını gözardı etmiş, daha çok emperyalist güçlerin çıkarlarına uygun hüküm sürmüştür. Bizler 14 Temmuz 1958 günüyle yeni bir programla ülkeyi yöneteceğiz. Biz devrik rejimin yasalarını iptal edip tamamen halkın çıkarlarına dayalı yeni ve kalıcı bir anayasa çıkarıncaya kadar geçici yasalar ile ülkemizi yöneteceğiz.”*²¹²

Irak Cumhuriyeti Geçici Anayasa Maddeleri ise şunlardır Irak Cumhuriyeti anayasa maddeleri 31 maddeden oluşmaktadır.

1. Madde: Irak Cumhuriyeti, bağımsız ve egemen bir devlettir.
2. Madde: Irak, Arap anavatanının bir parçasıdır.
3. Madde: Irak'ın varlığı, vatandaşlar arasındaki kardeşlik, adalet ve özgürlüklerinin korunmasına bağlıdır. Irak Arap ve Kürtlerin vatanıdır ve her iki halk eşit haklara sahiptir. Bu maddede kürtlerin hakları savunulmuştur.
4. Madde: İslâm, devletin resmi dinidir ve yasamanın temel kaynağıdır.
5. Madde: Bağdat, Irak Cumhuriyeti'nin başkentidir.
6. Madde: Irak bayrağının seçilmesi sadece belirlenmiş yasalar çerçevesinde olur.
7. Madde: Halk iktidarın kaynağıdır. İktidar için halk esastır.
8. Madde: Irak kimliğini yasalar belirler.
9. Madde: Yasalar karşısında bütün vatandaşlar hak ve özgürlükler bağlamında eşittir.
10. Madde: Yasalar çerçevesinde herkes fikir ve düşüncelerini ifade etmede özgürdür.

---

²¹² Zardaitşi, a.g.e., 100, 109.

11. Madde: Yasalar çerçevesinde bireysel özgürlükler ve yerleşim hakkı tanınacaktır. Hiç kimse kimsenin yaşamına müdahale etmeyecektir.²¹³

12. Madde: Ülke sistemini bozmama ve genel ahlak kurallarına aykırı olmama şartıyla her kes inanç hürriyetine sahiptir.

13. Madde: Özel mülkiyet hakları korunmuştur. Yasalar çerçevesinde sosyal haklar güvence altına alınmıştır.

14. Madde: Tarım mülkleri yasalar çerçevesinde belirlenir.

15. Madde: Vergi alımı yasalar çerçevesinde belirlenir ve yasaların belirlenmediği durumlarda gümrük vergisi alınamaz.

16. Madde: Ülke savunması kutsal bir görevdir. Askerî hizmet büyük bir ulusal şereftir ve yasalar çerçevesinde uygulanır.

17. Madde: Cumhuriyete bağlı askerî güçler halkın hizmetindedir ve bu güçlerin görevleri ülke savunmasına öncülük etmek ve ülke topraklarını savunmaktır.

18. Madde: Yalnızca devlet askerî birlik oluşturabilir ve bunun dışında herhangi bir gurup ya da parti askerî birlik oluşturma yetkisine sahip değildir.

19. Madde: Hapishanelerdeki bütün siyasî tutsakların bırakılmasına dair bir maddedir.²¹⁴

20. Madde: Cumhurbaşkanlığı organı Yürütme Meclisi tarafından belirlenir ve bu organ bir başkan ve iki üyeden oluşur.

21. Madde: Yasama organı Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir ve bu da Yürütme Meclisi'nin onayıyla gerçekleşir.

22. Madde: Bakanlar Kurulu ve bütün bakanlar yürütme erkini belirler.

23. Madde: Yasalar çerçevesinde yargıçlar bağımsızdır ve hiç bir güç onlara hükmedemez. Herhengi bir taraf yargıya müdahale edemez.

24. Madde: Mahkeme orturları açıktan yapılır, sadece genel toplum ahlakının gözetilmesi durumunda gizli yapılabilir.

---

²¹³ İsmail Ahmed Smu, *Al Elakat Bin İnan Ua Al Aualiat Almutahaed Amarika Hilal Xdımı Mısdık La 30nisani 1951-19i Abi 1953*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kulia Adab Dhok Üniversitesi, 2002, 45-46-47.

²¹⁴ Smu, *a.g.e.*, 50.

25. Madde: Hüküm ve kararlar halkın çıkarları gözetilerek halk adına çıkartılır ve uygulanır.

26. Madde: Bütün yasalar resmi gazetede yayınlanır, yayınlanmasından sonra yürürlüğe girer. Herhangi bir madde ya da firkanın çelişkili olması durumunda sonraki on gün içerisinde tekrar gazete yayınlanır.

27. Madde: 14 Temmuz 1958 tarihinde bakanların ve başbakanın istekleri, bildirimleri ve kararları bu geçici anayasa çerçevesinde uygulamaya konulmuştur. Yasama erki de anayasa taslağı ve maddelerini sınıflandırır.

28. Madde: 14 Temmuz devriminden önce yürürlükte olan tüm şariat kanunları devrimden sonra da yürürlükte olacaktır. Bu kararların ortadan kaldırılması ve düzenlenmesi sadece geçici anayasanın kararıyla mümkündür.²¹⁵

29. Madde: Bu anayasa resmi gazetede yayımlandığı günden itibaren eksiksiz bir şekilde uygulamaya konulmuştur.

30. Madde: Bu anayasanın bütün bakanlar tarafından uygulanması zorunlu kılınmıştır ve yasaların uygulanması bakanların birincil görevi olarak belirlenmiştir.

31. Madde: Bu anayasa 27 Temmuz 1958 tarihine denk gelen hicri 9 Muharrem 1378 tarihinde Bağdat'ta yürürlüğe konuldu.²¹⁶

3.1.13. Geçici Anayasa Hakkında Görüş

Geçici anayasa maddelerine bakıldığında, anayasada devrim öncülerinin yeni Irak'ın geleceğine dair düşünceleri açıkça görülmektedir. Genel anlamıyla anayasanın değişimi toplumsal dönüşümü de kendisi ile beraber getirdi. Yani anayasa ile özellikle tarım ve ziraat alanında büyük gelişmeler yaşandı. Oransal olarak Irak halkının % 75'i çiftçiydi ve bu oranı tamamen derebey hükümeti kontrol ediyordu. Devrimden önce İngilizlerin desteklediği derebey hükümeti, kendi yasalarıyla çiftçileri köleleştirmişti. Parlamenterlerin çoğu derebeydi ve ülke siyasetinde etkiliydiler. Bütün seçimlerde yaptıkları hile ve sahtekârlıklarla seçiliyorlardı. Darbeden önceki dönemlerde kurulan bütün hükümetlerde aynı yöntem kullanılmaktaydı. Ancak darbeden sonra kurulan yeni

---

²¹⁵ Smu, *a.g.e.*, 60

²¹⁶ Zardaitşi, *a.g.e.*, 160.

hükümet düzenledikleri yeni geçici anayasayla İngiliz destekli derebey hükümetinin yasaları ortadan kaldırılmış ve çiftçiler bu gerici sistemden kurtulmuştur.²¹⁷

Anayasanın üçüncü maddesinde Araplar ve Kuzey Irak halkı eşit uluslar olarak ifadelendirilip ve her iki ulusun hakları, Irak birliği ve bütünlüğü çerçevesinde korunacaktır ibaresi kullanılmıştır. Bu maddenin yürürlüğe girmesi gerekliydi. Özellikle Kürtlerin Irak bütünlüğü çerçevesin de kendi kendilerini yönetme hakkı (Otonomi) verilmeliydi.²¹⁸

Geçici anayasanın birinci ve ikinci maddesinde, Irak Cumhuriyeti, bağımsız ve egemen bir devlettir, Arap anavatanın bir parçasıdır ifadeleri kullanılmıştır. Oysaki devrim öncüleri darbeden önce Mısır ve Suriye'nin kurduğu birliğe katılma propagandasını yapmaktaydılar. Anayasanın bu maddelerine göre, Darbeciler anayasayı hazırlarken ya Mısır ile birleşme projesini o an unutmuşlardır ya da yaptıkları propaganda sadece bu ülkelerden destek alma, dayanışma ve ülkelerini korumak amaçlıydı. Özellikle Abdulselam Arif ve bazı ulusal siyasî partiler Mısır ile birleşmeyi buldukları her platformda ön plana çıkarmış ve dillendirmişlerdir. Abdulselam Arif ve bu ulusal siyasî partiler geçici anayasa taslağı hazırlık aşamasında aktif rol almışlardır. Gerçekten demokratik bir ülke yaratmak için geçici anayasanın alternatifini yaratmak lazım ve alternatifi yaratma süresi 2 yılı aşmaması gerekirdi. Bu amaçla yürütme kurulu ülkede kalıcı bir anayasanın oluşturulması için bir toplantı düzenlemişti. Toplantıda hükümet sisteminin sağlam demokratik temeller üzerinde düzenlenmesini, halkın ve siyasî partilerin şer ve şiddetten uzak, demokratik yöntemlerle siyasî eylemlerini yapmaları, tüm siyasî partilerin ve gazetelerin siyasî özgürlüklerinin kalıcılaştırılması ve demokratik oluşumların sendikalarının kurulması kararlaştırılmıştı.²¹⁹

Eski rejim tarafından uygulanan şeriat kanunları devrimden sonrada değiştirilmeden uygulanıyordu. Devrim hükümeti bu anlamda herhangi bir değişiklik gerçekleştiremedi. Geçici anayasanın 28. Maddesinde Nuri Sait döneminde uygulanan şeriat kararları korunuyor. Bu kararların çoğu özgürlüklere karşı çıkarılmış kararlardı.

---

²¹⁷ Alcburi, *a.g.e.*, 101-102.

²¹⁸ Alcburi, *a.g.e.*, 132-133.

²¹⁹ Fazıl Camal, "Damazrandni Yakamin Cumhuri Iraki Bo Jianeki Asude Ve Kamarani Tauau U Pr Sarbesti Bo Sudi Gşti Gali Trak", *Jin*, MCD, Sali 17-7-1958, Perşembe Günü, 6.

İktidarın elini güçlendirmeye yönelikti. Nuri Sait şeriat kanunlarını kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullanmaktaydı. Örfî ve şeriat kanunları ilk olarak 1935 yılında çıkarılmıştı. Daha sonra Nuri Sait bu kanunları genişleterek hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmıştı. Bu kanun demokratik bir yaşamın inşa edilmesine, geçici anayasanın üçüncü, onuncu ve onbirinci maddelerine karşıydı. Geçici anayasanın kendi içerisinde bu denli çelişkileri barındırmasına rağmen ülkenin tüm siyasî parti temsilcileri ve bakanları tarafından kabul edilip imzalanmıştı. Ancak devrim hükümeti geçici anayasaya alternatif yaratmadı, örfî hükümleri ve askerî mahkemelerle iktidarını sürdürüyordu.²²⁰

Genel anlamıyla denilebilir ki anayasada hak ve özgürlüklerle ilgili maddelerin sadece yer alması çözüm geliştirmez, önemli olan bu maddelerin uygulanmaya konulmasıdır. Hak ve özgürlükler temelinde birilerinin yaptığı bir eylemden dolayı ceza alması, kağıt üzerinde yazılmış uygulanmaya konulmamış maddenin içeriğini boşa çıkarmaktadır. Bu anlamda anayasa maddelerini kontrol edebilecek ve uygulanırlığını gözlemleyebilecek bir mekanizmanın ya da yüksek bir adalet kurulunun oluşması gerekmektedir. Ancak iktidarın yeni anayasaya geçiş sürecinde yasama, yürütme ve yargıya müdahale etmesi, yazdıkları anayasanın sadece kâğıt üzerinde geçerliliğinin olduğunun göstergesiydi. Dolayısıyla önceki rejimden çok farklı değildi. Yapılan bütün seçimlerde hileye başvurmaktaydılar. Meclisi hile ve zor kullanarak kendi denetimleri altına almışlardı. Anayasa maddeleri çerçevesinde hareket etmeyerek, anayasayı anlamsızlaştırmışlardı. Eğer kraliyet rejimi bu anayasa maddeleri çerçevesinde hükmetseydi hiçbir zaman 14 Temmuz 1958 başkaldırısı yaşanmazdı ve sorunların çözümünde anayasal temelde yaklaşılsaydı iktidarları sorunsuz bir şekilde bu güne kadar devam edecekti.²²¹

---

²²⁰ Camal, *a.g.m.*, 7.

²²¹ Camal, *a.g.m.*, 8.

3.1.14.Devrim Hükümeti ve Otoriterleşme Girişimi

Devrim hükümeti kendini kalıcılaştırmak ve dışardan gelebilecek herhangi bir saldırı ya da müdahale için özellikle devletin güvenlik kurumlarında köklü bir değişime gitmiştir. Polis, ordu ve istihbarat kurumu devrimden önce emperyalist güçlerin denetimindeydi. Devrim hükümeti özellikle bu kurumlara müdahalede bulunmuştu. Hükümet bu alanlara dair birkaç yeni karar ve cumhuriyet bildirisi yayınlamıştı. Fakat bu köklü değişim girişimi başarıyla sonuçlanamadı, sadece bazı kurumlarda yapılan değişikliklerle sınırlı kaldı. Ancak Daplosin Kurumu (derin devlete bağlı kurum) devrimden önce de vardı ve devrimden sonra da müdahale edilmeden olduğu gibi duruyordu. Kurumun devrimden sonraki rolü devrime karşı olanları susturmaktı. 8 Şubat 1963 darbesinde Abdulkerim Kasım'ın katledilmesiye iktidarına son verilmişti.²²²

Devrimin ilk gününde cumhuriyet kararları adı altında yayınlanan kararlar aşağıdaki gibidir:

Birinci Karar: 15 Temmuz 1955'te Haşimi hanedanlığını ortadan kaldırma ve reddetme kararı, cumhuriyet sistemi için önemli bir adımdı.

İkinci Karar:19 Temmuz 1958'de kral ve ailesinin mal ve mülklerine el konulmasına dair çıkarılmıştı.

Üçüncü Karar: 1958 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında 112 polis ve yüksek rütbeli subayın atamalarını esas alan bir karardır. Bu atamalar devletin sivil kurumlarına yapılmıştır.

Dördüncü Karar: Emniyet birimlerinden 45 kişinin görevden alınmasına yönelikti. Bunlar Emniyet Genel Müdürü Behce Atiye'ye bağlı birimlerde çalışmaktaydılar. Emniyet içerisinde karışıklık ve fesatlık yapmakla suçlanıyorlardı.

Beşinci Karar: Halk savunma kanunlarının çıkarılmasına yönelik bir karardır. 9 Ağustos 1958'de çok sayıda kişinin katılımıyla General Şakir Ali Savunma Genel

---

²²² Piramerdi Şaahiir, "Xo Kuştın U Dardeki Grani Komalayati Jyani Xalki Sardami Panjakan", MCCLXIII, Sal 1-9-1955, Perşembe Günü, 31.

Başkanı seçildi. Bu kuruma kuruluşunun İlk günün de 10 bin, ilk hafta da 30 bin silahlı kişi üye oldu.²²³

Altıncı Karar: 14 Ağustos 1958'de devlet kurumlarını kral rejimi dönemi çalışanlarından temizlemeye dair yeni kanun çıkarılmasına dönük bir karardır. Çıkarılan bu yasa ile krallık döneminde devlet kurumlarında yolsuzluk yapanlardan sadece 100 kişi işten çıkarıldı. Devrim hükümeti devlet kurumlarında tam anlamıyla bir değişim gerçekleştiremedi. Değişimler kısmi derecede oldu. Birçok hükümet kurumunda değişiklik yapılmadan eskisi gibi kaldı. Halk bu durumdan rahatsızdı. Yeni hükümetin bu tutumu halkı kendisinden uzaklaştırmıştı.²²⁴

Yedinci Karar: Askerî bir mahkemenin kurulmasına yönelik çıkarılan bir karardır. Eski rejime yakınlığıyla bilinen ve darbeye karşı kişilerin yargılanması için kurulmuştur. Bu kararla kurulan askerî mahkemenin görevleri de belirlenmiştir. Mahkeme; genel çıkarları göz önünde bulundurmadan ülke siyasetinde karışıklık yaratan, Arap ülkelerine karşı güç kullanan, hükümete sorulmadan diğer Arap ülkelerinin içişlerine karışan, mültecilere saldıran, uluslararası toplantılarda liderlerin karakterine saldıran, ülke güvenliğini tehdit eden, yasaları kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda kullanan, seçimlerde hile yapan, halkı hükümete karşı kışkırtacak girişimlerde bulunan, diğer halklara saldıran, halkın birlik ve bütünlüğünü bozan ve devlet gelirlerini boşa harcayan kişi, grup ve güçleri yargılama yetkisine sahiptir.²²⁵

Ayrıca çıkarılan bu yasaya göre her kimse ülkenin barış ve huzurunun bozulmasına sebep olursa, müebbet hapis ya da idam cezası verilerek en ağır şekilde cezalandırılacaktır. Bu yasa ile beraber silahlı güçler başkanının yetki alanı da genişlemiş oldu.²²⁶

16 Ağustos 1958'de 30 yüksek rütbeli subay, bakanlar kurulunda 71 yetkili ve bazı bakanlar eski rejim döneminde yaptıkları suçlardan dolayı yargılanmak üzere

---

²²³ Şaahiir, *a.g.m.*, 32-33.

²²⁴ Camal, *a.g.m.*, 10

²²⁵ Şaahiir, *a.g.m.*, 33.

²²⁶ Kawa Asi Hüsayin, *Tüjınwayak Sabarat Ba Ruxani Rejemi Paşayati U Sarhaldani Rjemi Komari Lasar Dasti Abdul Karim Kasım Tüjınauayak Peşkaş Kraua Ba Başı Zanst Komalayatikani Klejiparuardai Bnrati Zankoi Garmian Uak Başek La Pedawisteakani Badast Henani Plai Bakalorios La Zansi Komalayatika*, Garmian, 2019, 10-11, 13.

tutuklandılar. Aynı yılın 19 Ağustos’unda mahkeme karşısına çıktılar. Yargılama eski temsilciler meclisinin binasında herkese açık bir şekilde yürütülüyordu. Halk mahkemeyi radyo ve televizyon kanallarında canlı izliyordu.²²⁷

Sekizinci Karar: Eski rejim tarafından tutuklanarak yargılanan siyasî tutsakların bırakılmasını esas alan bir karardır. Adalet Bakanlığı 24 Temmuz 1958’de, eski rejim tarafından tutuklanan tüm siyasî tutsakları serbest bırakmak amacıyla dosyalarının kapandığına dair karar verdi. Bu kararlar Komünist Parti üyesi 220 kişi uzun bir süre cezaevinde kaldıktan sonra serbest bırakılmıştı. Cezaevi yetkilileri eski rejim döneminde siyasî tutukluların çeşitli psikolojik ve fiziksel işkencelerden geçtiklerini söylemişlerdir.

Dokuzuncu Karar: Bu karar genel af yasaasının çıkarılmasına yöneliktir. 4 Eylül 1958’de 1939 ve 14 Temmuz 1958 yılları arasını kapsayan bir genel af çıkartıldı.²²⁸

3.1.15. Tarım Reformuna Yönelik Çıkarılan Yasalar

30 Eylül 1938’de tarım düzenlenmesine yönelik çıkarılan yasalar, bir devrim mahiyetindeydi. Irak nüfusunun 3/4’ü tarımla uğraşmaktadır. Devrimden en çok faydalanan çiftçiler oldu. Eski rejim döneminde çiftçilerin bütün hakları ellerinden alındığı gibi derebeyler tarafından köle muamelesi görmekteydiler. Bunların bütün mal ve mülklerine el konulmuş kral için çalıştırılmıştır. Bununla beraber elektrik, yemek, temiz içme suyu gibi yaşamsal ihtiyaçları karşılanamıyordu. Sağlık, okul ve kültür alanlarından mahrum bırakılmışlardı.²²⁹

Ayrıca derebeylerin çiftçilere uyguladığı vergi sistemi işlerini daha da zorlaştırmış, bu sistem ile çiftçiye borçlandırarak kendilerine bağlı hale getirmişlerdir. Kral rejimi yasalarında çiftçi, derebeye bağlıdır ve ona hizmet eder hiçbir şekilde derebeyin onlar için çizdiği sınırların dışına çıkamazdı. Çiftler ise bu yasa çerçevesinde vergilerini ödeyerek derebeylere zorunlu hizmet etmekteydiler. Bu şartlar altında karın

---

²²⁷ Hüsayin, *a.g.e.*, 14-15.

²²⁸ Şaahiir, *a.g.m.*, 36.

²²⁹ Şaahiir, *a.g.m.*, 36-37.

tokluğuna çalışıyorlardı. Gelirlerinin büyük çoğunluğu derebeylere gitmekteydi, geri kalan gelire sonraki ekin dönemini bekliyorlardı.²³⁰

Devrim hükümeti çıkardığı yasalarla derebeylerin kontrolündeki bütün arazilere el koymuş ve ülkedeki tarım arazilerinin sınırlarını belirlemişti. Yeni hükümet, derebeyden aldıkları 1000 dönümlük sulak ve 2000 dönümlük yağmurla beslenen arazileri yoksul ve fakir bırakılan çiftçiler arasında paylaşmıştı.²³¹

Hükümet tarafından tarımla ilgili çıkarılan kanunlar çiftçilere destek ve tarıma teşvik anlamında kolaylıklar sağlıyordu. Bu kanun çerçevesinde her çiftçi 20 yıllığına tarla sahibi olabiliyordu. Hükümet el koyduğu derebey arazilerinden sulak arazileri 30 dönüme kadar, yağmurdan beslenen arazileri de 60 ile 120 dönümlük kısımlar şeklinde çiftçilere kiralayabiliyordu. Hükümet derebeylerin çiftçiye verdiği zarardan ötürü bu kolaylığı sağlayarak çiftçiyi güçlendirmek istemekteydi. Tarım kanunu çerçevesinde çiftçiye verilecek arazilerin fiyatı derebey dönemindeki fiyatlardı. Çiftçi aldığı arazinin parasını 20 yılda ödeyecekti. Faiz sadece % 3 oranındaydı. Hükümet çiftçinin ürettiği mahsülü piyasadaki fiyatından % 20 fazla vererek satın alacaktı ve böylelikle çiftçinin kazancına kazanç katmayı hedeflemekteydi.²³²

Çıkarılan kanunun 2. Bendi de ziraat dernekleri ve yardımlaşma kurumlarının bu alandaki çalışmalarına yöneliktir. 2. Bend'te çiftçilerin üretime teşviki, ziraat ürünlerinde çeşitliliğin artması için toprağın beslenmesi ve toprağı daha verimli hale getirmek için topraktaki hastalıkları önlemek ve gübre temini gibi konuları esas almaktadır. 3. Bend arazi sahibi ve kiracı (çiftçi) arasında yapılacak arazi sözleşmesini konu almıştır. Sözleşme her iki tarafı da mağdur etmeyecek şekilde kanun çerçevesinde hazırlanmış ve 3 yıldan aşağı olmayacaktır. Çiftçiler hiçbir şekilde kanun dışında hareket etmeyecek ve ürünlerde yıllık hiseleri de % 55-60 oranında belirlenecekti.²³³

Yasanın 4. Bendi ise tarıma elverişli arazi kiralalarının düzenlenmesine yöneliktir. Bu bendde tarımın yapıldığı tüm bölgelerde kiralamanın alt ve üst sınırı

---

²³⁰ Ahmed Ahmed, "Hatab Alzahim Abdul Karım Kasım", *Habet Alnzali*, M, 16-8-1960, Cuma Günü, 8-9.

²³¹ Alnzali, *a.g.m.*, 9.

²³² Hüsayin, *a.g.e.*, 19-20.

²³³ Abdul Rahman Albayati, *Saa'id Alkazazi Dura Fi Siyasia Irak Hatı Alam 1959*, Altatih Aval, 2001, 99.

belirlenmektedir. Kanuna göre kira düzenlemesini Ziraat Bakanlığı'na bağlı bir komisyonun gözetimi altında yapılması şart koşulmuş ve komisyonun belirlediği yıllık kira bakana sunulduktan sonra yürürlüğe girmekteydi. Ayrıca tarımın gelişmesine dair çıkarılan kanunda, 1933 yılında çiftçilerin hak ve görevlerine yönelik olan yasanın ortadan kaldırılması istenmiştir.²³⁴

Tarım alanında yapılan bu değişimler ve çıkarılan yasanın yürürlüğe girme süresi beş yıl olarak belirlendi. 30 Eylül 1958'de Abdulkerim Kasım yeni çıkarılan yasanın yürürlükte belirtilen sürede uygulamaya konulacağını ilan etmiş ve yasanın toplumsal alanda da yeni gelişmeleri kendisiyle beraber getirebileceğini söylemiştir. Kasım, küçük ve sınırlı mülk sahipleri her ne kadar bu kanundan yararlanmasa da büyük mülk sahipleriyle eşittir, onların zarar ve ziyanları karşılanacağı ifadelerini kullanarak Irak'ta emperyalistler ve kral rejimi tarafından desteklenen derebey rejimine son vermiştir.²³⁵

3.1.16. Tarım Reformuna Yönelik Çıkarılan Kanuna Dair Bir Değerlendirme

Kanunun genel çerçevesine bakıldığında tarım ve ziraat alanında bir devrim gerçekleştiği aşikârdır. Bu yasa Irak'ta bütün siyasî çevreler, siyasî partiler, Yurtseverler Birliği Cephesi ve Özgürlük Subaylar Yüksek Komisyonu tarafından imzalanmıştı. Devrim niteliğindeki bu yasa toplumun tüm kesimlerini etkilemiş ve yeni sürecin başlamasına sebep olmuştur. Irak halkı bu yasa ile derebey sisteminden kurtularak yeni bir döneme üretimle girmişti.²³⁶

Tüm bu gelişmelere rağmen çıkarılan kanunun olumsuz ve eksik kaldığı yönler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır;

- 1- Çiftçiler için belirtilen 1000 dönüm sulak tarım arazisi ve 2000 dönüm yağmurdan beslenen arazi büyük bir alandır. Gerekli olan bu belirtilenin yarısıdır.

---

²³⁴ Ahmed, *a.g.m.*, 9.

²³⁵ Hüsayin, *a.g.e.*, 25.

²³⁶ Albayati, *a.g.e.*, 103.

- 2- Yasanın yürürlüğe koyulma süresi 5 yıl olarak belirlenmiş ancak bu çok uzun bir süredir. Bu zaman aralığında derebeyler ülke ekonomisini daha kötü etkileyerek kendi iktidarlarını sürdürebilir. Bu nedenle yasanın yürürlüğe girme süresi 2 yılı geçmemesi gerekmektedir.
- 3- Çiftçilerin derebey döneminde çektikleri karşılığında yeni yasanın dayattıkları onların yükünü daha da ağırlaştırmıştır. O süreçte hiçbir şeyleri yoktu. Zarar ve ziyanlarının karşılığı 10 bin dönümden aşağı olmamalıydı.²³⁷
- 4- Tarım ürünlerinin gelişimine yönelik yasa çıkarılması gerekliydi. Kanunun ziraat projeleri dışında sulama projelerini, ürünlerin korunması, sulamanın eşit bir şekilde yapılıp yapılmadığının kontrolünü de kapsaması gerekirdi. Ayrıca derebeylerin tarım projelerin dâhil olmalarına engel olunmalı ve projelerin hayata geçirilmesine engel olanların cezalandırılması gerekmektedir. Bu sorunlar hep devam etti. Bu anlamda çıkarılan yasa hep tartışma konusu olmuştu. Üretim konusunda derin sorunlar ortaya çıkmış ve birçok proje hayata geçirilmemişti.²³⁸

Yasanın yürürlüğe girmesi için verilen beş yıllık süre, çok sayıda sorunu beraberinde getirmişti. Gruplar arasında derin çelişkiler boy vermiş ve çiftçiler arasındaki sorunlardan ötürü ilişkiler de zayıflamıştı. İlişkilerin bu duruma gelmesi derebey iktidarını daha da güçlendiriyordu. Bu da çıkarılan yasanın uygulanmasına en büyük engeldi. Ayrıca idarî kurum eski rejimin kalıntısıydı. Program ve projelerin uygulanmasında ziraat yüksek komiyonunun önünde engeller çıkarmaktaydı.²³⁹

3.1.17. Irak Cumhuriyeti Hükümeti (Abdulkerim Kasım Hükümeti)

Tarafından Sivillere Yönelik Çıkarılan Kanunlar

Tarım ve ziraate yönelik çıkarılan kanunlardan sonra devrim hükümeti tarafından siviller için de yeni kanunlar çıkarıldı. Bu durum birey yaşamı için toplumsal bir devrim niteliğindediydi. Bu alanda çıkarılan yasa kadının toplum içerisindeki hak ve özgürlüklerini esas alıyordu. Yasada özellikle kadın ve erkeğin genel haklar konusunda

---

²³⁷Albayati, *a.g.e.*, 105.

²³⁸Karim Ahmed, “ İle İntizar Sidet Alhakım Al Askerî Vel Am”, *Sut Akred*, MCCCXL, 1.9.1960 Perşembe Günü, 23-24.

²³⁹Ahmed, *a.g.m.*, 25

eşit olduğunu, evlilik ve boşanma durumlarında da erkekle aynı haklara sahip olduğu ifadesi kullanılmaktadır. Ayrıca ağır hastalık durumları dışında iki eşlilik yasaklanmıştır. Bu durum halk arasında tartışma konusu olmuştur. Özellikle toplumun entelektüel aydın kesimi yasayı desteklerken dinci ve gerici kesim ise yasaya karşı tutum sergilemiştir. Bu sebeple 8 Şubat 1963 darbesinde bu yasanın bazı bölümleri değiştirilmiştir.²⁴⁰

3.1.18. Devrim Hükümetinin Toplumsal ve Ekonomik Alanda Yaptığı Çalışmalar

Devrim hükümetinin toplumsal ve ekonomik alanda yaptığı işler aşağıdaki maddelerde sıralanmıştır;

1-) Kraliyet rejiminin halka uyguladığı vergiler ya kaldırılmış ya da hafifletilmiştir.

2-) Ev ve iş yeri kiralarının azaltılması sağlanmıştır

3-) Memur ve İşçi maaşlarına zam yapılmıştır. Gıdadan taksi ücretlerine kadar tüm piyasa fiyatları düzenlenmiştir.

4-) Ev, işyeri veya yatırım projelerini gerçekleştirmek şartıyla memurlara ve işçilere binlerce dönüm arazi dağıtılmış ve borç para verilmiştir. Irak Hükümeti ev yapanlara ve yeni evlenenlere günümüzde de borç vermeye devam etmektedir.²⁴¹

5-) Derebeylik sisteminin köleleştirmesinden kaçan yoksul çiftçilerin, Bağdat çevresinde çamurdan ve kilden yaptıkları evler yıkılıp kaldırılmıştır. Bunun yerine hükümet bu topluluğun yaşaması için iki farklı yerleşim biriminde (Şoreş, Şule) konutlar inşa etmiştir. Ayrıca Azadi isimli yerleşim bölgesini genişletip bu vatandaşlara binlerce ev dağıtılmıştır.

6-) Kimsesizlerin, yetimlerin ve sahipsiz çocukların savaştan ve şiddetten uzak kendilerini güvende hissedebilecekleri, eğitim, barınma gibi ihtiyaçlarının en iyi şekilde giderildiği bakım evleri ve yetimhaneler açılmıştır.

---

²⁴⁰ Mahmuud Çurala Alkahili, *14i Tammui Al Surt Ve Anhıraf(1958-1963)*, Tabhi Yakam, Bağdat, 2013, 18-19.

²⁴¹ Alkahili, *a.g.e.*, 25.

7-) İşçilerin çalışma saatleri düşürüldü. Önceden gün doğumundan gün batımına kadar çalışılıyordu.

8-) Emlak yatırımları yerine, ulusal sermayenin güçlendirilmesi için sanayi projelerine destek verilip yatırım yapıldı.

9-) İşçilerin güvence altına alındığı, 1956 yılında düzenlenen kanun, devrimle birlikte uygulamaya geçirildi.²⁴²

10-) Eski rejim kendine yakın sermayedarları kolluyordu. Tekelleşme ve stokçuluk yapıyordu. Artık yeni iş adamları ve ulusal yatırımcılara ithalat ve ihracat yapma fırsatı tanındı ve gümrüklerde düzenlemeler yapıldı.

11-) Yabancı yatırımcılara karşı ulusal sanayi yatırımcıları desteklenmiştir. Ulusal hammadde kullanımı teşvik edilmiştir.

12-) Büyük iş adamlarının sermayelerinin yurt içinde tutulabilmesi için belirli kısıtlamalar getirildi.

13-) Buğday, Hurma vb. tarım ürünlerinin ihracatı arttırıldı.

14-) Yeni tarım vergisi kanunu düzenlendi. Eski rejimde derebeyler elde ettikleri hasattan vergi vermiyolardı. Bu devrim hükümetine uygun bir durum değildi.

15-) Ağır cezalarda indirim yapıldı, işkence ve şiddet azaltıldı. Hapishane yönetiminin yetkileri azaltıldı.²⁴³

16-) Hayat kadınları için yaşam merkezleri oluşturuldu, yeni bir hayat kurmaları sağlandı. Hayat kadınlarına karşı işlenen suçlarla ilgili yeni kanunlar çıkarıldı.

17-) Bilim, teknoloji, çevre ve sağlık alanlarında geliştirmeler yapıldı. Ayrıca Endüstriyel projeler ve yatırımlar da geliştirildi.

18-) Bağdat Üniversitesi kuruldu. Şehir dışından gelen öğrenciler için birçok yurt binası yaptırıldı. Öğrencilerin akademik anlamda gelişmeleri için her alanda fırsatlar tanındı, öğrencilere burslar verildi.

19-) Okuma yazma bilmeyenler için tüm yerleşim birimlerinde okullar ve kurslar açıldı.²⁴⁴

---

²⁴² Abdulrazak Alhusayni, *Alkaşa Alti Zhur Albhir Fi Intifaza Tısrini Alsani 1952* , 240.

²⁴³ Alkahili, *a.g.e.*, 34.

Tüm bunlar bir aylık süre içerisinde gerçekleşen devrimin kazanımlarıdır. Bu kazanımların çoğu kâğıt üzerinde yazılmakla sınırlı kalmadı uygulamaya konuldu. Devrimle birlikte halkın bütün yaşam koşulları değişmişti. Gerçekleşen devrim Irak tarihinin en önemli dönemini kapsamaktadır. Cumhuriyet rejiminin iç sorunların yanında çözülmesi gereken siyasî ve ekonomik anlamda dış politika sorunları da vardı. Bu önemli sorunların başında Bağdat Paktı'ndan (1955) çekilme durumu ve 1961 yılında 80 sayılı kararın çıkarılması vardı. 80 sayılı karar, petrolün ülke sınırları dışında pazarlamasına yönelikti. Bu anlamda Irak ile Sovyetler Birliği arasında ekonomi antlaşması imzalanmıştı. Bunların dışın cumhuriyet rejimi uluslararası birçok çalışma yürütmüştü.²⁴⁵

---

²⁴⁴ Kemal Nuri Maaruf, *Meüyi Şorşakani Şeh Mahmud La Balganama Nheniakanida*, I, Süleymaniye, 2016, 145-146.

²⁴⁵ Maaruf, *a.g.e.*, 151-152.

TARTIŞMA

1954-1958 yılları arasında Irak'taki siyasî faaliyetlerin ele alındığı tez çalışmasında dönemik siyasî, ekonomik ve sosyal olayları ele alınmıştır. Bu konular tarihi olaylara kaynaklık etmesi ve dönemin olaylarının detaylıca ele alınması bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmada siyasî partiler ve Abdulkerim Kasım başkanlığındaki Özgürlükçü Subaylar Hareketi tarafından krallık rejimine son verilmesi ve 14 Temmuz 1958 devrimin ortaya çıkmasını konu almaktadır. Kral ailesinin devrimciler tarafından öldürülmesi, Irak Cumhuriyetinin kuruluşu ve yeni anayasanın önemli maddelerine yer vermektedir.14 Temmuz 1958 devrimi, Irak tarihinde unutulmayan bir dönemi kapsamaktadır.

Araştırmam orijinal kaynaklar, tarihsel belgeler, röportajlar ve konu ile ilintili farklı düşünceleri esas almıştır. Ayrıca son dönemlerde modern Irak tarihiyle ilgili yazılmış ve birçok bilimsel araştırmaya kaynak olmuş hikâye, anı ve diğer araştırma eserlerden yararlandım. Araştırmamda Irak tarihinin 1954-1958 yılları arasında yapılan seçimler, olaylar, iktidarlara karşı gerçekleşen ayaklanmalar, siyasî parti faaliyetleri, protesto gösterileri ve 1958 yılında kral rejiminin yıkılmasına kadarki süreç geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Araştırmama işlediğim bu dönem modern Irak tarihinin en önemli dönemlerinden biridir.

Kuşkusuz her tarihsel dönemin kendine has özellikleri ve önemi vardır. 1954-1958 yılları arasındaki dönemi diğer dönemlerden ayıran, siyasî faaliyetlerin ve halk tepkilerinin zirveye çıktığı ve 37 yıllık monarşinin yıkıldığı bir dönemdir. Araştırma konusu Araplar olduğundan dolayı kaynakların geneli Arapça yazılmıştı. Tezin dili ise Türkçe olmak zorundaydı. Ana dilim ve eğitim aldığım dil Kürtçeydi. Bu sorunlara rağmen büyük bir uğraş ve titizlikle bilimsel yöntemlerle araştırmamı tarafsız, doğru ve zengin kaynaklardan yararlanarak sonuca getirdim. Ayrıca araştırmamda, Irak tarihinin bu dönemine dair yapılan farklı analiz ve yorumlar karşılaştırılarak olayların bilinmeyen tarafları da açıklığa kavuşturulmuştur.

Araştırmanın önemi ise Irak'ın kuruluşu sürecinde yani 87 yıl önce Irak halkı devletin kuruluş sürecini uygun görmemiş, devletin kurum ve kuruluşlarında yer almamıştır. O dönemden günümüze kadar halk bu tutumunu sürdürmüştür. Irak halkı özellikle Krallık döneminin sonlandırılması ve sonrasında haklarını elde etmek, bağımsız yasalar ve parlamento seçimlerinin özgürce yapılması, toplumsal ve siyasal istikrarın sağlanması için mücadeleye devam etmiştir. Bu dönemi 1950'lerden ayıran etken ise siyasî partiler ve yurtsever şahsiyetlerin ortak hareket etmeleridir. Bu işbirliği gelişerek 1956 yılında "Ulusal Birlik Cephesi"nin kurulmasına vesile olmuş ve cephe 14 Temmuz 1958 devriminin temelini oluşturmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tez boyunca temel olarak modern Irak tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan 1954-1958 yılları arasındaki tarihsel süreç ele alınmıştır. Buna göre manda sistemi ve 37 yıllık bir hanedanlık yıkılmış, Cumhuriyet rejimiyle yeni bir döneme girilmiştir. Hükümetlerin batıcı tutumları, halkın tepki ve şikâyetleri, siyasî partilerin tek bir cephede toplanmaları, ordu içinde yükselen muhalif ses ve Pan-Arabizm darbeyi kaçınılmaz hale getirmiştir. Aslında bu tarihlerin öncesinde de iki defa darbe girişiminde bulunulmuştur. Ancak bu darbelerde amaç monarşiyi ortadan kaldırmak değil hükümetleri değiştirmektir. Bu yüzden 1954-1958 yılları arasındaki dönem Irak tarihinde iz bırakmış bir dönemdir. Krallık rejiminin yıkılmasıyla yeni Irak'ın Batı'dan kendini yavaş yavaş izole ettiğini ve SSCB'nin etkisine girmesini görmekteyiz.

Irak'ta kurulan resmi partiler, her ne kadar ülkenin içinde bulunduğu durumu düzeltmek amaçlı kurulmuşsa da başarılı olamamışlardır. İngilizlerin çıkarlarına göre hareket etmek zorunda kalmışlardır. Bazı bürokratların 1954 yılında yapılan seçimlerde kendileri ve partilerinin iktidar olabilmesi için halka her türlü baskı ve şiddeti uygulaması ve seçimleri usulsüzlük yaparak ve baskılar sonucunda kazanmaları bunun doğal bir sonucu oldu. İngiltere gibi güçlerin desteğine dayanan bu bürokratlar böylece iktidara geldiğinde toplumsal hareketlerin önü alınamadı. Bunun sonucunda Sait hükümetine karşı gizli örgütlenen birçok siyasî parti, örgüt ve halk ayaklanarak yönetime dâhil olmak istemişlerdir. Böylece 14 Temmuz devriminin önü açılmış oldu. Halkın her defasında İngiliz işgalciliğine ve Nuri Sait hükümetine tepki göstermesi ve bunlara karşı ayaklanması, siyasî partiler için bir güçtü ve işlerini kolaylaştırdı. Öte yandan, Irak halkı 1956 yılında Mısır işgaline karşı ayaklanınca, Lübnan da Kamil Şamun hükümetine karşı devrim hareketini desteklemiştir. Bununla beraber Irak halkı ve muhalif partiler Suriye ve Mısır birliği projesini destekliyordu. Bu birlik sömürgeci güçlerin bölgedeki çıkarlarına ve Irak hükümetine karşı bir darbe niteliğinde olmuştur. Irak ve Ürdün'de hüküm süren Haşimi hanedanlığı ve İsrail için büyük bir tehlikeydi. Tüm bunlar Irak halkının ulusalcı ve yurtsever Araplardan olduğunun belgesidir. Irak

halkı, Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan halklarında onlarla aynı etnik kökenden olduğunun bilinciyle desteklerini sundular. Aynı şekilde 1958 devriminde bu halklar da Irak halkına ve devrimcilerine destek verdiler. Bundan da anlaşılacağı gibi Irak'ın bu tarihsel sürecinde gerçekleşen olaylar sadece iç sebeplerden dolayı olmadığını dış etkenlerin de içeride gerçekleşen devrim ayaklanmaları ve siyasî faaliyetlere etki ettiğini gösteriyor.

Tüm bu ve buna benzer siyasî gelişmeler şunu gösteriyor: her ne kadar Irak bahsedilen dönemde demokrasiye geçiş denemesi yapsa da Batılı devletlerin güdümünden kurtulamamış ve aynı zamanda bölgesel koşulların da etkisiyle (Arap Birliği Projesi ya da Pan-Arabizm gibi) bu geçiş denemesi büyük oranda sekteye uğramıştır. Her ne kadar toplumsal ayaklanmalar modern ulus-devletlerin bünyesinde gerçekleşiyormuş gibi görünse de Irak'taki ayaklanmaların temeli darbeye meşruiyet sağlamak isteyen bürokratların ve elitlerin bu ayaklanmaları belli oranda kendilerine dayanak olarak görmelerine dayanıyor. Dolayısıyla halk nezdinde geçerliliği ve herhangi olumlu sonucu olmayan bir rejim değişikliğiyle karşı karşıyayız diyebiliriz.

Görüldüğü gibi 1954-1958 yılları kral rejiminin hüküm sürdüğü en kaotik yıllardır. Irak tarihinde Siyasî faaliyetlerin ve halk ayaklanmalarının yoğunluk kazandığı önemli bir dönemdir. Bu süreçte siyasî partiler ve örgütler arasında önemli dayanışma ve birleşmeler gerçekleşmiştir. Bu dönemde kurulan Yurtseverler Birliği Cephesi ve Özgür Subaylar Hareketi rejime karşı birlikte hareket etme kararı almıştır. Verilen bu kararlar sonucunda 14 Temmuz 1958 yılında ulusalcı General Abdulkerim Kasım başkanlığında kral rejimi yıkılmış, cumhuriyet ilan edilmiş ve devrim gerçekleşmişti. Cumhuriyet rejimi yaptığı reformlarla vatandaşın yaşam kalitesini yükseltmiş, toplumsal refahı sağlayarak İngiliz işgalciliğine son vermişti.

Araştırmadan da anlaşılacağı gibi Irak, tarihi boyunca iktidar savaşları merkezi haline gelmiştir. Liderler iktidar için birbirine karşı devamlı savaşmışlardır. Bu anlamda İngiltereli (Miss Bell) şu yorumu yapmıştır: Iraklı siyasî yöneticilerin hatalarından biri de, aralarına çelişki girdiğinde birbirine karşı savaş ilan ederler bize karşı değil.

KAYNAKÇA

Abas, C.A.(1999). *Entifazal Irak 1956*, Mtbah Dawria Wasaiqai Bağdad Yayınları, Bağdad.

Abdulla, A. (1973). "Mukauamet Cebhe Vatenia Almauhid", *Alsakafe*, XLVI, Bağdad.

Abdulla, F.A. (1986)."Al Vakif Al Resmi Ve Al Şahbi Al Iraki Mn Tur Ahdas Alsiasya Fi Mıır 1952-1956", *Kilia Adab Camiha Besra*, Besra.

Abdulla, S.A. (2009). *Hizbi Sosyali Iraki*, Yayınlanımış yüksek Lisans Tezi, Sülaymanyane, Zankoi Sülaymani Üniversitesi, Sülaymaniye.

Abdurahman, D.M. (2008). *İsmail Aki Şawisi La (1894-1976)*, Wazarati Roşanbiri hauler Yayınları, Erbil.

Abib, S. (1976)." Antifaze Teşrin Temrin Nezali Mihid Lsura 14i Tammuzi", *Al Fikir Cedid*, CCXVIII, 27-6.

Abubekir, A.Ö. (1997)."Tesrihat Alkulunil (Mirlai) Auzade Mir Paşa Kabail Kırdıya, *Habet*, DCCCXXXIV, 25-7.

Abul Rahman, M.A. (2002)." Al Badi Al Haka Al Kaumia Al Kurdia Al Tahrir Fi Al Kurdustan Al Cnubiya (Irak)14i Tammzi 1958-8i Şubatt 1963", *Kilia Adab Camiha Salahadin*, Erbil .

Afak Arabia, VI, 1984.

Afak Arabia, VIII, Alhadia Aşre ab 1946.

Afak Arabia, VIII, Hızairan 1987.

Ahmed, A. (1960). "Hatab Alzahim Abdul Karım Kasım", *Habet Alnzalıcırıde Yaumia Siyasya*, 16-8 Cuma Günü. Alhusayni, A.(1984). "Alkaşa Alti Zhr Albhir Fi Intifaza Tışrini Alsani 1952", *Afak Arabia*, VI.

Ahmed, İ.H.(1982). *Teteur Al Tahlim Al Vatani Fi Irak (1896-1921)*,Yayınlanımış Doktora Tezi, Tabih Aval, Camiha Basra1982.

Ahmed, K.M. (2006). *Birauarikanım*, (Çev: Celal Dabağ), Rahand Sülayman Yayınları, Sülaymaniye Tammuz.

Ahzam, X. (1979). *Vali Ve Bia Kanun Vatania Fi Irak 1948*,Yayınlanımış yüksek Lisans Tezi, Bağdat Üniversitesi, Bağdat.

Aidar, C. (1991). *Çand Laparaeak La Birawariakanm1946-1966, Bnkai Sara Yayınları*, Stockholm.

Aiderî, S. (1992). "límhat mn altarih", *Atihad*, XXIV, 17Nisan.

Aideri, S.(1993). "Mıctarat Mn Zıkrayat Alhka(10)" *Atihad*, XIV, Sına Avel 30 Kanun Alsani.

Aideri, S. (1993). "LIMHAT MN ALTARIH", *Atihad*, VIII,Sına Avel 19i Kanun Avel.

Ajnebia, R. (1971). "usba kanun mehreka zafere ve zafha hafla bılıtcerib", *Alsafce Cedit*, XXI, Kanun Alsani .

Aki Şausi, D.İ.(1999)."Barudoxi Aburi La Kurdstani Irak", *Sentari Brayati*, XI, ayar.

Al fıkır Cedit, MMXVIII, 27-6-1976.

Albayati, A.R.(2001). *Saaaid Alkazazi Dura Fi Siyasia Irak Hatı Alam 1959*, Altabih Aval, Muasasa Erbia Lıldırise Ve Nışır Beirut Yayınları.

Albayati, D.M.(2006). *Nuri Saaaid Paşa, Almarazun Aşadu Uatania İle İnti Atağıd Bil An Siyasîati İle Aufr Hza Wal Ahsın Lıluasıl İle Ğaya Alti Nnşadaha Camian Fe Lisa Bid Ahad An Yaadl Maauc Akser Mn Zalıka*, mktab al elmia yayınları, bağdat.

Alcburî, İ.(2008). *Snauat Mn Tarih Irak Alnşat Siyasî Almuşterek Alhzbi Istıklal U Uatanı Aldımuqratia Fi Irak 1952-1959*,Mktab Maania Lılnaşır Yayınları, Bağdat.

Alhafu, Ğ.M.(2005). Abdul Fatah Ali Yahyiye, *Kurd Vel Ahdab Vatanya Fil Irak Hilal Alhahed Meliki(1921-1948)*, Metbah Dauri Vasayik Bağdad Yayınları, Bağdad.

Alhusayni, A.(2017). Tar'h Wizart Irakia (1372-1953),C.III, Mıtbah Al Hirfan-Saiyda Yayınları, Bağdat, 6 Ağustos.

Alhusayni, H.(1987),"Hılף Bağdad Lımaza", *Afak Arabia*, VI, Haziran.

Alhüsayin, A.(2017). *Tarih Wazarati Irakia(1372-1953)*, C.II, Mtbah Al Airfan-Sayidayayınları, Bağd,6 Ağustos.

Ali, A.-Abdulla, M.(2001)."Şrif Paşa Ve Daura Fi Kasia Kurdia 1919-1945", *Zankoi Sülaymaniye*.

Alkarami, A.M.(2017). *Puhtayak La Mejui Irak*, (Çev. Şemal Ahmed), Çurçre Yayınları, Sülaymanyeye.

Almahami, C.F.(1989). *Irak Fi Al Ahdul Kasım Araa Ve Xuatırheal Cuz Al Sani, 1958-1963*, Suid.

Almahami, C.F.(1998). *Ziara Lul Mazi Al Karıb*, Altabih Alsalsısa, Stokholm.

Almahami, C.F.(2001). *Rical Va Vakaif Fi Mizan Havar Icras* (Çev. Muid Jdf-Saaid Yahya), Tabih Aval, Matbah Al Tarbia Yayınları, Erbi.

Alnasıh, Z.A.(1989). "Al Tamuin Fi Al Irak 1939-19" , *Kılia Adab Camiha Musul*, Musul, Nisan.

Alsafes Cedid, XXI, Kanun Alsani 1971.

Alsaıg, N.(1990). *Mn Avrak Nacıb Alsaıg Fi Alahfin Almelike Ve Cumhuriyet 1047-1963*, Almtbeh Adib Yayınları, Bağdad.

Alsakafe, XLVI, Bağdad 1973

Alsakefe, CCLXII, 6-8-2017.

Alşıfak, IX, Tışrın avel 1958.

Amid, C.A.(2002). *Tawrat Siasyia Fil Irak (1953-1958)*, Mtbah Dawria Wasaiqai Bağdad Yayınları, Bağdad.

Arıf, İ.(2012). *Israr Sure 14i Tammuz U Tasis Al Cumhhuret Fi Irak Mışuratalmacıd Lıdın 1986*, Serdem Bas Yayınları, Süleymaniye.

Armaoğlu, F.(1995). "Amerikan Belgeleri İle) Ortadoğu Komutanlığı'ndan Bağdat Paktı'na (1951-1955)", *Belleten*, C.LIX, Nisan 1995, S.224'ten ayrı basım, TTK yayınları, Ankara.

Armaoğlu, F.(2012). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkim Yayınları, İstanbul.

Ataöv, T.(1969). *Amerika, Nato ve Türkiye*, ileri yayınları, Ankara.

Atıhad, CDXCV, 18-10-2000.

Atıhad, MD, 3-8-1998.

Atıhad, VIII, 19Kanun Avel 1993.

Atihad, XIV, 30 Kanun Alsani 1993.

Atihad, XXIV, 17 Nisan 1992.

Auasıt, CCCLVII, 30-11-1998

Aziz, H. M.(2002). *Penc Katjmer Lagal İbrahim Ahmed Darbarai Mejüi Nui Irak*, Çapi Sehem, Çaphanai Sime Yayınları, Sülaymanyeye.

Bakır, D.A.(2000), *Kurdustan Lasardami Aştida*, (Çev. Muhammed Nuri Faqe), Dazgai Sardem Yayınları, Sülaymaniye.

Balganamakani Hizbi Şii Irakı Ua Tawawi Nusinakai Haure Fath, Bargi Eakam, Uargerani Calal Dabağ, Tammuzi 2001

Bani Xelani, A.(2014). *Yadauarikanım*, Çapkarı Yayınları, Sülaymani.

Beyat Hizbi Şiui Irakı Bil Nisba Asbuh Ahmar 23-3-1957.

Blaç, Ş.(1997). *Uargerani Muhammed Hama Bakı*, Çapi Seham, Kurdustani Irak Yayınları, Sülaymaniye.

Boteni, A.A.Y.(2005)."Azaa Cedide Ale Hereke Felahı Sehıl Irbil Fi 22i Nisani 1953", *Gülan Arabi*, CCIV, Sene Alxamise 30 Tışrini Alsani .

Camal, F.(1998). "damazrandni yakamin cumhuri iraki bo jianeki asude ve kamarani tauau u pr sarbesti bo sudi gşti gali trak", *Jin*, MCD, 17-7Perşembe Günü.

Camil, H.(1946)."Cebha Itihad Alvateni Ve Tanzim Alzıbat Ahrar"*Afak Arabia*, VIII, Sene Avel Alhadia Aşre Abı.

Çadırcı, K.(1970). *Mızekarat Kamıl Cadırçı Ve Tarih Hizib Vatani Aldimokratya*, Altbia Avel, Dar Tahlilia Lıl Tabih Naşır Yayınları, Beyrut.

Eroğlu, H.(1981). *Türk Devrim Tarihi*, Ankara.

F.O. 371,115490,V 1073/216B,1 Mart 1955

Fawzi, A.(1990). *Ainn Hakikety Fi Mesreh Abdul Karim Kasım*, Tabih Aval, Matbah Dar Al Arabia Yayınları, Bağdat.

Fawzi, D.A.(2006). *Kasım Ual Akrad-Xnacır Ualcabar*, Merkez Kahira Yayınları, Kahire.

Fuad, K.(2000),"Fi Zıkr Alsadise Ve Arbeyin Lufah Al Şeyih Mahmuud Afid", *Atihad*, CDXCI, Alsene Alaşre 18-10.

Gulan Arabi, CCIV, 30 Teşrini Alsani 2005

Gürün, K.(1983). *Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze)*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

Habet Alnzali, *Cride Yaumia Siyasya*, 16-8-1960, Cuma Günü.

Habet, DCCCXXIV, 25-7-1997.

Hamed Kader, A. H(2013). *Anlarım, (1947-2012) 65 Sal La New Karani Xabatgiri*, Çuarçra Yayınları, Sülaymaniye, 1Ocak.

Hanaka, A.S.(1958),"Al İltizamet Al Mauatın Al Irakie Fi Alrızuf Alhalia", *Alşıfak*, IX, (1) Tışrın Avel.

<https://archive.org/details/Memoirs19161918/18-6-2018>.

<https://www.azzaman.com/9Apr-2014-وموقفها-من-ط-1957-الوطني-الإتحاد-الوطني>

<https://www.eia.gov/outlooks/steo/archives/nov98.pdf> November 1998,s.2

Hüsain Bakir, H.(2001). *Adabi Rojnama Nusi U Sardmi Komari Kurdustan,1947-1958*,Yayınlanmış Doktora Tezi, Koleji Zaman, Sülaymaniye.

Hüsayin, K.A.(2019)."Tüjinwayak Sabarat Ba Ruxani Rejemi Paşayati U Sarhaldani Rjemi Komari Lasar Dasti Abdul Karim Kasım, Tüjinuayak Peşkaş Kraua Ba Başı Zanst Komalayatikani Klejiparuardai Bnrati Zankoi Garmian Uak Başek La Pedawisteakani Badast Henani Plai Bakalorios La Zansi Komalayatida", *Zankoi Garmian*, Kalar.

İlhan, S.(1989).*Jeopolitik Duyarlılık*, TTK Yayınları Ankara, S.119.

Jin, MCCLXIII, 1-9-1955,Perşembe Günü.

Jin, MCD, 17-7-1958,Perşembe Günü.

Kadr, M.M.(2005). *Peşhata Siyasîakan La Kürdiustani Irak La (1945-1958)*, Santari Lokolinauai Stratiji Kürdistani Süleymaniye Yayınları, Sülaymaniye.

Kak Sur, M.A.(2002). *Roli Siyasî Ve Kültüri Efsarani Kürd La Bzaî Kurdayati Kürdüstani Başüri (1921-1945)*, çapi yakam, çapxanai vazarati Havler Yayınları, Erbil.

- Kamel, A.(1974), "**Türkiye'nin Arap Dünyası ile İlişkileri**", Dış Politika, IV, Ankara.
- Karim, A.(1960). "İle İntizar Sidet Alhakım Al Askerî Vel Am", **Sut Akred**, MCCCXI, 1-9 Perşembe Günü.Serbest, B.(2016). "Bağdat Paktı'nın Kuruluş Süreci Ve Gelişiminde Türkiye'nin Rolü, **Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi**, V/XVI .
- Kürkçüoğlu, Ö.(1972),**Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası (1945-1970)**, Barış Kitap yayınları Ankara.
- Kwaca, A.(1968). **Çim Di La Jyanma**, C.I, Çaphanai Şafik Yayınları, Bağdad.
- Mahmmod, D.(2010). **Karkuk La Salani Dwai Duai Şorşi 14i Tammuzi 1958**, Wazarati Roşanbiri hauler Yayınları, Erbil.
- Maktuf, A.Z.(1990). **Al Caurani Alhayait Al Hibiye Fi Musul 1926-1985**, , Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Kilia Adab MusulÜniversitesi, Musul.
- Mansfield, P.(1975).**Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası**, (Çev. Nuran Ülken), İstanbul.
- Mar, F.(2013).**Mejui Nueyi Irak**, (Çev. Hama ŞariffHama Ğarib_ Şerko Ahmed Hawez),Çapi Yakam Çaphanai Rojhalat Yayınları, La Blaukrawakani Ktebhanai Awder Erbil.
- Marr, P.(2012). **The Modern History Of Iraq**, westview press yayınları, Landan.
- Mecid, A.(2013)."Paiwandi ve Haluesti Abdulkarim Kasım Barambar Ba Kurd", **Mejü**, XXVIII, Sülaymanyeye.
- Melek, F.- KÜRKÇÜOĞLU Ö.(2008).“Orta Doğu’yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, **Belgeler ve Yorumlar**, Ed. Baskın Oran, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mohammad, M.(1992). **Gaşti Jyanm**, Çapi Yakam, Çrahan Slemani Yayınları, Stokholm.
- Muhammed, İ. M.(2007). **İnqilabi Bekr Sıdqi Le 29.10.1936**. (Çev. Necati Abdulla),Eğitim Bakanlığı Bas Yayınları, Erbil.
- Muhayıdın, U.H.(2009). **Danustanakani Sarkrdayati Bzutnauai Rzgrixuazi Natauai Kürd U Hükümetakani Irak**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Koleji Zante Mrovyatian La Zankoi Sülaymaniye, Sülaymaniye, 2009.
- Myayınları, D.(1985). **Hizbi Şiui Irakı, İnhar**, Altbia Avel, Erbil.

Nabaz, C.(1998). *govari komonistanai yaketi tekoşan 1944-1945 u idolojiai hudaraw burjuuazi markisini kurdi blaukrauai akadimi kurdi bo zanstu hunar*, çaphanai stokholm, stokholm.

Nakışbendi, Z.(1998). "Aşhada Al Irakiyuna Fi Arb Alfelastin Am1948", *Atihad*, Bağdad 3-8.

Niştiman, XXVIII, Nisani 2013.

Nuri, A.(1974)."Afak Ttur Alfalahia Fi Al Irak, *Alsakefe*, CCLXII, 6-8.

Nzar, III, 30 Nisan 1947.

Oballance, E.(1973).*The Kurdish Revolt 1961-1970*, landan.

Orta Doğu Politikamızda Vuzuh", *Forum*, c. 6, S. 65, 1 Aralık 1956, s.2-4

Raperinekani Barzan Le Belgenome Nihêniyekani Herdu Hukumeti Fransa u Britanya 1931-1949, Aras Yayınları, 2007, s.1

Salih, A. K.(2005). *Şorşi 14i Tammuzi Sali 1958 La Irak*, Çurçra Yayınları, Süleymanyeye.

Salih, X.B.(1987),"Dur Al Irak Ve Urdun Fi Al Siyasîyea Ve Al Arbia 1941-1958" *Kulia Adab Camiha Musul*, Musul 1987.

Sami, A.(1993). "Tazir Dur Nauab Almusul Fi Parleman Al Iraki Xılal Ahid Mulki 1925-1958", *Kulia Adab Camiha Musul*, Musul.

Sander, O. (1979). "Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)" *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi* Ankara.

Sanguayi, N.(2018). *Başuri Kürdüstan U Rudau Daskawtakani (1990-2016)*, Çuarçre Süleymaniye Yayınları, Sülaymaniye.

Selman, İ.(2017)." Hokarakani Sarhaldani Şorşi 14i Tammuzi Sali 1958 La Layan Abdul Karim Kasımawa", *Zankoi Salahadin Koleji Edabit*, Erbil.

Sentari Brayati, XI, Ayari 1999.

Sıcedi, A.(1947)."filestin almut alfain hmatha", *Nzar*, III, Sene Avel 30 Nisan.

Smu, İ.A.(2002). *Al Elakat Bin İran Ua Al Aualiat Almutahaed Amarika Hilal Xdımı Mısdık La 30nisani 1951-19i Abi 1953*,Yayınlanmamış yüksek Lisans Tezi, Kulia Adab Dhok Üniversitesi.

Sut Akred, MCCCXI, 1-9-1960, Perşembe Günü.

Şahiir, P.(1955). "kuştın u dardeki grani komalayati jyani xalki sardami pancakan", *Jin*, MCCLXIII, 1-9.

Şakır, İ.(2016). *Nawrozi Salani (1932-1958) Çand Laparayaki Şarawai Mejui Kurda*, Çuarçra Yayınları, Sülaymaniye.

Şavesi, N.(1985). *Mn Alzekrayat*, Altbia Avel, Mn Maşurat Hizbi Şiuhi Dimokrat Alkurdustan Yayınları, Erbil.

Şırbıl, Ğ.(1998). "Huar Mhe Celel Altalabani", *Aluasıt*, CCCLVII, 30-11.

Tahir Ş. _ Abdul S.(1989). *Alcamaai Ual Munazamat Ual Ahzab Alkurdia Fi Lnazıf Karan 1908-1958*, Al Tabb Auali, Bağdat, S. 66.

Tai, H. A.R.(1999). "sure musl kaumia 1959", *Kulia Adab Camiia Musul*, Musul.

Talabani, Ş.A.(2010). *Zikrayat Ayam Nazl Fil Kürdüstan*, Tabh Aual, Ara Yayınları, Süleymaniye.

Trip, Ç.(2011). *Çend Lapereyek Le Mêjuy Êraq*, (Çev. Muhammed Husên Abdulqadır Kelhur), C.II, Rojhelat Bas Yayınları, Erbil.

Turan, S.(1992). *Türkiye'nin Coğrafyasının Dış Politikasına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Wasef, W.(1974). *Arap Ülkeleri Arasındaki Anlaşmazlıklar*, Stratejik Etütler Dairesi Bülteni, Yıl:8, S.41, Şubat.

www.alnoor.se/article.asp?id=739027-Apr 2010

www.m.ahewar.org/s.asp?aid=122962&r=027jan -2008

Yağiz, İ.A.(1979). *Tetur Hereket Vatenia 1941-1952*, Matbeh Arşad Yayınları, Bağdad.

Yahiya, A.F.(2001). *Albotani Ve Baki An Arka Kaumia Kurdia Al Tahrir*, Altbia Avel, Vızaret Alterbia Yayınları, Erbil.

Yahya, A.F.A.(1993) *Altauratlı Siyasîa Daxlia Fil Irak, 1958-1963 "*, *Kulia Adab, Camia Musul*, Musul.

Yasin, B.(2015). *Rişekêşkrdn u Diktatori u Takbaweri Le Êraq*, (Çev. Sebah İsmail), Serdem Bas Yayınları, Süleymaniye.

Yaşar, C.(1996). *Türk- Irak Münasebetleri(1926-1958)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Yeşilbursa, B.K.(2001)."Bağdat Paktı (1955-1959)", *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VI, 85-100.

Zardaitşti, Y.D.(2005). *Halusti Hizbi Tuda La Ast Keşai Kurd La Sali (1941-1983)*, Şvan Yayınları, Sülaymaniye Tamuuzi.

Zaza, M.(2001). *Irak Lekolinawaeak La Mejua Siasyakan(1908-2005)*, (Çev. Amanc Nimet), Çuarçre Yayınları, Sülaymaniye.

ZEİDAN, I.(1988). *Alcanibi Maukif Al Irak Alresmi Ve Alşahbi Mn Kıyam Al Cummhuryeti Al Arabia Al Mutahid*, Yayınlanımış yüksek Lisans Tezi, Kilia Adab, Bağdat Üniversitesi, Bağdad .

3-Röportajlar

Ali Çukıl Bırye Erbil 27.10.2018.

Halil Ali Murat, Zankoi Salahadin, Erbil, 1.7.2018.

Haydar Osman erbil 11.12.2018.

Kamel Mazhar, Sülaymaniye,1.6.2018.

Srua Ashad, Zankoi Salahadin 12.6.2018.

Şvan Xoşnau, Şaklava 1.7.2018.

Yazar Ve Gazeteçi, Taha Sülayman, Sülaymani, 20.4.2018

Ziver Hatab Erbil 22.7.2018.

EKLER

Ek -1 Süret Akred Gazetesi Manşetinden 1958 Yılı

Ek-2 1954 Parlamento Seçimleri

Ek-3 1950'li Yıllarda Irak Parlamentosu

Ek-4 1958Abdülkerim Kasım ve Devrimciler

Ek-5 1950'lerde Irak Parası

Ek-6 14 Temmuz'un İki Öncüsü Abdülkerim Kasım ve Abdul Selam Arif

Ek-7 Öldürüldükten Sonra Nuri Sait Paşa'nın Cenazesi

Ek-2

1954 Parlamento Seçimleri

Ek-3

1950'li Yillarda Irak Parlamentosu

Ek-4

1958 Abdülkerim Kasım ve Devrimciler

Ek-5

1950'lerde Irak Parası

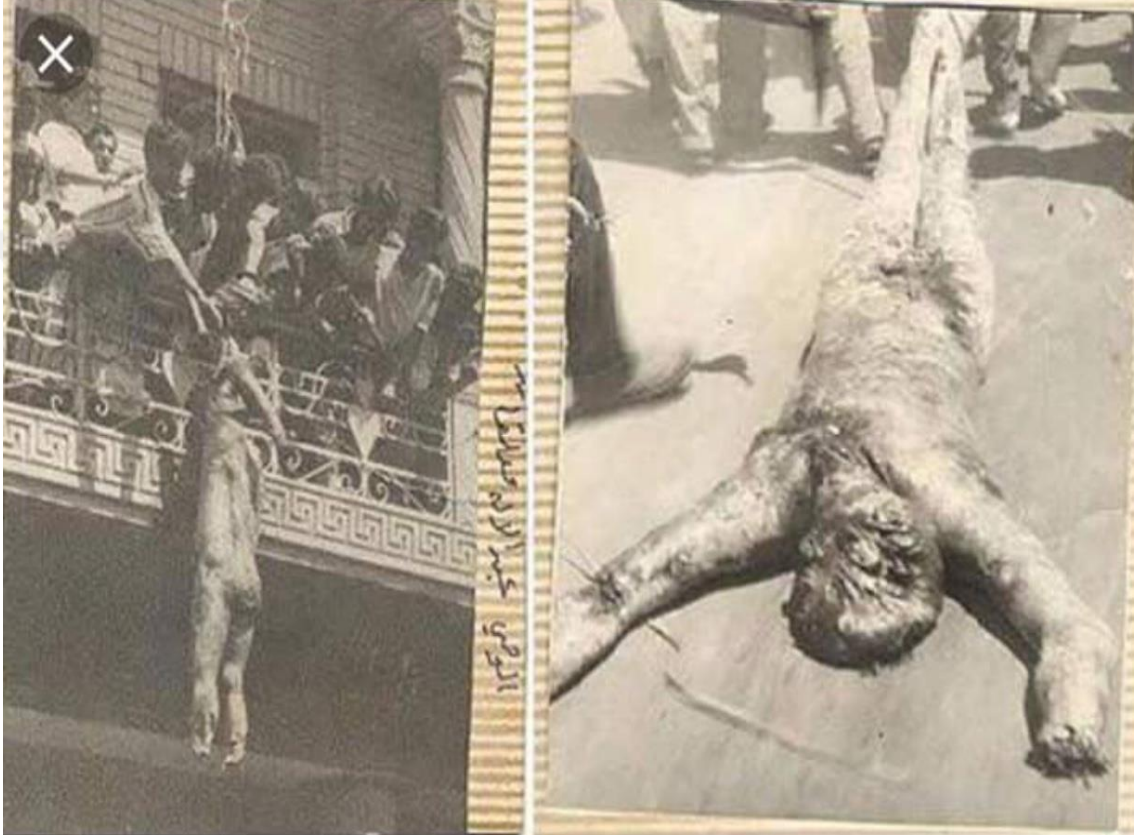
Ek-6

14 Temmuz'un İki Öncüsü Abdülkerim Kasım ve Abdul Selam Arif

Ek-7

Öldürüldükten Sonra Nuri Sait Paşa'nın Cenazesi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı,Adı :Berivan Mohamad

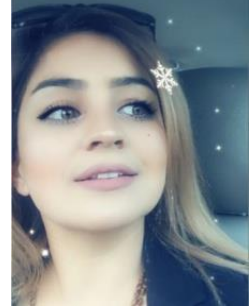
Uyruğu :Irak Cumhuriyeti

Doğum Tarihi ve Yeri :27/04/1993-Erbil

Telefon :05523096365

Faks :

E-mail :bervanshaqlaway@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	.....	.....
Yüksek Lisans	.....	.....
Lisans	:Selahaddin Üniversitesi Tarih	2014

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016-2019	Irak Süleymaniye Ortaokulu	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

.....

Hobiler

Müzik, spor, sanat, edebiyat

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

24/06/2019

Tez Başlığı / Konusu: Irak'taki Siyasî Faaliyetler (1954-1958)

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 108 sayfalık kısmına ilişkin, 14/05/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turniten intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3(yüzde üç) tür.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Adı : Berivan

Soyadı : M.Mahmood

Öğrenci No:169206137

Tarih Anabilim Dalı Yakın Çağ Tarihi Programı

Statüsü:

Y.Lisans : **X**   Doktora

24/06/2019

DANIŞMAN ENSTİTÜ ONAYI

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR

...../...../2019

U Y G U N D U R

...../...../2019

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü